

Pod svobodnim solncem.

Povest davnih dedov. — Spisal Fr. S. Finžgar.

Druga knjiga.

(Dalje.)

XVIII.

Kar je Alanka povedala Iztoku o Ljubinici, se je resnično zgodilo. Ljubinica je utekla iz hunskega taborišča. Pomagala ji je Alanka.

Ko se je ugrabljena Ljubinica v jutro prebudila iz nezavestne omotice, se je dvignila na ležišču in s široko razprtimi očmi motrila blešč Tunjuševega šatora. Vse neznano, vse tuje — in kroginkrog mir in tihota. Iz zaves, kjer je žarelo zlato, je sopel čuden, neznan vonj, ki ji je obdajal senci kakor z duhtečimi sanjami. Zamizala je, pomela si oči in se vnovič ozrla po šatoru. Nad njeno glavo je viselo drago orožje, kakor ga ni videla pri Slovenih. Samo še za hip jo je obšlo, kakor bi sanjala pravljico, nato jo je stresla groznica. Izmed orožja, izpod lepe čapke, se ji je zazdelo, da je režal vanjo široki Tunjušev obraz. Ginile so sanje, grozna resnica ji je stisnila grudi, ob ledjih je še čutila trdo, široko dlan, ki jo je pritiskala k sebi. Ves strah in vsa groza jo je obvladala, vztrepotala so kolena, stisnila se je v gube, zakrila obraz in zaplakala.

Tedaj se je hitro odgrnila zavesa, sam Balambak je klečal v šatoru pred njo in jo ogovoril.

„Ne jokaj, kraljica!

Ljubinica je odmaknila roki in se ozrla s plahim pogledom na Balambaka. Njegov hunski obraz, zaviti čop las, počrnela polt je vplivala nanjo z grozo. Sključila se je na preprogi še tesneje, zakrila obraz in zaihtela vnovič glasneje in bolešno, kakor bi umirala nežna žrtev pod pestjo divjakovo.

Balambak je klečal, in zgibal glavo k tlom in ponavljal:

„Ne jokaj, kraljica!“

Toda Ljubinica ga ni slišala; solze so vrele, glas je drhtel in trepetal v brezmejni bolesti, umiral

in gasnil, tiho ječanje je kipelo izpod dolgih pramenov razpuščenih las, ki so se vsuli kroginkrog čez lice, preko ramen in grudi — kakor žalostne veje vrbe žalujke.

Balambak je zdvojil, dotaknil se s čelom zemlje in odšel. Poklical je Alanko.

„Pojdi, naša ljubezen, in cveli Slovenko —, ki je ovražila tvojega gospoda! Vtopi se v solzah — in Balambak izgubi glavo. Pojdi, in usmili se starega hlapca, ki te ljubi!“

Sredi lepega Alankinega čela sta se globoko začrtali dve gubi — gneva in zavisti. Kakor smrt grenko ljubosumje ji je stisnilo ustnici, pod temno, kakor žamet mehko poltjo, se je pojavljala zelenkasta bledica — kakor prameni žolča, ki je kipel v njenem telesu.

Alanka se je naravnala do čarodejke Volge takoj oni večer, ko je odjezdil Tunjuš v deželo Slovenov, da otme Ljubinico.

Pest suhih cekinov je vsula starki pred noge in ji razodela bridkost. Žolti, bradavičasti obraz stare vražarice se je razjasnil ob blesku zlatov. Zato je Alanka nesla od nje majhno, trebušasto steklenico, katero je skrivala odtlej na nedrih in grela z neugasnim ognjem svojega srca zeleni otrov, ki je polnil posodico. Zaklela se je pri duhu kneza Sangibana, da umori Slovenko — in grozno osveti svojo užaljeno ljubezen.

Skrbelo jo je edino, kako priti do Ljubinice, katero bo čuval nočindan Tunjuš — ali pa Balambak.

Zato ji je zaplalo srce, ko je prišel ponjo Balambak in jo sam prosil, naj gre v šator tolažit Slovenko. Z desnico je stisnila razburjene prsi, med njimi je začutila trdo, okroglo posodico, kakor ogenj vroča kri ji je za trenotek oledenela — in zavrelo je hipoma v njej s tako grozno silo, da se ji je

zameglilo pred očmi — izginil je Balambak — izginilo šatorišče — izginil svet — in ostala je sama — s svojim ciljem — z mrtvo Slovenko — — —

Odšla je takoj z Balambakom proti Tunjuševemu šotoru. Črne oči so ji še bolj potemnele — kakor noč osvete. Iz njih je pa švigal ogenj — žugajoče strele v viharu temi. Pred šatorom jo je zaprosil vnovič Balambak:

„Alanka, ljubezen našega rodu otmi jo smrti, da ne umrjem jaz in z mano mnogo zvestih molojcev. Zakaj, dobro poznaš svojega orla — kadar se hoče napiti krvi do sita.“

Alanka ni čula vseh besedi. Strast — osveta ji je glušila posluš. Ali kakor bobneč udarec v sredo njenega sklepa so zvenele besede Balambakove: otmi jo smrti — da živim jaz. Čutila je, da se nekaj ruši in trga, desnica se ji je stresla, ko se je dotaknila otrova, skritega v nedrih.

„Če umrje? — Če ji zavdam? — Moj orel se napije krvi — tudi moje — On bo sumil — On me nabode na kolec — On — moj orel . . .“ Balambak je odtegnil zaveso, tihi mrak je objel Alanko. Na preprogi, kjer je vasovala tolikrat ona ob Tunjušu, je vztrepetavala Ljubinica v onemoglem plaču. Alanki so se skrivili tenki prstki kakor nohti ujede. V očeh so žareli plameni, divja sila je vzbočila njena ramena — celo telo se je nagnilo proti Ljubinici, da plane nanjo in zaseka v njeno belo polt nohte, jo zgrabi za razpuščene lase in jo pahne vun iz šotora — in jo pomandra v blato — njo, ki ji je izneverila in ovražila njenega orla.

Tedaj je Ljubinica začutila njeno bližino in dvignila glavo. Skozi stremene las so se ozrle v Alanko plahe, objokane oči, pobledelo lice, prepojeno z bridkostjo. Ko je Slovenka zagledala žensko, je dvignila proseči roki:

„Otmi me, vrni me jadnemu očetu! Nagradé te bogovi!“

Alanka je ukrotila besni naval hrepenenja po osveti, ko je zrla pred seboj nesrečno, zdvojeno, uničeno deklico. Na mišicah krog stisnjenih ustnic se je pa zibala slast in se pasla ob trpljenju tiste, kateri je zaprisegla smrt. Sklonila se je k njej in jo ogovorila, kakor Balambak.

„Ne jokaj, kraljica! Tvoj ljubec je šel v Bizanc. Samevala boš!“

„V Bizanc? Tunjuš? O, o, usmiljenje — otmi me njegove roke — sicer se umorim — predno se vrne.“

Ob tem se je napojila duša Alanke z novo slastjo.

„Ha, njegova ljubica ga sovraži — zaničuje — Ha — prokletstvo bogov, ker je pahnil od sebe mene — ki ga edino ljubim! — O bogovi — kako ste mi dobri in pravični!“

Nenadoma se je polegel v Alanki najhujši vihar, ost, naperjena v Ljubinico je otopila, želo je izgubilo trup!

„Kaj govoriš? Velikega kneza Tunjuša — sina Atila pehaš od sebe?“

„Proč ž njim — proč od mene! Daj mi strupa! Morana, pridi — samo proč od njega — tolovaja — — — Besi na njegovo pot — pogibel — koder hodi — — —!“

Kakor bliski so se snovale Alanki misli. Pozabila je na otrov v nedrih — pozabila na edini cilj — zakaj dvigali so se novi pred njo. Sedla je k Ljubinici.

„Ti me ne poznaš. Jaz sem Alanka — kraljica Hunov — žena onega, katerega je otrovala tvoja ljubezen.“

Ljubinica se je preplašena odmaknila s preproge, prekrižala roke in se ji priklonila.

„Kraljica — naj so s teboj bogovi — vladaj z njim, ker on je velik in mogočen. Toda moje srce ga sovraži.“

Alanka je vsesala pogled v blede lice Ljubinice. Misli so begale po glavi — načrti so se dvigali — sklepi zoreli — „Osveto njej — in njemu“ — — — Po dolgem molku izpregovori:

„Alanka te otme!“

Ljubinica se je zgrudila k njenim nogam in ji objela kolena.

Preteklo je nekaj dni. Na noč se je zmehljalo. Težka koprena je legla na ravan v Podonavju. Tenek dež se je cedil iz nje. Tedaj je završalo po šatoru: „Rop, rop, rop!“ Pastirji so pribežali povedat, da so Varhuni napadli čredo in da jo tirajo s seboj. Kakor bi trenil, se je izpraznilo šatorišče — Balambak je drl za Varhuni.

„Sedaj!“

To je bil sklep Alanke.

„Ljubinica na beg — v meglo — v smrt! In jaz sem čista pred njim! Moje srce se pa napase ob njegovi bridkosti!“

Črna noč je zavila šatorišče Hunov v neprozorno temo, iz katere je žarelo le še par drobnih ognjev s krvavordečimi očmi. Tedaj sta izza Tunjuševga šatora hušknili dve temni senci in šli brezslušno iz tabora v dolino, kjer se je še paslo nekaj konj. Kakor dva dečka sta bili senci — Alanka in Ljubinica. V usnjati cajnici je nosila Ljubinica nekaj brašna. Srce je plulo obema viharo, da je vztrepetavalo na nedrih belo pražnje. Ko sta zasegli konje, je zaklicala Alanka svojo kobilico po imenu. Šepetaje je izgovorila njeno ime. Kobilica je rahlo zarezgetala in pritekla h gospodarici, grebla s kopitom pred njo in vklanjala vzbočeni vrat.

V KOŠNJI

P. B. STERNÉN

Alanka je pošepetala nato Ljubinici ime drugega konja. Pogumno je šla med čredo, ponovila parkrat ime — in velik, slok dirkač je oprezno dvignil glavo ter se približal Slovenki. Segla je v cajnico in mu ponudila par dateljnov. Konj je zadovoljno pokimal in zmlél sladčico. Hitro sta pritrdili sedli, uravnali brzda — ter zajezdili.

Počasi, tiho, korakoma sta jahali — Alanka spredaj, Ljubinica za njo — po mehki travi, da ni vzbudil topot spečega taborišča. Ko se je razprostrela pred njima stepa, ko so ginile temne konture gora — je Alanka pognala. Namočena zemlja je začmokala pod kopiti — konja sta zletela kakor senci dveh majhnih oblačkov, kadar ploveta jadrno pred mesecem. Alanka je nagibala čedalje bolj na levo, dokler nista obkrožili hriba in se jima je razprostrela temna, nepregledna ravan, ki je komaj mračno sivala v oblačni noči. Ko se ji je zdelo, da je zadostno označila smer, je ustavila kobilico.

„Jezdi dalje! Do jutra si pri Donavi. — Če ne dobiš broda, poženi konja v valove. Preplava!“

Ljubinica se je približala Alanki, da so se doteknili stremeni in zažvenknili. „Bogovi te nagrade!“

Pogledala ji je v lice in zdelo se ji je, da v črni noči gledata izpod čapke nanjo dva žareča oglja kakor oči Volkodlaka. Spreletelo jo je po kosteh do mozga.

„Pomni, da si prisegla! Če me izdaš — smrt tvojemu rodu!“ Alanka je zasuknila kobilico in zdirjala nazaj. Tudi Ljubiničin konj se je zaobrnil — da ga je stežka vzdržala in obrnila v nasprotno smer. Ko se je bila Alanka oddaljila, je zaustavila kobilico, zločesti smeh ji je udaril skozi stisnjene ustnice, da se je prestrašila in pritislila roko na usta.

„Le dobro goni, vrabuljica razplakana! Po tej poti ne prideš nikdar do Donave! Ne boš ti kraljica Hunom — ljubica boš kakega klatečega se Obra po Moesiji — ali pa revna večerja volkovom izpod Hema! Srečno pot!“

Alanko je vnovič posilil smeh, da je zastrla usta s periščem in pritajeno hihitala v dlan. Previdno je prijezdila domov in se splazila v svoj šatorček kakor lisica. Oblečena je legla na volčjo kožo. Njeno ljubosumno srce se je nasičalo ob maščevanju.

Ko je bila Ljubinica sredi stepe in sredi noči sama, se ni naselila bojazen v njene prsi. Odkar je bila ugrabljena z očetove njive, še niso občutile njene grudi diha svobode. Sedaj šele, ko se je vrnila tudi Alanka, ko so ji drobne kaplje dežja polzele po razgretem licu, ko je čutila na grudih sveži dih stepe — sedaj je prvič dihala zopet svobodo. Njene mehke pa krepke roke so krčevito napenjale povodce, da je konj veselo prhal in letel v noč — kakor bi nosil mladega Huna. Pozabila je

Volkodlakov, ni se menila za Šeteka, besom samim bi kljubovala, toliko moči in samozavesti je lilo v njene žile hrepenenje za ciljem.

Zibala se je v sedlu lagotno kakor ptička, ki si poiğrava v zraku. Polagoma so se ji približale sanje — izpod čapke so ji zlezli lasje in se v mokrih pramenih vsuli na tilnik, po plečih in po ramenih. Dež se je cedil iz nizke megle zdržema, obleka se je pojila z mokroto. Njenemu razgretemu telesu je pa ugajal hlad, dramil jo je in čedalje krepkejše je napenjala brzde — da je konj plaval v divjih skokih po mokri travi — za ciljem. Parkrat ga je ustavila in prisluškala, če se ne oglašja za njo topot. Tiho kakor v grobu. Ni se oglasil volk, ni zakrutil neresec in ni zalajal lesjak. Njen pogum je bil velik. Zazdelo se ji je, da jezdi znano pot od očetovih čred proti gradišču. Napolnile so jo ponosne misli. Prijezdila bo mokra in trudna po brežuljku v gradišče. Svarun bo zajokal od radosti. Tudi Iztok — in Rado sta se morda že vrnila z vojne — in ona bo sedla ponosno — junakinja — med junake. In vsi starešine in mladci bodo dvignili kopja in sekire — ter kričali: „Osveta, osveta! Nad Hune!“ In mladenke si spleto in pomazilijo lase, pod lipo bo zadišalo po daritvi — o — in ves narod bo slavil njo — vrlo hčericu Svarunovo.

Ona pa podraži Rada z drugim ljubimcem — glavarjem Hunov — toda on bo bral laž v njenih očeh.

Čedalje bolj se je razpalila njena domišljija. Pozabila je, da beži iz tabora Hunov, iz kremljev Tunjuša. Pod njo je trepetal, kakor varna lučka edini cilj sreče, cilj njene poti. Za njo je bežala stepa in ista ravan je rastla brez konca pred njo iz sive teme izpod meglene obročja, ki je v ozkem horizontu slonel na zemlji. Kakor bi dirjal konj na istem mestu in se ne bi premaknil. Le kadar je švignil mimo nje temen grm, kadar se je blede posvetila kaluža, tedaj se je prepričala da beži dalje — dalje.

Proti jutru je ponehalo deževati. Po okolici se je razlila po megli revna luč, njene sanje so se zničile. Strmela je skozi konjeve uhlje v daljavo in iskala veletoka. Žal, njeni pogledi niso mogli prodreti megle, ki se je ponižala do tal in stala nepremično pred njo — kakor bi jezdila v valove morja. Ali ti valovi so se odmikali pred njo, tiščali se vedno zemlje — prevalili se tuintam leno kakor nerodna kopa — in ji na ozkem obzorju vnovič zastrli razgled. Ljubinico je pretresla hipna groza.

„Če sem zašla — o Devana, o Svetovit!“

Ozrla se je naokrog.

„Da bi videla zvezde! Da bi se dvignilo solnce! In sedaj ne vem, kje je vztok, ne vem, kje je polnoč.“

Zdelo se ji je, da je na levo megla gostejša, da se vali navzdol in se plazi v premi črti.

„Tam je Donava Po veletoku gredo valovi megle.“

Krenila je s konjem bolj na levo, gnala ga v strogem diru proti cilju. Toda veletoka ni bilo. Obzorje je bežalo pred njo, brez konca je bila ravan, samotna, mokra in žalostna.

„Do jutra si pri Donavi,“ je rekla Alanka. Domislila se je njenih besedi in zaeno so se pojavile pred njo tiste strašne oči, tista dva žareča oglja — kakor Volkodlak iz teme. Premočeno telo se je streslo, zazeblo jo je okrog srca. Trepetajoče ustnice so šepetale velike obete bogovom in klicale na pomoč Devano. Začutila je tudi, da so njene roke trudne, da se loteva vseh udov topa zmučenost. Prvič jo je neprijetno zazeblo po vratu, ob sencih, kjer so viseli v težkih štrenah razpuščeni mokri lasje. Danilo se je čedalje bolj. Pred njo so iz trave sfrfotavale ptice. Vselej se je zdrznila, zagomazelo ji je po mozgu. Na ušesa ji je udaril zdajpazdaj čuden glas — kakor nepoznane zveri. Prisluskala je. Kakor topot konj.

„Na sledu so mi! O bogovi!“

Stisnila je konja, nagnila se mu na vrat in vihrala brez varnega cilja — naprej — naprej. Topot je potihnil, zdelani konj se je ustavljal — zopet topot v ušesih. Ustavila se je, da presodi, odkod prihajajo udarci kopit. Ali sedaj je vse umolknilo. Bilo je samo njeno srce tako glasno, da ji je kovalo v žilah po sencih in bobnelo v ušesih. Za trenutek se je umirila in se skoro sramovala same sebe. Kolikrat je že jezdila ponoči v deželi Slovenov! Kolikrat je bila sama sredi stepe — čemu strah?

Pogladila je konja po vratu, klicala ga po imenu, ponudila mu dateljnov in ga hvalila, da je izvrstno dirjal. Ko je slišala svoje lastne besede, ko je konj hvaležno trgal in hrampljal ob dateljevi koščici, da so žvenčkale brzde, se je umirila, in groza ji ni več tako silno stiskala srca.

„Čemu se bojim? Huni preganjajo tatove. Niso se še vrnili. In ko se vrnejo, ne pogreše me takoj. Dotlej bom že preko veletoka. Samo da se dvignejo megle, da vzide solnce — o, potem bom naglo pri Donavi!“

Konj se je začel vpogibati in muliti travo. Ljubinici se je zasmilil; tudi sama je občutila lakoto in slabost. Razjahala je, snela konju brzdo z gobca in sedla v travo. Oddrgnila je od sedla cajnico in segla vanjo po suhorja in prepečeno mrzlo meso. Zahrestljala je trda skorja pod njenimi belimi zobmi in slastno je ugriznila v kos bravine. Ali ni še použila grižljaja, ko se razleže iz megle divji, zategnjen klic. Jed ji je padla iz rok, skočila je kvišku, se zgrabila

za sedlo in zajezdila. Krik se je ponovil, proti levi se je gibalo nekaj v travi — kakor jezdec. Brez razsodbe, gnana od strahu pred Huni, je zapodila konja in bežala pred krikom, ki se je pojavil na stepi. Celu uro je šla v divjem skoku po ravnini. Bežala je ravnina, v meglo so ginili grmiči, vstajali so novi pred njo — od zadaj je pa čula še vedno krik in klopotanje konj. Večkrat se ji je zdelo, da je zazrla pred seboj dolg pas — Donavo, in vselej je trčila s povodci po konjskem vratu, da je vrli dirkač iztegnil še bolj noge in letel kakor strelica. Toda vselej se je megla čudovito prelila in pretočila — pas vodne gladine je izginil in — zopet sama mrtva, brezkončna ravan. Čedalje bolj je čutila, da jo popuščajo moči, konj je ponehaval in se spotikal. Segla je po cajnici, da bi ga izpodbula z grižljajem suhorja — ali cajnice ni bilo ob sedlu. Kjer je počivala, jo je v naglici pozabila. Bila je brez brašna. Kakor bi ji odrezal zadnji up — so ji onemogle roke, konj se je ustavil in šel s trudnim korakom počasi dalje. Ljubinica se je okrenila v sedlu — in prisluskala. Nič krika, nič klopotanja — vse mrtvo, vse mirno. Slišala je samo svoje srce, ki je plulo razburjeno in glasno v prsih.

„Morana, sedem najlepših kozličkov tebi, ker si mi prizanesla!“ Korakoma je jahala dalje. Jutro se je razžarilo, solnčni žarki so topili megle, začele so vreti in se kuhati in se prelivati. Nenadoma se je odprlo pred njo, kakor bi potegnil težko zaveso od okna. Ob levi je zagledala griče, ki so se zoževali v sotesko, pred njo je rastla dolga črta visokega bičja.

„Donava!“ se je razveselila in ni pognala konja. „Naj se oddahne! — Poženem ga v valove — samo da sem v deželi Slovenov — potem sem oteta!“

Polagoma se je širilo obzorje, megle so se dvigale v višavo, izza stepe so rastle griči — za njimi temni lesovi in visoke gore. Zelenkasta črta bičja in trsja se je bližala. Ljubinica je pokleknila na sedlo, da bi za travo uzrla donavsko gladino. Pa je bila premajhna. Ozirala se je pogosto nazaj po preganjavcih. Nič. Razmišljala je o kriku in o jezdecu, ki se je pojavil na ravani.

Pastir je zganjal čredo! Čemu sem bežala? Da sem pozabila cajnico! Zaradi pasjega krika tega sentjavega pastirja! Naj dobijo lisice cajnico, preden jo zavoha on!“

Glasno se je pričela jeziti nase in na pastirja. Potegnila je iz sedla ostro bodalce in zakročila ž njim po zraku.

„Enega se ne ustrašim! Takole — in na tleh bi bil!“ Zavihtela je nož, kakor bi ga sunila sovražniku v prsi in ga zopet vtaknila v sedlo. Trsje se ji je zopet približalo.

„Globoka struga mora biti — da še ne vidim vode!“

Vnovič jo je zaskrbelo in pognala je konja.

Kakor bi se utopljenču utrgala vrv, za katero se je držal z velikim upanjem, tako se je zgodilo Ljubinici, ko je prišla do bičja. Pred njo ni bilo Donave. V precej široki, suhi strugi so stale kaluže, pokrite z zeleno, gnusno smetano. Hipoma se ji je zvrtilo v glavi, da bi bila skoro omahnila s sedla. Vsa moč, katero je dvigalo in gojilo edino upanje, jo je zapustila. Zdvojenost se je polastila begunke.

„Morana — pridi — zakaj izgubljena sem!“

Noge so se ji tresle, izmaknila jih je iz stremenov in trudna, uničena je zdrsnila iz sedla v travo. Legla je na zemljo, pomislila na dom, na očeta, na brata, na ljubljene — telo se ji je streslo, grenkoba je zalila njeno grlo, udrle so se solze in plakala je, kakor bi se zvijal ubogi črvček v prahu — brez nade, pohojen in boreč se s smrtjo. Ni se ozrla za konjem, ki je ril skozi trstje in iskal vode v zelenih kalužah. Začela se je kesati, da je zapustila tabor Hunov. Zakaj je tako malo zaupala Iztoku in Radu? Saj sta vrla vojnika, vsi Sloveni jo ljubijo in cela srenja se je gotovo že dvignila nad Hune, da jo otme. In sedaj bodo prišli — nje pa ne bo — umrla bo sredi stepe, umrla morda v gozdu — od lakote in bolesti. Glasno je zaihtela, z lasmi si je zakrila lice in je pritisnila na vlažno, solzno zemljo.

Ko se je izsolzila, se je polagoma vračal mir in pogum. Trudna omotica se ji je obesila na trepavnice. Vstala je — pa kolena so se ji šibila — sesedla se je vnovič, dela si čapko pod glavo, pokrila si obraz z lasmi — in zaspala.

Čez dolgo se je stresla in prebudila. Sedla je, razdelila lase in jih odgrnila z obraza. Nad njo je žarelo visoko solnce. Vsi oblaki so se razkadili, rosa v travi se je posušila. Veseli žarki so posušili mokro obleko, kri ji je umiril spanec, po udih je začutila novo moč, srce je zajelo zopet iz čaše upanja. Ozrla se je po konju. Blizu nje se je mirno pasel. Ko ga je poklicala, je prišel hitro k njej, pripognil glavo in pritisnil k njenemu vratu gorke nozdrvi. Ljubinica ga je objela in stisnila njegovo glavo k sebi. Potapljala ga je po zvestih očeh, in mu govorila:

„Ti edini, moje upanje! Kaj ne, da me rešiš? Kako ti bom stregla v gradišču! Kakor goloba te bom krmila z zlato pšenico!“

Nato je vstala. Ker jo je žgalo v ustnicah, je šla po gazi, ki jo je vdrl konj skozi loček, v strugo, pokleknila k sivemu tolmunčku, z roko posnela zelene štrene z vode in se je napila. Potem se je vrnila, obrzdala konja in ga zajezdila.

Kam sedaj? Za njo planota, pred njo griči in lesovi. Kako so podobni gozdom Slovenov! Kaj,

če jo je Alanka nalagala, ko je govorila o Donavi? Nič se ni spominjala, če jo je Hun nesel preko vode, ko jo je ugrabil. Morda je tabor na levem bregu? Morda je že blizu gradišča? Sedela je na konju, ki je nemirno grebel z ного in prosil: „Poženi! Spočil sem se!“

Po dolgem razmišljanju je sklenila, da jaha proti gozdom. Upala je, da tam naleti na kako tračansko ali alansko selo. Lakota jo je silila, da poišče ljudi, se nasiti in poizve, kod bi do Slovenov.

In če jo zarobijo? Naj jo! Boljše je robstvo nego življenje pri Tunjušu. Saj pride dan, ko se Sloveni vlijo po ravani — in tedaj bo oteta. Zasukala je konja ob strugi in jezdila proti gričem. Kmalu je bila v senci starih bukev. Na tleh je bilo nastlano z zrelim žirom. Kakor veverica je smuknila s konja in ga začela lušiti ter si tešiti z njim glad. Domislila si je, kolikokrat sta z Iztokom pobirala žir po gozdu, ko sta se klatila kot otroka za ovčami. Nabrala si ga je mnogo in ga nasula za haljico krog pasu, ker ni imela canjice. Potem je šla zopet na konja in jezdeč grizla oljnata jedrca.

Popoldne je prišla na široko ravnico sredi lesov. Slišala je mukanje govedi. Kakor iz groba ji je zadonel ta glas, ki je votlo odmeval po gozdu.

„Pri ljudeh sem.“

Izdrla je bodalce iz sedla in ga skrila za pas. Odmotala je konopec od sedla in otvezla nanj konja ter konec privezala za bukev. Previdno je šla iz gozda proti kraju, kjer se je glasilo mukanje. Dim se je dvigal kvišku in pri ognju je videla par otročajeve. Pogumno je šla proti njim. Ko so jo zagledali ožgani, počrneli, goli otroci, so zbežali in kričeč drvili proti gozdu. Ljubinici je zadišala pečena repa. Skokoma je bila pri žerjavici in pograbila, kar je mogla, nato pa bežala naglo h konju nazaj. Hitro je bila v sedlu in, ker ni imela poguma, da bi šla k ljudem, je odbežala z ukradeno repo skozi gozd v nasprotno smer. Do večera ni srečala nikogar. Tudi za njo ni prišel nihče. Zato je poiskala pripravnega mesta, da prenoči. Sredi hrastovega gozda na majhni zelenici se je ustavila. Konja je spustila na pašo, sama si je postlala pod drevesom. Za večerjo je povžila pečeno repo in žir, kar ga je še imela. Mirno se je vlegla hčerka svobodne prirode pod drevo na mah in pričela razmišljati o svoji usodi.

Ali komaj so zamigljale zvezde, pa so se oglasili divji glasovi. Konj na zelenici je nemirno zahrzal. Ljubinica se je hitro dvignila in prisluškala. Po gozdu se je čulo šumenje v listju. Vnovič zatulijo lačni glasovi.

„Volcje!“ je kriknila na glas.

Poskočila je ob deblu, da je zasegla prvo vejo, poprijela se hrasta s koleno in splezala na drevo.

Tulenje se je oglasilo v njeni bližini, konj je zaduhal nevarnost in pribežal prhajoč po zelenici. Po vsem lesu se je razlegalo vnovič, šum se je bližal, tolpa gladnih volkov je zavohala konja. Planili so vsi iz gozda, Ljubinica je slišala topot in rezgetanje bežečega konja, kri se ji je strdila —

„Bogovi — otmite — bogovi silni — pomagajte!“

Razlegalo se je cvilenje, ravs in renčanje zverjadi. Volkovi so že dohiteli konja in ga napadli. Ljubinica se je oklenila tesno hrastovega stebra in jokala v bridkem spoznanju, da gine pod zobmi volkov — njen edini varih in rešitelj . . . Razločila je še dobro, kako se je valilo nekaj po tleh, kako je zacvilil volk, — nato tiho — le goltanje in renčanje in spopadanje za kose mesa je dramilo noč . . .

Ljubinica je na hrastu čakala zore. Roke oklenjene krog stebra, sedeča na veji, glavo zakrito z dolgimi lasmi — je prenočevala kakor preganjana ptička, ki vtakne glavico pod peroti. Vjutrno je splezala z drevesa. Kakor kaplja sredi morja, kakor peščeno zrno sredi puščave, kakor žužek na stepi — tako je stala sirotka — uničena, oropana vsega sredi gozda. Edino bodalce ji je ostalo za pasom. In tega se je veselila. Sklenila je, da se napoti brez cilja dalje — in poišče selo, kjer se ponudi za sužnjo, da si otme življenje. Segla je po dolgih zlatih laseh, nastavila rez, da si jih odseče. Toda roka se ji je tresla, zasmilil se ji je najdražji ponos in kras — odmaknila je nož, spravila ga za pas in zvila lase v gost, trd klopek ter jih pokrila s čapko.

„V zadnji sili — sicer vas ne dam!“

Napotila se je po gozdu, trgajoč jagode, pobirajoč želod in žir, ter šla brez cilja in tavalala kakor zablodelo jagnje. Pogosto je sedla na tla, roke in noge so ji krvavele od trnja, obleka je bila raztrgana. Ko se je odpočila, je gazila dalje po dračju, po listju, rila skozi gosto grmovje in plezala preko polomljenih, trhljih debel.

Krog poldneva se je začel temen gozd pred njo svetliti. Čedalje redkeje so stala drevesa — in kmalu je zagledala zeleno ravan. Ko je prišla iz gozda, se je zablestela pred njo siva cesta. Ljubinica je tlesknila z rokami in zbežala od gozda čez travo proti cesti. Kakor plamen izpod pepela se je dvignila v njej nada, ko je stala sredi dosti dobre poti. Ni vedela kje je, niti slutila ni, da je to pot, ki vodi čez Hem v Filipopel — in odtam v Toper in Solun. Vedela je samo to, da po tej poti pride morda trgovec, morda jo sreča celo kak Sloven, gotovo naleti na selo, na prenočišče. Ni pogledala na solnce, ni razmišljala, kje je polnoč — kje je poldan — spustila se je po cesti in tekla spočetka, tako se je razvnela v veselju. Ko je prišel večer, je odpočila pri studencu, natrgala si kreše in kislice

ter si utolažila glad. H počitku ni legla. Mesec je svetil — ona je pa potovala kakor reven, samotni oblaček do polnoči.

Tedaj so ji odpovedale moči, kolena so se ji pošibila in sesedla se je kraj ceste na travo. Po licih so se ji spustile mrzle kaplje potu, čela se ji je pritisnila skrivnostna dlan . . .

V daljavi se je zablestelo — oklepi in šlemi lztoka so migljali v solncu, nekdo se je sklonil in ji nastavljal na ustnice čutaro — pila je z dolgimi požirki — odprla oči — in zagledala Rada, ki je opiral njeno glavo — in jo poljubljal v lice . . . Ljubinica je zakričala in mu ovila roke krog vrata. — Toda roka je zadela ob kamen na cesti. — Dvignila se je na komolec. — Nikjer predragega. — Noč. — Po cesti je pihal južni veter — ona pa sama s trudnimi sanjami, uničena — pod milim nebom. — — — Če zaspi? — Če pridejo volkovi? — Če prijezdi Balambak — — — o Morana! — Dotipala je bodalce in ga prijela za ročaj, da si ga potisne do srca — in uide zverem — in ubeži Tunjušu. — Toda roka je bila preslaba. — Odrveneli so prsti — laketi se ji je upognila — in glava je klonila v travo. — Svet je izginil — zamižale so zvezde na nebu. — Ljubinica se je pogreznila — v omedlevico . . .

XIX.

„Kakor peroti črnega vrana leži žalost nad taborom! Vodite me pred Tunjuša, edinega potomca Ernakovega, da mu zapojem junaško pesem in razvedrim njegovo dušo. Zakaj moja plunka je dedičina pevcev, ki so prepevali na dvoru kralja cele zemlje, našega očeta — in gospodarja — Atila.“

Tako je ogovoril preoblečeni in zakrinkani Radovan Balambaka. — Drugi dan po Ljubiničinem begu je došel v taborišče. Desetkrat se je pogledal v košček brušenega jekla, preden se je upal v tabor.

„Ne spozna me, niti Balambak, niti Tunjuš.“

Tako je sklenil Radovan, ko je motril svoj namazani in obriti obraz v jeklenem ogledalcu. Zbral je ves pogum, obljubil bogovom neizmerne obete in se napotil v taborišče. Takoj med molojci je zapazil globoko žalost. Balambak je sicer porazil varhunske ovčje tatove in se vrnil vesel domov. — Toda doma mu je javila objokana sužnja, da je v deževni noči izginila Slovenka.

Balambak je poslal desetorico najboljših jahačev in vohunov za njo proti Donavi. Toda vsi so se vrnili in izjavili, da jo je odnesel Šetek ali sam Bes Slovenov po zraku. Nobenega sledu niso našli. In zato je sedel Balambak žalosten in zakopan v bridkost pred praznim Tunjuševim šatorom.

CVETLIČNI PRAZNIK V STAREM RIMU

HENRIK SIEMIRADZKI

„Ne boš prepeval Tunjušu — ker ga ni.“

Radovanu je srce zavriskalo. Pa se je potuhnil in menil žalostno:

„Ker ga ni? — O, zastonj moja pot izza Črnega morja, da vidim obraz orla, katerega ime se izgovarja z upognjenim hrbtom po deželi Slovenov in Antov, Obrov in Varhunov, v rodu Alanov in Herulov.“

„In na dvoru Upravde, ki ga je pozval predse!“

„Upravda — o — veliki car vztoka in Afrike — o Tunjuš je eden — edin! Atila, nisi ljubil zaman Ernaka — in moj davni ded, veliki čarodej in prvi kozelnik ni prorokoval laži, da bode ohranjena slava Hunov v krvi Ernakovi. Ni lagal, velmožni! — Čemu torej žalost v taboru? Razodeni! Razvedrim kri tebi in tvojim molojcem!“

Radovan je brenknil ob strune.

„Žalost — je bridka skrivnost! Samo izvoljeni molojci jo slutijo!“

„Ne zapiraj žalosti v prsi, da ti ne uje srca! Razodeni jo pevcu in čarodeju svojega rodu! Deklice izročajo žalost mojim strunam, glavarji in starejšine narodov zaupajo meni bridkost — pa ne bi zaupal bratu — brat?“

Balambak je povetil glavo in jo gugal na levo in zmajeval na desno. Razmišljal je besede čarodeja — Radovana.

Ta je pa samozavestno sedel na tla, rahlo dromljal po strunah in ubiral žalostno hunsko pesem. Zavriskal bi bil, tolika radost mu je polnila prsi, ko je zvedel, da ni Tunjuša doma. Ali radost mu je kalila skrb, da bržčas ni v taborišču Ljubinice, da jo je skrtil pesjan drugod, morda jo je vzel celo seboj v Bizanc. Najrajši bi bil pustil Balambaka pred šatorom in se napotil dalje iskat sledi po ugrabljeni deklici. Toda čudna žalost mu je bil zanimiv voz. Hotel ga je razvezati in zato je ostal in čakal Balambakovega poročila.

Čez dolgo ustavi Hun kinkajočo glavo, zapiči oči v Radovana, zre ga dolgo — nepremično. Črne drobne zenice so se mu širile — kakor v spoznanju, Radovanu je lezla gorkota in mraz po hrbtenici.

„Če me prepozna, če se domisli Radovana — prokletstvo tvojemu hnskemu spominu — bogovi — na pomoč — udarite ga s slepoto —!“

Iskreno je molil Radovan, obraza pa ni okrenil od motno gledajočih Balambakovih pogledov. Počasi so se skrčile Hunove punčice, oči so se skrile pod stlačeno čelo v dupline. Balambak ga ni spoznal.

„Ovna tebi, Svetovit, in Morani kozla, pošteno rejenega kozla — ker sta oslepila tega smrdljivca!“

„Praviš, da si čarodej?“

„Sin velikega preroka in pevca z dvora Atila.“

„Če ti razodenem bridkost, ali bi ti ozdravil rano? Ali bi ti otel mojo glavo?“

„Samo bogovi so vsemogočni! Povem ti pa, da sem zacelil na tisoče src, da sem izmaknil na tisoče glav iz zanj.“

„Pojdiva torej!“

Balambak je vedel pevca v svoj šator in mu razodel tajnost — beg Ljubinice.

„Pogibel! Tunjuš je ovražen? Slovenka je čarodejka!“

Radovan je razklenil palec in kazalec v dolgo ped in segel z njo v sivo brado — tako je bil navajen, kadar je iztuhtal in pogodil važno reč. Ko so se prsti stisnili in niso vjeli sivih dlak, se je domislil, da je obrit in poprijel s prsti široko, suho čeljust.

„Ovražen — čarodejka — pogibel — o-o-o,“ je stokal Balambak. „Tako sem sodil sam, tako sodijo molojci, tako govori naša zaplakana kraljica — zarja v jutru — sokolica Alanka: Ovražen, orel je otrovan po čarodejki! Ali ni leka za njegovo srce? Ali je pogibel vdolbena vanj kakor z dletom —“

Radovan je namrgodil čelo, namršil obrvi, skremžil obraz in se globoko zamislil.

„V precepu si, Radovane,“ je prevdarjal tehtno. „Izvij se, sicer te zadavijo . . . Alanka — ženska — kraljica — vseeno — ženska je ženska — — — Odpovem se vinu do smrti, če ni beg Ljubinice v zvezi z Alanko — Naj se igrajo z mojo glavo mladi lisjaki — če ni vse to zabeljeno z maščobo ljubosumja — Ljubinice niso dobili — o bogovi — če ni niti zbežala — če je umorjena — bogovi — bogovi —“

Radovana je zbadlo v očeh, ostro je potegnil sapo skozi nos, razprl nosnici in poplal z njimi, kakor mlado žrebe.

„Ni vdolbena pogibel z dletom — pisana je v pesek — vlije se ploha — in runi bodo izprani. Pojdiva k Alanki!“

Zapovedujoč je izgovoril te besede, odgrnil plahto in šel iz šatora. Balambak mu je sledil pokorno.

Pred kraljičinim šatorom je godec prijel za strune in zapel Hunici pesem o solnčni roži sredi stepe. Balambak je hotel pred njim do Alanke.

„Ne smeš,“ mu je zabranil z roko Radovan in vstopil. Ko je zagledal Alanko, so se starcu zasvetile oči začujenja.

„Pri bogovih, vredna je nove pesmi. Kakor vila!“ Vendar je takoj povetil pogled, sklonil koleno in izpregovoril:

„Duh mojih očetov se je pojavil v mojem srcu in mi govoril: ‚Vstani in pojdi tja, kjer žari solnce tvojega rodu. Potrebuje te nekdo!‘ Napotil sem se,

stari pevec in čarodej — in sem cestoval brez nehanja, in sedaj stojim pred teboj, kraljica, da ti pomagam v bridkosti. Velika je tvoja bolečina. Izdrila si trn, ki se je zasadil v srce, ker si odstranila čarodejko Slovenko — — —“

Radovan je za hipec premolknil in izpod čela pogledal na Alanko. Njeno lice je prebledelo.

„Zadel sem!“ je prevdaril in nadaljeval.

„Ne slutijo tega molojci, ne sluti Balambak — toda slutil bo on, ko se vrne. In zato sem prišel, da ga izlečim in mu vlijem pozabnost ter zagovorim čare Ljubinice.“

„Ti vse veš — oj — ne pogubi me!“

„Kdor si vjezdi podplat na kolena zato, da bi otel, on ne pogublja, ne zataji ničesar. — Skrivnosti padajo v moje srce, kakor v grob. Razodeni najprej, ali Slovenka živi — ali je že vgriznila v travo — čarodejka malopridna!“

„Ne vem — skrivnosti so v gorah Hema!“

Radovan je postavil palec na čelo in razmišljal.

„V gorah Hema — tristo besov spi v teh očeh — zavedla jo je — na jug — med volkove — med klateže — da pogine —“

„Modro si ukrenila, kraljica, da je nisi zapodila čez Donavo. Toda čarodejka otruje tudi zverjad — in se otme. Dokler pa živi, ni spasa Tunjušu. Zato povej, kako si se je iznebila — povej do pičice — jaz grem za njo in jo — umorim!“

Alanko je pretresla sladka slast. Segla je po usnjatem mošnjčku in ga pomolila Radovanu.

„Za plačilo! Otmi me, naš rod bo hvalil tebe stoletja!“

„Nočem plačila, ali trošek je lahko na potu, zato vzamem. Ti pa pripoveduj!“

Alanka je zamamljena razodela vse o Ljubinici. Povedala je, da ima konj, na katerem je zbežala, desno prednje kopito izkrivljeno na vun. Lahko mu bo dobiti sled.

Nato je Radovan poprosil kozarec vina. Sužnja je prinesla lepo roženico v šator. Godec je postavil posodico predse, dvignil preprogo, razgrebel zemljo in zakopal vanjo do vratu kozarec. Nato je začel govoriti z latinskimi besedami nad čašo in vinom urok, ki naj vdihne Tunjušu pozabnost Ljubinice. Kremžil je obraz, zavijal oči, pačil ustnice, zamahoval z rokami nad vinom in momljal in ponavljal neprenehoma:

„Devoret te diabalos, cauda vaccarum — devoret — — devoret — —.“¹⁾

Alanka je s tiho grozo prisluškala nerazumljivim besedam. Prsi so se ji dvigale, oči je vpirala plašno v kozelnika.

Ko je Radovan dovršil uroke, je zagrnil čašo s preprogo in jo skril.

„Čuvaj to pijačo! Ko se vrne Tunjuš, podaj mu iz roženice pozdravni napoj — in v hipu si njegova edina, Slovenke se ne domisli več. Jaz pa odidem jutri za njo, da jo umorim na slavo in korist rodu Hunov — na slast in veselje tvoji ljubezni.“

Godec je vzel mošnjo z zlatniki, udaril na plunko divjo pesem, in šel iz šatora, kjer je govoril Balambaku.

„Raduj se, rešen je Tunjuš, oteta vaša kraljica! Tvoja glava ne pade z ramen, Veliki hlapec največjega gospoda!“

Takoj so se zgrnili molojci krog kozelnika, na ognju je zašumela maščoba, sužnji so privlekli mehove z vinom — ves tabor je zaplesal radosti ob zvokih navdušene plunke.

Radovan je užival čast in slavo in strežbo z visoko dostojnostjo. Buča se mu je neprenehoma polnila z vinom — njegov jezik je pa govoril čuda osuplim Hunom, da je godec skrivoma razmišljal o sebi, odkod zajema njegova pamet to nedosežno modrost. Zakaj odkar cestuje po črni grudi, ni še nikdar lagal s tako globoko izvirnostjo kakor ta trenotek. Njegovo veselje je kipelo do roba in čez — v pozno noč. Samo ena, edina kaplja ga je kalila: Napil bi se bil rad do sita — pa si ni upal. Trikrat se je ugriznil v jezik do krvi, ker je polvinjen hotel blekniti nepremišljeno besedo. Zato se je dostojanstveno zahvalil opolnoči in omenil mimogrede Balambaku:

„Bridko mi je, ker moram žaliti tvoje gostoljubje in odkloniti vino. Toda, če je mogoče popraviti žalitev, uklonim se in dovolim, da obesiš meh vina na sedlo mojemu konju!“

Takoj sta privlekla dva Huna rejen meh vina in ga privezala na Radovanovega konja.

Godec je pa legel ob konju v travo in težko čakal zarje. S prvim svitom se je ozrl potuhnjeno na speči tabor, zlezal v sedlo, pobobnal z veliko slastjo po napetem mehu in oddirjal skozi sotesko.

Zaljubljen sam v svojo modrost in veliko ukano je zibal z glavo in gonil ob hribu, dokler ni prišel do kraja, katerega mu je opisala Alanka. Tam je ustavil, zlezal s konja in iskal sledu v travi. Kmalu je izsledil zavihnjene utiske kopita — premeril je nekaj korakov in določil natančno smer, kamor je krenila Ljubinica. Nato se je lotil vina in gocal kakor riba, če jo vržeš na suho.

„Pri bogovih, da ima kravjerepnik tako pijačo! Edina dobra lastnost, ki se drži tega smrdljivca. Pri Perunu, da se ga ognem in mu prizanesem, če se srečava. Zato, ker sem se tako pokrepčal ob njegovih troških.“

¹⁾ Požri te vrag, kravjerepnik!

Skrbno je zavezal meh, pritrdil ga varno ob sedlu in oddirjal po stepi.

Solnce je pripekalo, vino ga je kuhalo in rad bi bil legel za grm. „Toda, ne boš,“ je prevdaril. „Če držiš srečo za rep, ne izpusti je! Sicer ne dobiš glave.“

Vztrajno je jahal celi dan. V mokro zemljo vtisnjena trava mu je bila zanesljiv kašipot. Še pred nočjo je došel do suhe struge — in našel — cajnico, ki jo je Ljubinica v strahu popustila na tleh.

„Njeno brašno,“ je pogledal vzradovan godec s konja. Skobilil se je s sedla in segel po cajnici. Zagomazelo je mrčesa, ki se je naletel krog jedi. Radovan je iztrepal oglodano jed v travo, cajnico pa vzal seboj.

„Zakaj je popustila brašno? Nerazumljivo! Morda jo je kdo pregnal. — Pastirji so od besa. — Če jo je kdo napal? — Sirotka — Boj se Radovana, kdor si se drznil! — Prokletstvo tvojim pasjim obistim! Pretipljem te . . .“

Godrnjal je nejevoljno in se kretal in zibal po travi ter iskal sledov. Razgrnil je bičje in ril skozi do struge. V ilovici je zasledil vtisnjene stopinje konja — in Ljubinice. Starec se je sklonil k drobni nogici, ki je bila vdrt v blato. S prsti je tipal po obrisih, kakor bi božal živo nogo.

Revica, sirotka, golobičica — drobna — oj, Radovan gre za teboj! Le dobro se drži! Še dva dni — Dobim te — Zakaj moj nos poseka pasji smrček — če hočem, seveda. Za vsakega ne bi sledil po stepah kakor volk za izgubljeno ovco — ampak zate — sem prisegel.“

Za godcem je priril do mlake konj in srebal skozi stisnjene zobe gosto kalužo.

„Le napoji se! Tudi ona je napajala konja — in sebe. Toda jaz pa ne pijem take vode. Še čista studenčnica mi ni nikoli koristila. Obleži mi v želodcu kakor kamen.“

Počakal je konja, da se je napil, zavrnil ga nato iz struge in previdno snel z njega meh.

Ko se je nalokal vina in zavezal poln meh, se je obližnil po širokih ustnicah in ponavljal hvalo Tunjušu.

„Čudno! Ni ga garjevca na svetu, da ne bi imel dobre lastnosti. Celo Tunjuš ni brez nje. Kakor sem sklenil, tako se zgodi: Prizanesem ti — zaradi vina!“

Ko je natovoril meh, se je ozrl po solncu in po krajini.

„Do ljudi moram pred nočjo! Ne bojim se volkov, ampak ne ljubi se mi nocoj, da bi se preganjal s pasjimi čeljustmi.“

Pogledal je še enkrat po sledu in zdirjal ob strugi proti jugu. Ko se je zmračilo, je bil v pa-

stirskem selu. Utaboril se je predrzno in pogumno ob ognju, kjer so pekli večerjo. Spočetka so ga gledali mračno divji obrazi mešanice Obrov, Herulov in Slovenov. Toda Radovan je poznal dobro ta ljudstva. Očaral jih je z veliko zgovornostjo in modrostjo. Obrazi so se ujasnili, in pastirji so stregli miroljubnemu gostu, kakor bi prišel mednje knez ali sam obrski kavkan. Celu njegovemu konju so dali snop še neomlačenega ječmena. Ko se je doobra ugnezdil in pregnal vsak sum, je začel poizvedovati po Ljubinici. Pravil je, da je zablodil njegov sinček, ki bo velik pevec in čarodej — in da ga išče.

Pastirji so takoj povedali, da so videli otroci čudnega dečka, ki je prišel k ognju. — Otroci so pa zbežali — in ko so se vrnilo do ognja, je deček izginil — in z njim vred repa iz žrjavice.

Radovan je obstrmel ob tej povesti in se razveselil.

„Jutri me vedete do ognja — in potem ga poiščemo. Če mi pomorete — ha — srečo vam začaram med živino, da vam bodo kotile ovce po troje mladičev, krave po dva — koze pa kakor zajklje! To vam napravi čarodej, če dobimo dečka!“

Pastirji so se klanjali do tal Radovanu, ženske so mu ponujale dojenje, da zaroti z njih zlobne uroke, možje so se mu nudili v službo, da gredo do Hema in črez z njim iskat dečka.

Radovan je legel zadovoljen na ovčjo kožo.

Pred zarjo se je zbralo vse selo in spremljalo godca k ognju, kjer se je pojavila Ljubinica. Od tam so se razkropili po gozdu in iskali konjskih sledi. Po kratkem se je oglasilo veselo hukanje — vsi so se okrenili za glasom, in Radovan je potr dil, da je todi jezdil njegov sinček.

Cela tolpa je nato vdrla po sledi, ki se je v gozdu gubila — in le tuintam je zlomljena suhljad pokazala smer Ljubinične ježe. Ali divjim prebivalcem svobodne narave ni ušel noben sled. Kosali so se med seboj, kdo ga najde prvi. Zakaj vsak je želel čimnajveč sreče od čarodeja za živino. Radovan je pa ponosno jezdil za njimi, izpregovoril zdajpazdaj modro besedo, pohvalil vsakega, ki je našel sled in napovedoval nedosežno bogastvo, ki ga jim pričara v čredo.

Blizu poldneva se pa razleže po gozdu žalosten vek. Od vseh strani so drli pastirji proti kraju, kjer se je oglasilo vekanje žalosti. Tudi Radovan je spodbodel konja in drl skozi goščo. Ko je došel na mesto, so zijali z razprtimi ustmi divjaki na tla in kazali z rokami na ostanke jermenov, sedla, oglodanih kosti — razmetanih daleč naokrog.

Radovan je preplašen zdrsnil s konja. Naglo je spoznal hunske brzde, sedlo, jermenje. Pričel se

je tresti in iskati po izpognjenem kopitu. V travi je zadel ob črno kepo — prijel, dvignil — pogledal — — — Zavihnjeno kopito! Črna kepa mu je padla iz rok, spodnja ustnica se mu je izveznila, lice mu je zaigralo, zrušil se je na tla in zatulil v strašnem joku. Valjal in kotalil se je po travi, po mahu, grebel s prstmi po tleh, kopal zeleno grivo in rigal kakor zadeti neresec. Pastirji so stali otrpli ob njem — in zategnjeno vekali in javkali. Radovan je obležal na obrazu in pogrkoval vedno tišje, dokler ni umolknil in so se mu stresala samo še dvignjena pleča. Počasi se je preobrnil, vstal in pogledal na konjsko razdejanje. Takrat ga je pa popadel srd. Zaletel se je z dvignjenimi pestmi v pastirje in bil in suval ter tulil grozne kletve.

„Proč, proč pasji gobci, lopovi, morivci mojega sina! Vi ste ga tirali volkovom v goltanec — zakaj ga niste povabili in prenočili — proč — pravim — sicer vam urečem čredo, da še nocoj pocrka vse, kar bleje in muka! Proč, morivci — proč od nesrečnega očeta —!“

Pastirji so strahoma kakor plašne sence poizginili v gozdu — in godec je še kričal, ko že ni bilo ob njem žive duše. Ko se je nabesnel, si je otrl čelo in razpenjene ustnice. Obupan se je ozrl na raztrgano sedlo, prevzela ga je zopet žalost, sedel je pod bukev in ihtel kakor deklica.

Ko se je najokal, mu je odleglo. Stisnil je glavo in prevdarjal, kaj bi sedaj. Ali ni se mu rodila pametna misel. Po glavi mu je bobnelo, kakor v votlem hlodu. K sreči se je pripasel proti njemu njegov konj, ki se je pa s studom in strahom okrenil, ko je zaduhal kosti svojega tovariša. Tedaj je Radovan zagledal meh. Udaril se je po čelu in ročno skočil za konjem.

„Vino me napolni z modrostjo!“

Zavlekel je meh pod drevo in pil — iz obupa — na smrt. Pijača ga je razgrela, pogum mu je zrastel, da je kričal nad pastirje, zval na boj vesoljni svet

in grozil s strašno osveto. Domislil se je Tunjuša, ki je odšel v Bizanc.

„Ne ognem se te, kravjerepnik, ne uideš mi! Za teboj — in zabodem te, tako mi moje modrosti! Zob za zob! Tudi tvoje vino ne potolaži več mojega srda!“

Majhen ostanek je še pustil v mehu — zajahal in škrtaje z zobmi se napotil proti cesti, ki vodi v Filipopel s trdnim sklepom, da gre naravnost v Bizanc iskat Huna.

Ker je prebrodil vse kraje po Moesiji, je kmalu prišel iz gozda na cesto. Sicer se je spuščal že večer, toda godec je pogumno gnal po poti proti Hemu.

Ali niso se še razkresile vse zvezde, ko se je na ovinku posvetil visok ogenj. Radovanu je hipoma upadel pogum, pred očmi se mu je posvetil Tunjušev obraz — Potegnil je konja s tako silo, da se je popel na zadnje noge.

Ko je prevladal prvi strah in pomislil, da Tunjuš ne more še priti iz Bizanca, se ga je lotila vnovič srčnost in je jezdil korakoma proti ognju. Kmalu je zagledal voz, konje, sulice, ljudi.

„Trgovci,“ je razsodil in pognal.

Ko se je približal, pozdravljaj je od daleč:

„Pax — eirene — pax — pax!“

Ob ognju so se dvignile sence in segle po kopjih.

„Pax — šalem — pax,“ je kričal Radovan in zagodel na plunko.

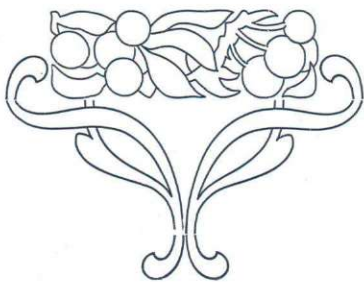
Bogato oboroženi vojniki so ga obkročili in vprašali, kdo in kam.

Medtem se je razgrnil majhen šotor, k ognju je stopil pred Radovana visok, trgovsko oblečen gospod in zagromel nadenj: „Kaj iščeš — Hun?“

Tedaj pa je godec izbulil oči, razkrilil roke, skozi široko odprta usta je bučal neslovkovani glas, dokler ni izbruhnil:

„Oj — Numida!“

(Dalje.)

In molil sem k tebi...

Zložil Griša.

In molil sem k tebi, ko mavrica rožna
vabila me k sebi je v večnost razpeta —
tako te je klicala pesem pobožna,
ko prvič je bol posvetila poeta...

In znoj je curljal po izmučenem licu
in kapale solze so svetle, srebrne —
in plakal sem v pesmi po svojem poklicu —
s solzami sem duše pral madeže črne...

In ranjene grudi so dihale k tebi
vso prošlost brezplodno, oskrunjeno, mračno,
življenje, ki plača je samemu sebi,
sodilo je meni bodočnost oblačno.

Takrat se je nagnil skoz mavrico rožno
tvoj sladki obraz, o tako zaželjena,
in plan zaoril je v dušo otožno
in k tebi so drsala željna kolena:

„O Eros, mogočna v srca glorioli,
s krvjo posvečena boginja mladosti —
o daj mi ljubezni v tej žalostni boli,
moči in življenja, krvi in radosti!“

Razočaranje.

Zložil Griša.

Moja radost, radost nevesela,
moja mladost se je zaletela —
o ne dajte mi srebrne čaše,
da izpraznim jo na zdravje vaše!

Solnce moje, kam zlató si djalo?
Cilji moji, kaj vas je pokralo?
Jaz stojím in duša moja čaka
kot dekle samotna sredi mraka...

Moja pota — moja večna zmota —
od barona sem postal sirota —
o ne glejte me tako postrani
kakor jaz na vas sem gledal lani...

Ah, ne sadi rož, kjer slana pada —
ne prebiraj strun, kjer žalost vlada —
tvoja pesem si solzé otíra,
ko se človek zunaj vrača s pira...

Dan gori.

Zložil Griša.

Dan gori in visoko nad morjem
smeje se v ognju ponosni car —
solnce nebeško vse mlado, prešerno,
siplje na zemljo bogastvo in čar...

Setve bogate se zibljejo v solncu,
pesem življenja kipi iz poljan,
drzno, ponosno se dvigajo misli
v smelem poletu nad praznično plan —

Ustne šepčejo kakor k molitvi,
k ciljem blestečim roké se vijó —
Dajte mi žetve, življenja mi dajte,
bratje, ne tratite z mlado močjo!

Jurij pl. Slatkonja.

Spisal dr. Josip Mantuani.

(Konec.)

Tu se nam pokaže naš rojak v najlepši luči. Izpoznavši vso nevarnost je pozabil vedoma i na jurisdikcijski razpor i na malenkostno vmešavanje v svojo oblast od strani bogoslovne fakultete, ki je gotovo z dobrim namenom ravnala, ter je pozval 8. decembra 1520 vse profesorje in propovednike k skupni seji v škofijo.

Nasproti temu velikosrčnemu činu zatajevanja pa učinkuje nastop bogoslovne fakultete pri tej seji v očigled preteči nevarnosti naravnost smešno. Najprej je pred zbranimi tožila rektorja, da jej dela zapreke. Potem pa je dala prečitati privilegij papeža Nikolaja V. iz l. 1452, v katerem jej daje dostojanstvo razsodnice krivoverskih napak. S tem okostenelim sestavom je škodila večkrat katoliški stvari, in tudi pri tem sestanku se ji je šlo le za to, da ne izgubi svojega sijaja kot „inquisitrix“.

Škof je poslušal in odgovoril na to netaktnost, storjeno v njegovi hiši, s tem, da je prešel preko nje na dnevni red in takoj določil besedilo za dvoje navodil, namenjenih propovednikom in lajikom. Neki menih je pa opozoril zbrane gospode, da „vlada“ ne bo dopustila pribiti bule na cerkvena vrata. Dva člana fakultete, Trapp in Mayr, sta poskusila pri grofu Hagu izposlovati privoljenje; a grof se je silno razjezil in je naravnost prepovedal objaviti bulo; malo je manjkalo, da ni postavil profesorja pred vrata. Dva dni pozneje je bila fakulteta zbrana v karmelitskem samostanu. Sklenila je zahtevati od škofa zavezno besedo, hoče-li postopati natančno po njenih predlogih ali ne in pa povedati „vladi“, da njo inkvizitorično postopanje nič ne briga.

Končno je sklical rektor 13. decembra 1520 vendarle sejo in povabil k udeležbi vse štiri fakultete. Napram buli je zavzemal rektor odklonljivo stališče, češ, da se ne vé, jeli bula pristna ali ne, potem je trdil, da v inih škofijah tudi ni bila objavljena in nazadnje je treba vendarle počakati, kaj da ukrene cesar. Bogoslovna fakulteta je protestirala zoper ta izvajanja, ker motijo njene pravice. Zaeno je pa tudi sklenila popolnoma nepotrebno delo, namreč sestavo novega navodila za propovednike. Besedilo se je določilo že 8. decembra pri škofu, kot smo izvedeli. Nad vse to je pa poklical tudi grof Hag profesorje k sebi in jim je strogo prepovedal, objaviti bulo. To se zgodilo med 18. in 23. decembrom.

Po novem letu, 10. januarja, je prišla deputacija bogoslovne fakultete k vladi in je v predsobi grofa Haga protestovala zoper vladno, ali točneje, zoper grofovo prepoved vpričo notarja in dveh prič in je izjavila, da se tej prepovedi klanja le iz strahu pred kaznijo in zato, da ne daje pohujšanja nižjim slojem. Na svoje začudenje pa so bili gospodje jako vljudno sprejeti; dobrohotno so jih opominjali, da naj le še malo potrpe, vse se bode na bolje obrnilo. Domov prišedši so dobili nujna povabila k seji fakultete, ki se mora vršiti še isti dan popoldne. In pri tej seji se je sklenilo, da se udeleži nekaj njenih udov pogreba — zloglasnega grofa Haga, ki je bil popolnoma luteran in sovražen fakulteti in duhovništvu, kot pravi fakultetni protokol.

Medtem je pa dospelo univerzi — torej spet ne škofu — cesarsko povelje iz Wormsa, da naj se objavi obsodna bula. Cesar trdo prijema univerzo, ker ni še objavila papeževe bule. Lahko bi bila morala spoznati, da pisava luterancev nasprotuje katoliškim dogmam. Očita ji celo neresnico. Ne strinja se z istino, pravi, da univerza ni čula, da je bula objavljena v Mogunci, v Kolinu in v Treviru. Cesarjev odlok so gospodje imeli — in sedaj se je bilo treba iznova posvetovati.

Medtem, ko so se vršila na univerzi brezkončna posvetovanja, je dal Slatkonja, ne meneč se za gospode, sestaviti objavljeni dekret, in podpisavši ga 30. januarja 1521 je obvestil fakulteto o tem dejstvu.

Ta je bila užaljena in je sklenila v seji 2. februarja, da bode sama postopala, brez pripomoči škofove, ker je bila tako različno varana.

Vendar so se proti objavljenju bule porajale nepremagljive zapreke. Škofov dekret je bil izgotovljen, a niso ga mogli obelodaniti. Bogoslovna fakulteta, ki se je vedno le posvetovala in sklepala, je postala nestrpna; 7. februarja je spet ovrгла, kar je sklenila pred petimi dnevi in določila, naj se pozoveta škof — čigar sodelovanje je bila odklonila — in pa rektor, da postopata v smislu Eckovega pisma, ki je dospelo 3. februarja na dunajsko univerzo. Sama pa ni storila ničesar.

Tačas je pa Slatkonja odstranil vse zapreke. Najbrže se je šlo za sporazumljenje in za pritrditev sosednih škofij, ki so imele svoj delež na Nižjeavstrijskem, in katerih nobena ni še bila objavila

papeževe bule. Te vladikovine so bile pásavska, rabska, dunajsko-novomeška in nadvladikovina solnograška. Na nedeljo Reminiscere (17. februarja) 1521 so pribili bulo in škofov dekret na stolniška vrata ob prisotnosti dunajske duhovščine in zastopnika pásavske škofije.

S to objavo je bil storjen odločilni korak. Mnogi je bila opozorjena na razkol in se je začela deliti v dva tabora, proti in za novotarijo. Vrhunec je pa imela doseči ta zadeva šele tedaj, ko je živa beseda razvnela tudi analfabete. To se je zgodilo 6. januarja l. 1522.

Pozno v jeseni leta 1521. je prišel na Dunaj duhovnik odpadnik Pavel Speratus. Bil je prej propovednik v Würzburgu. Tam se je navzel lutrskih nazorov, se oženil s sorodnico ondotnega kanonika Fuchsa in propovedoval v smislu te morale. Škof Konrad III. ga je odstavil in ga odstranil iz svoje škofije. Iz Würzburga je šel Speratus v Solnograd. Tamošnji nadškof kardinal Lang ga je vsprejel, bržkone zaradi tega, da bi ga privel nazaj na pravo pot, kot se mu je posrečilo pri Staupitzu, Lutrovem prijatelju. Dal mu je službo propovednika. A Speratus je bil od dne do dne smeješi, predrznejši, nesramnejši; pohujševal je ljudstvo s svojimi govori na prižnici in s svojim zasebnim življenjem. Nad vse to je pa tudi sirovo zabavljajal zoper kardinala in ga obrekoval, podtikujoč mu stvari, katerih se ga ni upal dolžiti nobeden izmed njegovih mnogobrojnih nasprotnikov in sovražnikov. Ker opominjevanje ni pomagalo, mu je prepovedal Lang svojo škofijo.

Speratus se je obrnil na Dunaj. Sem dospevši se ni več obrnil do škofa, temuč naravnost na vseučilišče, kjer se je takoj vpisal — kot so delali nekateri duhovniki tudi že pred njim. Da je odpadel duhovnik in oženjen, to se je po Dunaju kmalu izvedelo — a nihče mu ni mogel do živega, ker je bil pod rektorjevo jurisdikcijo. A ko je škof to izvedel, je dal ljudstvo poučiti. O tem poroča Speratus sam — sevé tudi v svojem robatem slogu — v nekem pismu, poslanem mejnemu grofu Albrehtu brandenburškemu l. 1524. s temi besedami: „Welcher (= škof Slatkonja) denn alß bald er erfahren hett, daß ich mein ehelich gemahel mit mir ym ellend vmbher füret, wie die Aposteln auch haben gethon (!), stellet er einen großbaucheten schreyer auff sant Peters Kirchhoff auf, der must den ehelichen stand auff das schmehlichist verlestern.“ Poslednja trditev je preišljena laž; prepovedi sevé niso bile naperjene proti zakonu, temuč samo proti ženitvi duhovnikov. Že iz tega edinega stavka se vidi, kako predrzno je Speratus znal zavijati resnico.

Navzlic tem propovedim je Speratus ostal na Dunaju in iskal stika z ljudmi, ki so bili privrženci

lutrstva. O božiču se je zgodilo nekaj nečuvenega. V gori omenjenem pismu pravi odpadnik: „Es geschah aber, daß ich hernach durch den Vitzthum daselbst vnd durch den Richter czu predigen ym Thumstift erfordert ward, darczu auch der Bischoff selber seinen gewalt und willen gab.“ Ko bi bil kdo drugi pisal te besede, nego neodkritosrčni in zlobni apostat, bi stal Slatkonja osramočen pred zgodovino. Isti Slatkonja, ki je prvi storil pozitivno delo obrambe s tem, da je določil navodilo za prepovednike, ki je objavil obsodno bulo zoper lustrstvo, isti škof, ki je dal takoj ljudstvo poučiti, ko je izvedel za pohujšanje po Speratu, isti mož, da je dal privoljenje oženjenemu svečeniku, da sme propovedovati v njegovi stolnici — to je nemogoče. A istina je, da je Speratus na Sv. treh kraljev dan, l. 1522. raz leco v svetoš Stefanski katedrali imel govor, s katerim je zmedel ljudem njihove nazore, njihove verske čute. A Speratus je v tem poročilu jedro zamolčal.

Iskaje stika z ljudmi, lustrstvu naklonjenimi, se jim je ponujal za propovednika. I pri „vladi“ i pri mestu so imeli oddajati take službe. Namestnika in mestnega sodnika ni bilo težko vjeti v lutrske zanjke. A škof je moral potrditi take beneficije. Speratus je dobro vedel, da tega potrdila od Slatkonja ne dobi. Saj sam poroča o tem razmerju, da je našel, prišedši od nadškofa solnograškega, svojega sovražnika, na Dunaju njegovega brata: „... fand ich gleych seinen Bruder, on das derselbig seinen schnabel auff dem rucken trug...“ to se pravi, dunajski škof mi je bil ravno tako nasproten, kot solnograški, le da je kljun zadej nosil. Poslednja fraza hoče reči, da ga ni tako očitno pred vsemi napadel in oštel, kot kardinal Lang. Je-li verjetno, da bi ga bil ta škof podpiral? Ne, to psihološko ni mogoče. A besede, ki jih je napisal Speratus sam, rešujejo zagonetko.

Pozvala sta ga namestnik (Vitzthum = vicedominus) in pa mestni sodnik, da naj enkrat propoveduje pri Sv. Štefanu. Ko je imel ta poziv, je šel k škofu, ozirno ga je prosil dovoljenja, da sme govoriti. Kako je to prošnjo podprl, ne vemo sicer, toliko pa je gotovo, da je Speratus škofa ali njegovega namestnika prevaral. Naznanil je, tako moramo sklepati, nedolžno snov, o kateri je hotel govoriti na podlagi popolnoma nesumljivega reka, vzete iz lista sv. Pavla do Rimcev, 12, 1. — Bržkone je tudi rekel, da se hoče očitno opravičiti in pokazati, da ne razširja krivih nauk. Škof se je dal pregovoriti — morebiti je tudi pomagal pritisk od strani namestnika in sodnika — in Speratus je dobil dovoljenje, da govori raz leco stolniške cerkve.

In kaj je govoril? Ta propoved je tiskana pod naslovom: „Von dem hohen gelübd der Tauff sampt andern Ein Sermon czu Wienn ynn Osterreichh

geprediget. (1524).“ Speratus je ta govor iz spomina vdruhič napisal, ko je bil v Olomucu zaprt. Pravi, da je vse tako ponovil, kot je svoj čas na Dunaju govoril; pravi — a verjeti mu ni. Pa tudi v tej obliki, v kateri imamo govor tiskan pred seboj, se mora obsoditi na celi črti.

Govoril je pa o potrebi zakona za duhovnike, o pregrešnosti celibata, o nedopustljivosti slovesnih obljub. Čudni časi so bili tedaj; vsak otrok bi danes, na Slovenskem vsaj, lahko popravljal „učnemu doktorju“, take bedastoče je govoril. Sklicujé se na sv. Pavla pravi, da bi rad videl, ako bi se popustili svetniki; hvali take samostane, v katerih je dano redovniku le toliko časa ostati, dokler mu dopade; nečistost mu je greh zoper sedmo zapoved! Izpoved ni za nič, tako modruje naprej; vendar naj pa izpovedniki po samostanih menihom in nunam svetujejo, zapustiti samostane, če jim presedajo obljube. Potem navaja tiste vzroke, ki razveljavijo obljube. Ta izvajanja bi bila kratkočasno berilo, ako ne bi tako podlo in rabulistiško zavijala moralke. In vse to je govoril le v prilog sebi — opravičeval se je s tem, da je poizkusil naščuvati množico za svoje nazore.

V navedenem mestu iz lista sv. Pavla ni prav nikakršnega povoda, baviti se s to stvarino. To dejstvo nam pa podaja ključ do skrivnostne zagonetke, kako da si je Speratus izvabil dovoljenje za prepoved. Vpismu, namenjenem mejnemu grofu Albrehtu, pravi na onem mestu, kjer pripoveduje, kako da je prišel do propovedi, doslovno: „Da (ko je stal na leci) drang mich mein Gewissen und die not, das ich des Ehelichen Stands eer vnd wirdikeit widderholen und preysen muß . . .“

Tu izvemo torej, da se je Speratus šele na prižnici lotil druge snovi nego je bila tista, o kateri bi bil imel propovedovati po dogovoru.

Dva dni po tem nastopu, ki je zbegal dunajsko ljudstvo, se je zbrala bogoslovna fakulteta in je poklicala Sperata na odgovor in zagovor za dan 15. januarja. A tega sevé ni bilo blizu. Fakulteta mu je zapretila z izobčenjem, če se ne pride 18. istega meseca opravičit. Sperata ni bilo, in tako je zapadel kazni izobčenja, ki se je izrekla nad njim 20. januarja 1522. — Propovedniki naj bi govorili zoper izobčenca Sperata — a zmerno (cum modestia tamen), kot zahteva fakulteta. V stolnici pa naj bi ali škofov namestnik ali župnik osebno ovrigel nauke Speratove in ljudstvu povedal, da je bilo prevarano.

To pa ni bila niti prva, niti zadnja prevara, katero ima ta odpadnik na vesti.

Ko je videl, da mu gori za petami in da se mu ni mogoče zagovarjati, jo je hotel popihati v Budimpešto. A Slatkonja, ki je imel z Ogrsko dobre zveze, mu je dal zapreti pot. Obrnivši se, se je napotil

naravnost proti severozapadu, na Moravsko. Tam se je po vsem tem, kar je doživel v Würzburgu, v Solnogradu in na Dunaju, spet ponudil za cerkvenega govornika na ravno tako pustolovski način z namenom, varati ljudi in patrona. Sam pripoveduje o tej zadevi v svoji knjižici: „Wie man trotzen sol auff's Creutz,“ tiskani l. 1524. in namenjeni prebivalstvu v Iglavi, s cinično ravnodušnostjo tako-le: „Als ich zu der Iгла war, begeret yhr meyn auch nicht, denn yhr westet mich nicht, aber ewer wolff der Abt, begeret meyn, vnd nam mich an zu eynem prediger, versach sich aber nicht das ich das Euangelium predigen sollt, sondern alleyn yhm yn die Kuchen dienen. Das verstund ich anderst, vnd prediget euch das Euangelium . . . Das Kund aber meyn genediger Herr der Abt nicht leyden . . .“ Tem jasnim besedam izpridenega lutrškega pustolovca ni treba nikakršnega komentarja. In tega moža imenujejo in hvalisajo protestantski „zgodovinarji“, kot n. pr. Leupold, Raupach, Tschackert, Cosack i. dr., kot odkritosrčnega junaka, a zoper Langa in Slatkonjo zabavljajo. Kako odkritosrčen da je bil Speratus in kako je znal zastopati svoje „prepričanje“, nam najivno pripoveduje protestant Leupold pišoč: „Vnd ist Zwar anfangs, ehe die leut eines bössern berichtet worden se'n, mit in der Procession gangen, Vnd hat auch andere Babstische Ceremonien gehalten . . .“ In na drugem mestu o njegovi ženi: „Doch hat er nicht gemeldet, Zu Verhüttung ergernis, das es sein Weib sei, sondern seine Schwester . . .“ Kdo more trditi, da je bil Speratus čist značaj? In po tem sleparju je bila na Dunaju razpihana žerjavica krivoverstva, ki je že dolgo tlela. Ta dogodek se je vršil ravno pod vladikovanjem našega rojaka, katerega je pa Wiedemann v zgodovini reformacije in protireformacije popolnoma napačno sodil. Če se da Slatkonji kaj očitati, je le njegova dobrodušnost in njegov popustljivi značaj, ki sta včasih dosegla lepe uspehe, a napram razmeram za časa lustrstva nista obveljala.

Začetek krivoverstva in posebno nastop Speratov, to je bila najgloblja in tudi smrtna rana za težko izkušenega vladiko, ki je od l. 1519. sem vedno bolj slabel. Ko je dobil od cesarja pravico, razpolagati prosto s svojim imetjem, je preskrbel najprej tolažila svoji duši z dvema ustanovama.

V prvi določa zase in za svoje sorodnike obletnico, eno mašo vsak teden in večno luč. V ta namen je izročil stolnemu kapiteljnu svoto 500 gld. porenske veljave. Kapitelj se je zavezal, obletnico praznovati 23. septembra vsakega leta z vigilijo, zadušnico in eno votivno (= zaobljubno) mašo od vnebovzetja Device Marije pri velikem oltarju ob navzočnosti kapitelja, kaplanov in drugih duhovnikov.

Naznaniti se mora ta obletnica vselej na prižnici, osobito pa se morajo opozoriti župnik pri Sv. Štefanu, nunski samostani pri Sv. Jakobu, Sv. Lovrencu in pri Sv. Mariji Magdaleni, istotako tudi prošt pri Sv. Doroteji, da se udeleže svečanosti.

Tedenska maša naj se bere vsak ponedeljek „auf dem neuen Altar, so der offtgenannt herr Bischove in vnnsrer lieben frawen abseitten von newem erpawen vnd in den Eren der heiligen martirer Nicephori, Primi vnd Feliciani selbs geweicht bey seiner begrebnus daselbs...“ Brati jo mora stolniški kaplan.

KIP AL. REPIČA
SV. PETER

Večna luč naj gori pred oltarjem, ki ga je postavil škof.

Druga ustanova je vedni „Salve Regina“. Ustanovno pismo določa tako: „... ain Ewig Salve Regina, so tiglich alle abendt das ganntz Jar Zu ewigen zeiten Von ainem yeden Cantor, seinen Gesellen vnd Mithelffern In Allerheiligen Sanndt Steffans Thumbkirchen, Vnd dartzue all obberurt abendt on vnnderloß nach gelegenheit der Zeit vnd sich mit derselben vergleicht ain Mutetn Sequentz In figuris mit allem müglichen vleis singen...“ Določilo, da se mora antifona in ž njo naročena moteta peti figuralno, kaže, da je bil Slatkonja pristaš tedanje nove struje. Ta

ustanovna listina kaže pa tudi, da ga nova struja ni zmotila v njegovi stari veri, osobito, da mu ni izpodmaknila njegovega zaupnega češčenja blažene Device.

Dal si je napraviti tudi svoj grob in svoj nagrobni spomenik. Pokopan je hotel biti v stranski ladji Matere Božje (na severni strani svetoštefanske katedrale) in je menda prvi do-tojanstvenik, katerega so sem položili.

Medtem so se politične razmere malo izčistile. Karol V. je odstopil Ferdinandu avstrijske pokrajine. Novi vladar je prišel osebno uredit upravo svojih dežel. Na Nižjeavstrijskem sta životarili še vedno dve vladi: starejša, ki jo je Maksimilijan še sam postavil in kateri je bil kot član pridružen tudi naš rojak; poleg nje pa so stanovi vedno še vodili vladne posle. Ferdinand je sklical deželni zbor v Dunajsko Novo mesto z namenom, da strogo preišče, katera stranka da je ravnala uporno ali nepravilno. Gospôda so se sešli dne 26. aprila l. 1522. — in isti dan je na Dunaju zatisnil oči Jurij pl. Slatkonja.

Nagrobni spomenik ga kaže v celi podobi naravne velikosti, oblečenega v pontifikalni ornat. Nad glavo mu sklepa ščipovnik vdolbino, v katero je postavljena vzbokla podoba; lokov pas pa nosi napis: „Beatus populus, qui scit iubilationem“ (= Blagor ljudstvu, ki zna slavospjevati). Spominska plošča pa nosi napis:

„Georgius a Slatkonja, natione Carniolus Labacensis Civitatis huius templi Pontifex et Petinensis Administrator, Divi Maximiliani Caesaris Augustissimi a Consilio Archimusicusque. Vir pientissimus Modestissimus Integerrimus, qui in ornando episcopatu Viennensi omnes antecessores suos facile superavit. Vivens sibi hoc monumentum fieri curavit. Anno Salutis MDXXII. sexto Calendas Maii. Vixit annis LXVI, mense uno diebus quinque.“

V slovenščini: Jurij pl. Slatkonja, po rodu Kranjec, doma iz Ljubljane, škof pri cerkvi tega mesta in upravitelj pičanski. Rajnkega presvetlega cesarja Maksimilijana svétnik in kapelnik; mož pobožen, skromen, neomadeževan, kateri je kot dika škofovstva nedvomno presegel vse svoje prednike. Še za živih dni si je dal postaviti ta-le spomenik. (Umrli je) 26. aprila, v letu zveličanja 1522., a živel je 66 let, 1 mesec in 5 dni.

Po delu in po snovi soditi, je ta umotvor pripisovati nemškemu kiparju Mihu Dichterju, ki je od l. 1493. do l. 1513. delal na Dunaju kot naslednik Nikolaja Lercha.

Smrt našega rojaka je premenila marsikaj in to tem lože, ker so bile tudi politične razmere še neurejene. Karol V. je svoj čas pač določil Konrada Rennerja, pomočnika pri Slatkonju, kot naslednika;

a Ferdinand se na to ni oziral. Najbrže je tudi kapitelj nasprotoval, kajti Renner je poznal razmere. Vrhtega je pa imel v tedanjem dvornem svetu, ki je bil za svoj čas osrednja vlada, tudi tržaški škof Peter Bonomo velik vpliv. On je torej prevzel začasno upraviteljstvo dunajske škofije. Dobra pa ni bila ta medvlada.

Bonomo je upravljal vladikovino dunajsko deset mesecev; potem pa je prišel kot pravi škof l. 1523. Janez de Revellis. Ta se bridko pritožuje o slabem gospodarstvu s škofijskim imetjem, ki se je razsipavalo. Temu slučaju se pa imamo zahvaliti, da se je ohranil za kulturno zgodovino velevažni zapuščinski inventar po Slatkonju.

V gotovini je dobil Bonomo od oskrbnika škofijskega 1300 gld. in je izterjal desetinskih dolgov okoli 1000 gld. poreske veljave.

Razentega je dal odpeljati 214 veder vina v Dunajsko Novo mesto. A na Dunaju je prodal 3127 veder pod ceno; izkupil je 1912 gld., 6 šilingov, 29 penozov in en vinar, vredno pa je bilo to vino 3825 gld.

Nadalje je bilo ostalo po Slatkonju 12 svilenih sukenj enostrokih in podvlečenih; istotako 6 suknenih oblek in 3 praznične iz svile in iz baržuna, šest pokrival ali baretov iz baržuna in sukna, eden od baržunastih je bil podvlečen s sobolovino. Potem 6 baržunastih vreč; 43 srajc, vezenih s svilo in zlatom; 87 rutic, s svilo in zlatom vezenih, a 6 takih, na katerih je bila vezena antifona „Ave Regina coelorum“ in njen napev v glaskah. Tudi platnena knjiga, v kateri so bili vezeni napevi.

Dalje je zapustil štiri lepe, na Nizozemskem delane zavese, na katerih sta bili vpleteni podobi Matere božje in sv. Jurija in dve pogrinjali za klopi istega dela.

Posebej se imenuje še nekaj kosov kranjskega platna in dvošrti. O zlatnine in srebrnine se beleži en kelih iz kapele, 5 lesenih žlic s srebrnimi držaji, 6 srebrnih vilic, 5 srebrnih in pozlačenih zaponk, 1 angleški prstan, 3 zlati prstani z ametisti in škofov pečatni prstan. Tudi dvoje naočnikov, okovanih s srebrom in srebrn tok zanje.

Kot nabiralec starin je zapustil več starega denarja, vrednega 24 gld. poreske veljave.

Med drugimi stvarmi so umetniške vrednosti bili trije molki iz kalcedona in iz ahata, trije iz koral, eden iz črnega ahata; dva srebrna in pozlačena vrčka za rabo pri maši; veliko srebrno torilo in srebrn vrč za vodo, ki ju je rabil rajnik pri škofovskih opravilih v cerkvi.

Kot učenjak je zapustil Slatkonja mnogo novih in izvrstnih knjig iz vseh strok tedanje vede, v vrednosti več kot 100 gld.

Večino teh stvari so raznesli po njegovi smrti, in brezbržnost Bonomova je bila temu gotovo kriva. Slatkonja sam si je pa zaprl pot do nadzorovanja po kapitelju, ker si je izposloval od cesarja privoljenje, da prosto razpolaga s svojim imetjem. Nikogar ni bilo, ki bi bil mogel braniti novemu upravitelju ali pa njegovim namestnikom, da odnašajo ostalino. Škof de Revellis toži celo, da je prišel Bonomov bratranec Ludovik v škofijo, da se je z lovci in družino, s konji, psi in s sokoli ondi nastanil in dobro živel na škofijske troške.

A kar se je zgodilo po smrti našega Slatkonje, za to on ni odgovoren. Če pregledamo sedaj vse točke te označitve, se nam sestavi o njem v celoti vzgledna podoba delavnosti, idealnega stremjenja, neomajne vernosti, zavednosti in naprednosti, natančnega izpolnjevanja vseh dolžnosti — z eno besedo: Kranjca stare korenine.

Kot mavrica.

Zložil A. Strniša.

Kot mavrica prišla je na obzorju,
kot mavrica je plula do zapada,
kot mavrica vtonila v sinjem morju
moja — nada . . .

V žaru juga.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Konec.)

Razpletenih las, v beli halji, neizmerno žalostna na bledem licu, je zrla na morje. Pred vilo sta cepetala iskra vranca, kočijaž in sluga sta gledala z zaničevanjem po pešcih. Ponižno je stopil sluga na verando in javil, da je upreženo.

„Ali sem ukazala?“ Grofica je uprla začudena oko vanj. „Naj izpreže! Pero me zavesla — Ne čakajte, Miho... Pojezdimo v goro. No, kaj stojite?“

Sluga, gotovo vaje kapric nežne gospe, se je poklonil. Lahkega koraka je stopila na verando hišna in se bližala oprezno.

„Milostljiva grofica, že dolgo čaka gospod poročnik v salonu — gospod grof so zapovedali...“

Apatično je poslušala prve, a se srdito upokončila pri zadnjih besedah.

„Zgubite se, Flora — mene ni za nikogar doma.“

Za nikogar je ni bilo doma, ker je vasovala pri njej njena mladost... Valujoča čuvstva bo izlila nocoj na trepeče strune... In njega bodo opajale tožne melodije in mu pravile davno bajko o dveh dušah, ki sta bili ustvarjeni druga za drugo, ki sta se zgrešili, in se iščeta... Močni, veliki, bi bili — združeni; ločeni sta bilki, trepečoči v viharju, v večnem hrepenenju. So dnevi, ko blesti solnce tako divno, v sanjah se razprezajo beli oblaki po modrini neba, negibno stoji trava in drevje, cvetlice žaré v pričakovanju. Nekaj velikega, svetega veje po naravi... Duša se spominja najdražjih spominov — svetlih vzorov mladosti.

Isti čas je Pavel naslanjal vroče čelo na pisalnik:

„Lijana — kadar se srečata dve duši... Lijana — ljubezen si zamenila za slavo... Ali more zadovoljiti slava žensko srce... Nocoj mi povej, da si ženska, da nisi kamen...“

„Papa! Pojdi — zapni materi ovratnik!“

Neslišana je vstopila, roke na hrbtu je stala Ula pred njim. Nevoljen se je obregnil:

„Zapri! Vleče. Sama naj si ga zapne — jaz nisem hišna.“

„Da sem grofica, bi imela hišno,“ je zazvenel točno Julijin odgovor. Ula je preteče dvignila noseke.

„Papa, ali ne greš?“

Večkrat je pomagal materi in otrokom pri toaleti, zakaj je danes tako siten? Energično je prijel mravljinček velikega očeta za roko... V novi obleki

se je obračala Julija pred zrcalom. „Kakor lesena punca v izložbi,“ je zategnil Pavel ustni. Molče si je vtikala uhanе, moževa opazka ji ni skalila zavesti, da je lepa, da se poda rožnata boja zalemu licu. Nestrpni Miro je hodil pod oknom, vpraševal: „Kaj ne gremo še? Kar slekel se bom!“ Ula pa je močno občudovala mater in prijemala s prstki šumeče blago.

Visoka, postavna je bila mlada žena; res lepa. Težka svila se je prijemala tesno bujnega života, črni kodri so se spuščali v belo čelo, lice je žarelo v zdravi rdečici, oko v vlažnem svitu.

Hotela je biti lepa — lepša od one, ki ji otimlje moževo srce. Sicer ni vedela nič pozitivnega — pa čutila je z ženskim instinktom, da je lepa grofica kriva Pavlove izpremembe. Nič je ne občuduje — stoji in gleda, kot da vidi drugo v njej. Ah tista mala zlatoglavka mu pleše po domišljiji... Le počakaj!

V kite si je vtaknila bled cvet, ki je povzdignil lesk črnih las. Ula je objela očetovo koleno in zažvrgolela:

„Papa! zakaj ne kupiš materi takih svetlih uhanov, kakor jih nosi gospa, ki ima tisto malo punco?“

„Tudi ti boš ženska, ki bi prodala dušo za cunje in kamenje. Pa čakaj — izbijem ti to. No — vendar enkrat...“

Šli so... Težka, kakor svinčena, je ležala Julijina mehka roka na Pavlovem laktu. Mrak je bil, skrivnostne sence so bežale med drevjem, pot se je vila nizdol. Vzkliki teh, ki so jih srečavali, so privabili Juliji zadovoljen smeh na ustni, a niso predramili Pavla iz nepokojnih misli.

Po dvorani so se že prelivali ubrani zvoki klavirja in violine. Vonj parfuma in cvetlic je polnil razgreti zrak. Veliki lestenci so se svetili, iz stotero rožnatih glav je lila magična luč, žarela so očesa, dragulji.

V izbrani toaleti, secesionistični frizuri, so se dele dame v rdečih kreslih. Vitezi več ali manj žalostne postave so poslanjali okoli njih. Med črnimi, tako resnimi in dostojnimi suknjami, se je gibala bela vrana: mlad Rečan, ki ni žrtvoval udobnosti platnene obleke nerazumnim zakonom salonske etikete. —

Na odru sta mučili dve belooblečeni, bledolichni deklici s krepkimi prsti klavir, vitka, bleda

mladeniča z obligatnim umetniškimi čopom las, sta mrcvarila violino. Vstop Stergarjevih je motil, obudil je pozornost. Zadovoljna se je zibala Julija, kakor pav, mimo stolov, gledala željno na prvo vrsto. Tam so čakali prazni stoli — grofice ni bilo še v dvorani. Juliji je bilo žal, Pavlu se je umirilo srce, ki je zaplalo burno, ko so vstopili... Vedel je ženo do sedeža, posadil otroka in se umaknil naglo k zidu. Julija je prebledela. Tako se je je rešil... Ne bo mogla govoriti, bahati se ž njim — pred njo...

Neslišana je hitela globoka Chopinova skladba mimo teh dveh razburjenih src. Predramila sta se, ko je vihralo glasno odobravanje po dvorani, se razvila konverzacija, koketovanje.

Julija je pogledala moža. Ni se zmenil za rod-bino. Oko uprto v vrata, razgretoga lica je stal kakor steber ob zidu. Žena je čitala v globoki, temno-modri moževi zenici, da pričakuje s trepetanjem druge... Otroka sta se splazila na stole, govorila glasno, neženirano. Bele roke dam so se stegnile, božale cvetoča lica lepih otrok, jim dajala slaščice v usta — njihova mati pa ni videla ne slišala nič.

Nastal je hipen molk. Nato porivanje stolov, šumenje kril, vzkliki, šepet. Okrašene glave dam so se klanjale kakor makov cvet, v ponosni špalir so se postavili možje. Profesor voditelj koncerta je hitel raz oder. Tedaj je zableščalo Pavlu pred očmi, fizična bol mu je stisnila srce.

Glavico sklonjeno pod težo zlatih las, leskeča se biserov, v beli obleki iz drage tkanine, je šla mimo njega. Dolga, kakor dvorskih dam, je valovila vlečka za njo, sladek duh je vel od vilinje postave. Bila je ona. Njegova mladost, sen slave, sreče, utelešena poezija...

Zdaj jo vodi najreelnejša proza. Redovi se blesté na prsih starega grofa, važnost, ponos, je v kretnjah in na licu. Pavel bi zamahnil — udaril v tisto tolsto lice... Svojo mladost bi odtrgal od njega, iztrgal bi mu jo, hitel bi ž njo v kraje, kjer vlada pomlad in sreča. Prazno valovanje misli... Že je izročil Sternan Lijano profesorju, pustil reškega guvernerja, ki mu je sledil v spremstvu častnikov na desno — že so sedeli obratih glav, napihnjene, prevzeti od lastne veličine v prvi vrsti. Nenavadno oživelega obraza je bila prišla kontesinja Anica z guvernanto za materinim spremstvom. — Za otroke ni prva vrsta — je bil odredil papa, in Anica, ki je hotela vendar videti ljubljeno mamo, je dobila sedež v četrti vrsti za Ulo. A dolgo ni sedela kontesinja resno in dostojno zraven guvernante. Otroci so bili kmalu vkup in guvernanta je imela oči in očali le za mladega zdravnika, ki se je namestil v njeni bližini, Julija pa na odru in pri Pavlu.

Leskeča, krasna kakor pravljica iz jutrove dežele, je stala Lijana na odru. Vse je strmelo v njen divni obrazek, vse je molčalo, le Ulin otročji smeh je zvenel po dvorani. Profesor voditelj je podal Lijani gosli. Zlatolasa glavica se je sklonila — strune so zatrepetale. Kakor da je prišel čarovnik, se jih dotaknil s čudotvorno palico, tako so sedeli poslušavci. Globine lepote, brezdna strasti ženske duše, je slikala umetnica. Gozd je šumel, dekliški smeh zvenel, oglasil se je zvon... Pa vse se je izgubilo v daljno daljavo, temni oblaki so zakrili idilo... V svet se je spustila duša kakor ladja z razpetim jadrom, ob solnčnem dnevu, ob petju mornarjev... Vihra, nevihta, besni valovi — razbita se vrača ladja... Strune tožijo po solnčnem dnevu, strastno želi duša v izgubljeni raj...

Juliji se je stiskalo srce. Ni bila muzikalična. Ni umela težkih skladb, ljubila je le koračnice in plese. Pa to morje gorja se je izlivalo jasno v njeno srce. Ženska je umela žensko. Grofica toži... Oboževana, lepa grofica... Komu? Ne tem ljudem, ki jo poslušajo, a ne razumejo... Pavlu toži... Njega gleda... Zajetih rok, za glavo večji od drugih sloni on ob zidu, v grofičino dušo se je zatopila njegova.

Kakor da sta sama v svetli dvorani... Dve čeri v razburkanem morju, dve palmi v razbeljeni puščavi...

Julija je trpela. Megla, ki je ležala med njo in Pavlom, se je gostila, postajala neprestopna stena — za njo je ostala Julijina sreča in sreča njenih otrok.

Saj to je bila deklica, ki je zasenčila mladost, um in srce Pavlovo... Zlatih las, modrega očesa, je hodila po deželi njegovih spominov. Govorila je jezik, ob čigar zvoku je zatrepetal Pavel, ko so se peljali v ta čudni kraj — jezik njegove matere.

„Majhna, ljubka — jokati mora, kdor sliši njene gosli.“ Tako jo je bil opisal Juliji pred leti Pavlov prijatelj. Da, jokati... Jok bo odslej Julijino življenje. Omami ga prelestna — čuj, kaj zveni tako sladko, tako divje, do njega?...

„Šumi, vrešči vihar... hrepeneča hitim na goro... k tebi... Naj se lomi drevje, upogiba grmovje — ne klanja se vitka jelka — ne pada ponosni hrast. Čakaj — jaz pridem...“

Nežna roka je onemogla. Bleda, krasna, vlažnega očesa je stala na odru. Biseri so se svetili kakor velika solza, kakor bela kača je ovijala vlečka nogi. Omamljeno je molčalo vse... Zaparjena lastnih zvokov in čuvstev je stala pred občinstvom lepa svečenica umetnosti.

Tiho je pristopil profesor voditelj in ji vzel gosli iz trudne roke. Minil je čar, oživela dvorana. Oblak belega cvetja se je vsul iz rok dam na umetnico, gospodje so hiteli s šopki na oder... Tudi

Pavel . . . Njo in njega je oblil dež cvetja . . . Slika moške moči se je sklonila nizko nad roko nežne stvarce. Iz velikega šopka, ki ga ji je izročil grof Zichy, je vzela krvavordeč cvet, ga vtaknila v Pavlovo gumbnico . . . O, kje je Sternan, da ne vidi — ne razume . . . Ah — on se oprasča za hip od soproge, ker hoče spremiti Zichyja do njegove jahte . . . In grofica prosi Pavla:

„Vedite me na verando, doktor, da se ohladim.“

Julija je zlomila pahljačo . . . Vleklo jo je na verando — da vidi svojo sramoto . . . Zadrževal jo je ponos. V bližnji dvorani je zadonel valček. Žarečega lica so se prijele dame gospodov. Bogat trgovec z Reke je prosil Aničino guvernantko na ples. Morda le zato, da ponagaja zdravniku, je izročila le-temu skrb za kontesinjo in odšla se smeje ob roki Rečana. Zdravnik je videl konsternirano, zapuščeno Julijo. Da se maščuje guvernanti, je prosil lepo gospo na valček. Raztresena se je prijela Julija zdravnika. —

Skoraj je bila dvorana vsa prazna, otroci so ostali sami, se gledali. Še nikdar ju niso pustili starši tako.

„Kje je mati?“ se je jezil Miro. „Kje je papa?“ je cepetala Ula.

„Vajina mati je šla plesat in moja guvernanta tudi, mi pa pojdemo k fontani,“ je razjasnila in rzsodila kontesinja.

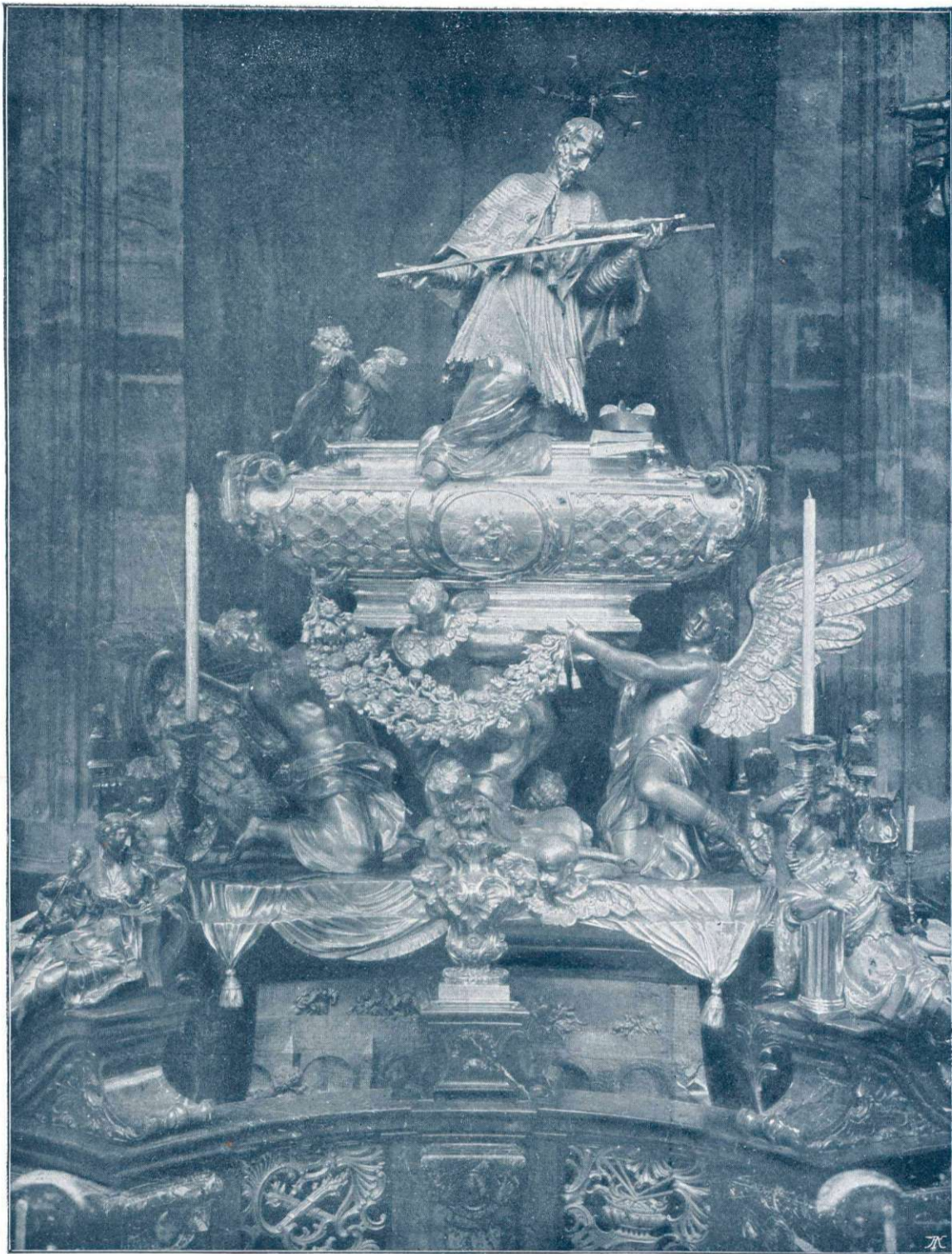
Bila je krasna mesečna noč. Drevje in cvetlice, vse se je radovalo nočnega hladu, fontana je brizgala in pršela, otroci so vriskali od veselja, lovili curke, se polivali. Kmalu so bile nove obleke mokre. Anica si je pogladila zmršene lase, zmočeno krilce in menila:

„Da me le ne vidi papa — hišno naprosim, da ne pove . . .“

Te besede so obudile težke slutnje v Ulini dušici.

„Kaj bo rekla mama!“ je vzdihnila. Miro se je odrezal: „Kaj? Pazi naj na naju!“

Anica je pogledala na visoko poslopje hôtela. Svetilo se je v luči in mesečini med temnim lavorjem in cvetnimi nasadi kakor dvor vil, dom vilenikov. Skozi odprta okna je prihajal glas vesele koračnice, mimo oken so hitele glave in rame plesajočih. Po hodnikih so letali natakariji, sluge in hišne

GROB SV. JANEZA NEPOMUČANA V CERKVI SV. VIDA V PRAGI

so čakali svoje gospode. Na verandi je zapazila Anica nekaj belega. Sedelo je na širokem, iz šib pletenem stolu, ob stebričju je slonela visoka moška postava.

„Ah!“ je vzkliknila kontesinja, „tam gori je vajin papa in moja mama.“

„Papa!“ je zavriskala Ula in pobrala mokri slamnik, „ti punca, veš — pelji me k papanu, jaz sem tako trudkana.“

„Kar pustiva ga,“ je branil Miro, „znam sam domov!“

Radoveden je gledal mesec na verando. Pavel je stal pred Lijano. Molčala sta. Iz prepolnega srca ni mogla beseda. Božal ju je dih južne poletne noči. Vetrič je prigibal cvetje, donašal sladki vonj. Šumelo, blestelo je morje. In v tej krasoti je sedela pred Pavlom božica njegove mladosti, magično so se svetili biseri, vlečka mu je ovijala nogi. Pavel je pokleknil na belo vlečko — kakor zlata mreža so se vsuli Lijanini lasje čez njegovo glavo.

V istem hipu je zazvenel pri vratih Ulin glasek: „Papa, jaz sem tako trudkana, pojdimo domov...“

Pavel je skočil pokoncu. Temna rdečica mu je zalila lice. Mahoma se je streznil. Otrok, ki ga je ljubil, je bil njegov angel. Lijana je trepetala, se sramovala... Kaj je hotela? Iztrgati ženi moža, otrokom očeta?

Nevoljen stoji Miro pred njo, Ula se naslanja na očeta, Aničini mehki roki objemljeta brezvestno mater... In po hodniku diha težko, stopa naglo...

„Pojdite, Pavel,“ ga je prosila naglo, z zagrljenim glasom.

Brez pozdrava sta se ločila. „Z Bogom, otroci — na svidenje!“ je klicala Anica za njimi.

„Papa, jaz sem tako zaspančkana!“ je prosila Ula in dvigala rokci k očetu. Vzel jo je v naročje in vprašal boječe:

„Kje je mati?“

„Pleše,“ je godel Miro!

„Pleše,“ je sekundirala Ula s tenkim glaskom, „in tebe ni bilo in obleka je mokra...“

Pavel ni odgovoril na zaslužena očitanja. Pri vratih je srečal Sternana, ki je šel gotovo po so-progo. Moža sta se pogledala neprijazno. Pavel je zastal, poslušal. Grofov bučni glas je prihajal iz verande.

„Seveda. Madama fantazira v mesečini — v dvorani pa vprašuje vse po njej. Kaj pa ti, kontesinja? Vagabundiraš s tujimi otroci — videl sem te. Kje je gospodična?“

Ulo v naročju je šel Pavel v plesno dvorano, teman oblak je stal pred ženo. Sprehajala se je ob roki plesavca, se smejala glasno, prisiljeno.

Očitajoče jo je zadel njegov pogled. — Kdo je kriv? — je odgovarjal njen. Zapeklo ga je v duši. Bil je le hip... Hip južnega žara... Pa ni zrušil morda ta hip sreče njegovi ženi? Strastno mu je vzela hčerko iz rok...

Mehanično je vzela ogrinjalo, jo ogrnil, ji ponudil roko. Ona se je ni oklenila. Stiskala je Ulo k sebi, hodila molče ob njem. Mimo pljuskajočega morja, mimo vzdihajočih dreves. Daleč ob morju je žarela rdeča luč, nad njo je migljalo jezero belih. —

Reka s pristanom. Nad Reko so trepetali veliki, svetli plameni. Zvezde na nebu, ali luči na Trsatu — ni se videlo dobro. Iz opatijskega pristanišča je plula Liburnija žarečih oces v odprto morje. Smeh in vik izletnikov je prihajal do molčeče dvojice. Čolniček se je zibal pri bregu — šepet je izdajal dvoje srečnih src.

Srečnih? se je grenko nasmehnila Julija. Za sladkim šepetom se skriva nemara že pelin nezvestobe... Drugi, drugemu je veljala včeraj, bo veljala jutri prisega... Sreča? kaka sreča je v nestalnosti? Stalnost bi morala biti dom ljubezni, zvestoba njen vratar. Nikdar ne bi smelo zažareti nje oko v tihi stan srca, nikdar ne bi smel oskruniti ustnic šepet tujega imena.

Noč je bila tako tiha, zamišljena. Posamni glasovi niso motili njenega velikega miru. Morje je pljuskalo, šumelo, zvezde, goste, svetle, so trepetale nad njim. Julijina duša je bila tako trudna. Padel je Pavel, vzor zakonske zvestobe. Kje je uteha, mir za prevarjeno srce? Gori, tam gori, odkoder se ozira materina zvesta duša...

V breg se je vila steza. Drevje ob njej je spustilo zamišljeno veje, ptica v grmu se je oglasila v sanjah. Miro je hitel naprej, ponosen, nevoljen, Ula je spala.

Od Matulj je prihajalo tožno petje kastavških fantov:

Sanjaj Pavao, rosa na te pada...
Neka pada na me, ter ne pada na te,
drugoga ti ljubiš, a moj prstan nosiš...

Julija ni razumela besed, pa mehko očitaje prevarjene duše je zvenelo tako jasno iz napeva, da so oblile Julijo solze, hladile njeno bol. Napev, morje, visoka Učka, ki se je vzpenjala v mesečini v nebo, visoki mož, ki je hodil ob njej, bil z dušo pri drugi — vse se je strnilo v sliko, ki je bila tako lepa in tožna.

V tisti noči, polni bolečin, v južnem žaru, se je odprla Julijina duša poeziji.

V.

V tri nadstropja, z visokim stolpičem, se dviga ob morju ljubka vila Sternanova. Drobnoglava, žareča roža ovijača zagrinja verando, bršljan pokriva pritličje, objemlje okna, se vzpenja proti strehi.

Solnce stoji visoko. V pekočih žarkih vene roža, se zvija svetlo listje bršljana. Tožno vise rastline ob obrežju. Ni hladu, ni vetriča, zamrlo je življenje. Morje, gore, vsa narava spi poldansko spanje, spi tudi vila z zaprtimi očmi, ni glasu, sledu življenja iz nje...

Lahno zaškripljejo pod bršljanom skrita mala vrata, ki vodijo v kopalno hišico pod vilo. Po

bršljanu zašušti, martinček beži po stebelcu, roj mušic se dvigne. Širok slamnik, bel pajčolan se pokažeta.

Oči, katerih modro dno je skaljeno, zvezdi, katerih žar so pogasile solze ponižanja, pogledajo oprezno po stezi, ki vije pod vilo, vodeč do Voloske, do lke

Prazna je steza, prazno morje. Iz Lovrane prihaja žvižg Liburnije, vročina in duh razgretih plitvin ob bregu udarita Lijani v shujšano, prebledelo lice. To ni več lepa grofica, slavljena umetnica. Ženska je, katero so postarali v kratkih dneh siloviti dušni viharji. V njenih plahih očeh, okrog drhtečih ustnic se črta nemir človeka, ki se po brezuspešni borbi vdaja sili, močnejši od njegove volje, ki trepeče, ko stopa prvič na nepravo pot . . . Meni, da mu očita narava, kar mu govori le lastni nemir. Tako se je zazdelo Lijani, da se je zazibala Adrija pod njenim plahim pogledom in ji očitala:

„Sama in peš v vročini, v žaru? . . . V hlevu stoje spočiti konji, samodrč počiva, čoln miruje. Po hodnikih poslanjajo strežaji, hišna leži na divanu v salonu, čita „Črnega Jurja“, sobar se pretega po naslonjaču, kadi grofove smodke. Soprog se guga v razpeti mreži, Anici se zdeha pri učenju, guvernantka zdihuje. Po zastrtih sobah razširjajo posode z vodo ter cvetoče rastline vonj in hlad. Tiho je vse. Grofica je bolna — trpi pri najmanjšem šumu . . . Črez dan leži — ponoči blodi po sobah . . . Nihče ne sme do nje . . . Tudi Anica, tudi Dana s Karlom ne . . . — Od koncerta je to, si šepetajo v kuhinji, se pogovarjajo v veži — govore o tvoji sramoti, Lijana — in ti hočeš izzvati sedaj ves svet, da govori o tebi?

„Zlato runo srca iščem — grem po sledu njegovih stopinj,“ je odgovarjala Lijana dozdevnemu glasu in se napotila proti Voloski. Rahlo ji je odsvetovalo morje:

„Ne bodi prenežna! Ostani pri meni, ohrani si venec ponosa, časti!“

Bridko se je nasmehnila Lijana:

„Razumeš ti, mogočna, molčeča — valovanje srca? Se ubraniš ti viharju, ki ti razburja nenadoma dno? Razbesnela se igraš z ostanki brodov, ki so se poverili tvojemu naročju . . . Glej, Adrija — tako je človeško srce . . . Divjal je vihar — nekdanj ponosna se vlečem zdaj sužnja do njegovih nog . . . Kaj mi je čast? Miru iščem, miru . . .“

Pljuskala je Adrija:

„Kaj ni miru ob meni? Klopice so ob moji stezi, vilinji domovi, začarani gradovi. Drevje spušča veje črez klopi, šepetajo, se pogovarja z menoj. Sedeš . . . Poslušaj . . . O mojem šepetu se umiriš. Zreš za ladjo, za begočo. Tvoja duša se seda na jadra — jadra za izgubljeno srečo. Gaji in vrtovi, stara

mesta, romantične luke, bujno razvito življenje dreves in rastlin je ob meni. Po belemrodu prišume vode izpod zemlje, hite v moje naročje — se umirijo v meni. Kot golobji gnezdi sta se razkročili ob meni lčiči in lka, stari zvonik Lovrane, beneški lev na mestni hiši, strme Moščenice ti bude spomine starih časov, starega gorja mojih sinov . . . In če te ne umiri lepota hrvaške Riviere, poleti po meni — na meni je mir. Krmilo se vrti, morje peni. Pred teboj je širina, prostost — za teboj, na kopnem, je ostala žalost, očitane . . . Čisto je morje — na njem ni strasti, ni hrepenenja . . .“

„Adrija, na tebi ni več zdravila za moje rane. Plamen gori v duši. Ko dremlje nebo, zaspim ves svet, blodim sama od okna do okna, od zrcala do zrcala. Skozi okno zrem v gluho noč . . . Slišim tvoje vabljivo šepetanje . . . Vidim zvezde, ki so ugasle meni . . . Iz zrcala mi žari naproti Kajnovo znamenje na čelu, iz očesa mi gleda ubita duša. Kajnovi znamenje ker sem hotela — hočem — uničiti srečo druge . . . Da — hočem, zakaj moja duša je zdvajala . . .“

Tolažeče je šepetalo morje:

„V meni je mir zdvajajočih. Plava barka po meni — počiva v mojem dnu. Krasne lilije, bele rože, zvezdnate školjke so v meni. Pridi, zlatolasa, ovenčam te z rožami, obvijem z lilijami, posujem z zvezdicami. Pridi moja ljubica, počivala boš v meni! Nad teboj bodo plavali parniki, menjavalo solnce in zvezde svoj tek — pa ne bodo motili tebe v tistem miru. Sladki zvoki zvonov bodo zamirali v večernem mraku — dremala bo Učka, skrivala se Vepinac in Lisina gora . . . Skozi tiho noč bo dehtel bosiljak, žarel klinček. Spomenik davnih časov, nemajdan od vekov, bo zrla Kastava na mene. Tesni grobovi pri Sv. Luciji bodo pozdravljali tvoj širni, neizmerni grob . . .“

Lijana je zastala, odmajala z glavico. Nasmeh umirajočega, ki ve, da je konec njegovih bolečin, se je zazibal okrog ustnic, mrka zenica je zažarela.

„Sladki so tvoji obeti, Adrija . . . Pa mene čaka divna sreča. Da jo dosežem, treba poteptati zakone sveta. Premagala sem boj vesti. Drzno roko dvignem po sreči, si jo osvojim. On stoji na gori. Skozi vihar svetnih zakonov, obzirov, hitim k njemu . . . Dolga leta je klila ljubezen v srcu. V južnem žaru se je razžarela . . . Naj dehti . . . Da bodo peli fantje deklicam o Pavlovi in Lijanini ljubezni . . .“

Skozi jasni vzduh je zabrnelo. Drug za drugim so se oglašali zvonovi, peli slavo Prečiste. Klicali so Lijani: „Nazaj!“ Pa drug glas je vabil, šepetal: „Lijana, moj prenežni cvet!“

Hitela je skozi Volosko, v breg, skozi Matulje, mimo Rubešev, proti Beličem. Po pokajoči zemlji,

po razbeljenih skalah. Rdečica je ji zalila čelo, rosne kaplje so ji stale na obrazu, pa naprej je hitela noga.

Sveže zelenje Opatije je ostalo za njo. Sezšana trava, vele sadike po izgorelih njivah, velo listje po drevesih. Na prst visoko stoji prah po grmovju, pokriva črne jagode, rdeči dren.

Vodnjaki so zaklenjeni, živice plitve, kalne. Od daleč privlečejo žene vodo na hrbtu, jo čuvajo kot drag zaklad. Ljudje si hlade žejo z jarbolo, živina zeva, trpi. Morje pa preliva svoje svetle valove...

Izza velikih loncev marve in klinčkov po mostovžih hiš so gledala zapaljena lica za Lijano. Od hiše do hiše je donelo vprašanje: „Čigava je ona málica?“

Mački, ki so ležali leno v solncu so pomežiknili, psi so dvignili počasi glavo — od hiše do hiše se je glasilo; „Ne vemo!“

Stari možje v modri prteni obleki, mamice v črni, s košem pink na hrbtu, pletilo v roki, so srečavale Lijano, ji klicale običajni: „Bog, minja! Kam?“

„Bog z vami! Goreka,“ je odgovarjala, se smehljala. Bliža se cilju, odločitvi. Že se dviga pred njo bran starih šeg, biser Liburnije, od vekov neomajana stara Kastva.

Pravljčni venec okrog zamišljenega čela, je sedela v solnčnem svitu na svojem prestolu kraljica okolice, ponos Kastavcev.

Davni, davni časi so šumeli preko njene sive glave. Od neznanega začetka do kraljevanja Teute, od rimskih bojev, grške oblasti, do pomorskih ropov, od obrambe Turkov do današnjih časov je ostala Kastva biser, kraljica pokrajine.

Nekdaj se ji je klanjala vsa Liburnija — njej je pripadalo kar se je videlo z visokega stolpa. Promona, Bršeč, Moščence in drugi gradovi, ki so že izginili... Zdaj se klanja še sedemnajst vasi, ki čepé tako bele in ljubke v krilu Učke, po Veprincu, po skalovitem hribovju okrog Kastve, njenemu prvenstvu. —

Rimljani in Grki so pustili Kastvi večne spomine. Trije vodnjaki pod mestom hranijo še zdaj vodo kakor pred tisoč leti. Zelene so njih stene, polzke stopnice, ki vodijo skrite pod gostim rastlinjem globoko v dol. Nekdaj je oklepal mestni zid te vodnjake, nekdanje segala Kastva do morja. Zdaj se je stisnila na svoj hrib. Opasana z ostanki zidov, devetero stolpov, zre od tukaj v menjajoči se obraz okolice — vedno ista, vedno enaka...

V to staro bajno mesto je zrla hrepeneče Lijana, vanj se je spenjala čez devetindevetdesetero razbeljenih pražkov v Dukičevo, v stari zid vzdano predmestje. Ozrla se je na sv. Lucijo, kjer so stala nekdanje „vela vrata“, stopila mimo „fortizze“, mimo

„loggie“ skozi mestna vrata, in se spustila po tesnih ulicah. Skrivnostne, stare, so se spenjale hiše vrh hiš. Dosti ljudi je bivalo na tesnem prostoru. Zdaj se praznijo stare, na podrtinah rasto že tuintam nove zgradbe.

Lijana je tavalala brez cilja po mestu. Obiskala je stare stolpe, stare vodnjake. Pod ostanki nedozidane velike cerkve se je ustavila za hip, se spomnila ljudske govornice, ki pravi, da so kleli tlačani, vlačič kamenje v breg, in da je podiral hudi duh po noči, kar so zgradili delavci čez dan. Lijana je vedela, da se je ponesrečila stavba, ker je bilo stebrovje prešibko, da bi držalo mogočni obok.

Taka je bila stavba njenega življenja. Otožno molé prazni stebri v zrak, drevje in grmovje raste po zidih... kako postaviti krasen obok na to pokvarjeno stavbo? Bilo je treba drugače zidati, Lijana, dušica...

Podilo jo je od slike njenega življenja, pripodilo na prostor, ki obdaja glavno cerkev.

Na tesnem prostoru male Kastve stoje cerkvice kar tik druge. Tu je sv. Sebastjan, sv. Trojica, sv. Lucija. Glavna cerkev pa kraljuje na lepem prostoru, pozdravlja s svojim izrazitim kampanilom že od daleč Kastavca, ga bodri, da hiti vesel po strmem bregu v njeno naročje. Kastavcu je ta prostor posebno drag. In pravijo, da je stala pred to cerkvijo že druga. Tu pred tisto je stal tam Teutin grad. Modra, čista žena je bila Teuta, pogumna in odločna. Žitnice je napravila v mestu, skrbela za celo okolico. Zato da se je imenovalo mesto „kašča“. Ponosno Teuto je obdajal venec devic. Nikdar ni smela stopiti moška noga v kraljičine dvore, nikdar ni ublažil moški poljub roparskega svita očes Teutinih dvorjank. Brzostreli lok je bil njih igrača — smrt kazni za prestopke čistosti. Pravljčni, bajni časi! Rad se vas spominja Kastavec. Še so Kastavcu v čislih čistost, zvestoba, še je tu zaročni prstan trajna vez, še čaka zaročenka leta in leta. Prede, plete, čaka. Še žaluje vdova do smrti, še skrbi tu brat za sestro, hodi fant po svetu, a deklet, nežni cvet, ostaja doma.

Zvesta je ljubezen Kastavca. — Pa on si ne išče vzorov, lepote, četudi opeva vsaka pesem ta duše otimajoči čar. Roža v palečem solncu juga ovne hitro. Kastavcu je dobra — lepa. On spoštuje ženo gospodinjo, ona časti moža gospodarja. Poleg težko natovorjene žene bo hodil Kastavec praznih rok, vendar bo sledil brez ugovora njenemu svetu. Šarenje z doto ne moti kastavskih zakonov. Dota je obleka, zlatnina, in še to kupi ženin nevesti. Na starost ne gledajo v ti romantični deželici. Star mož, mlada žena, in obratno, živita v lepi slogi: ker je zakon božja volja...

Lijana je slonela ob zidu pred cerkvijo, pre-mišljevala kastavske šege in mišljenje o zakonu... Rdelo je... Nekdanjemu svetu je odrezala prisega že naprej vsako misel na nezvestobo. Božja volja, ki je združila dva človeka pred oltarjem, je bila sveta. Tu ni bilo mledne čutnosti, sanjarenja... Trdnih načel so hodili ti ljudje neomajani svojo pot.

Tako je hodila tudi Lijana hladna, čista na strani starega moža. Pokloni in izjave ljubezni so ji privabili le preziren nasmeh na ponosni ustnici. Zdaj se pokori za prešernost mladosti, zdaj je na potu — o sramota! da išče tistega, ki beži pred njo, pred grehom.

Omamil jo je žar juga. Tu veje v zraku neodoljiva želja po ljubezni, gore prehodi, morja prebrodi hrepeneča duša, morje poljubuje brez prestanka obrežje. Vendar Lijana...

Bežala je od cerkve na fortizzino šetališče. Pod mladimi lipami so se igrali otroci. Akacije so šumele nad klopami, par starih gradjank je prelo na preslico, par mladih se igralo s kvačko.

Vsi so strmeli na tujko! V zadregi, misleč, da ve ves svet njene nakane, je stopila Lijana na rob šetališča. Diven pogled se ji je odprl. Beli golobi leže vasi v krilu Učke, pod Veprincom, Voloska in Opatija robijo krilo mogočne gore, Bršeč, Moščenica in Draga jo dičijo. Na levi se razprostira kamenito hribovje, blesti Reka, se vidi Baker, Senj, Bodulski otoki. Diven razgled — kaj, ko je Lijani danes Adrija le veliko modro oko, ta zemlja le kraj, koder hodi Pavel...

Odločila se je. Mignila je bosopetemu dečku, mu stisnila kronco v roko, naročila, da naj pride gospod profesor iz župnišča. Deček je stisnil kronco, se zarežal po celem licu: „Ča — onaj lepi, veli?“ Lijana se je zdrznila pred pogledom navihanega dečka. Z burno utripajočim srcem je zrla za njim. Ni čakala dolgo. Naglega koraka je prihajal Pavel skozi mestna vrata. Ko jo je zagledal, je zastal, prebledel... Vendar se je odločil — se ji bližal resnega lica. Neprijazen je bil njegov pogled, osorno je zvenelo iz ust ljubljene:

„Vi, grofica — sama v taki vročini?! Jako romantično, francosko in umetniško!“

Pa videl je hudo spremeno njenega lica, njen proseči pogled. Vedel jo je do klopi in rekel mehkeje:

„Povejte vendar, kaka kaprica vas je privedla?“

Lijana je slekla rokavici, ju vlekla po rokah in zdihnila:

„Pavel — gospod doktor... Nihče ne ve, da sem tu...“

„Bilo bi tudi modreje, da vas ni — da pestujete svoje dete. Ah, pardon, grofica... Oprostite kmetu — zabil sem, da ne pestuje grofica...“

„Pavel,“ je drgetalo drobno bolno bitje pred njim, „usmilite se, poslušajte...“

„Če ni drugače, govorite,“ se je vdal in nagnil na deblo akacije. Lijana je stisnila zdaj roki, zdaj se igrala z rokavico, pogledala zdaj Pavla, zdaj v naročje. Iz tresočih se ustnic so ji sunile naglo in strastno besede: „Pavel — odločila sem se, da se ločim od svojega moža. Spoznala sem, da je zakon brez ljubezni nemoralen... Pavel — ločite se tudi vi... Saj je tudi vaš zakon je le zunanja, formalna vez...“

„Ah tako!“ se je nasmehnil bridko Pavel. „Čutite, grofica, kako čudno zvene take besede v domu stare zvestobe. Premoderne so. Ne razume jih Kastva in ne razumem jih jaz. Zakon brez ljubezni je nemoralen. Kakšen pa je bil, ko ste ga sklenili? Niste li prisegli pri zdravi pameti, po treznem premišljevanju? Prisegli zvestobo do smrti! Lijana... Valovi srca se poležejo, kot bi jih ne bilo — večni zakoni pa so neporušljivi.“

Iz njegovih besed je zvenelo, kako sta premagala razum in poštenje — nestalno srce...

Rahlo jo je prijel za roko.

„Vi ste bolan otrok — vaši živci so vznemirjeni in vsaka umetnica je nekoliko eksaltirana. Kar govorite, so le fantazije razboljene glave... Umejem vaše borbe — prebil sem jih tudi jaz... Slava Bogu! — Lijana — poslušajte... Tisto noč po koncertu nisem spal. Vedel sem, da moči Julija blazine s solzami, videl sem, da sem na razpotju... Papa! pojdi k meni! je klicala Ula. Molčal sem, menil, da se oglasi žena. Pa otrok je klical opetovano... Tiho sem se vkradel v drugo sobo. Lučica je gorela pod stekleno strešico. Julija je ležala na obrazu, dušila ihtenje. Moj fantič se je premetaval v snu, moja punčka je sedela v srajčki, me gledala z zaspanim očkom, mi stegala rokci naproti...“

— Kaj hoče moja zlata punčka? sem vprašal. Papa! bodi pri meni, — je prosila in mi ovila mehki rokci krog vratu. Bilo me je sram. Rahlo-čutni otrok je slutil nekaj... Brez križa, brez papanovega poljuba jo je bila spravila solzna mati v posteljico... Dolgo sem klečal pri otroku, si izprašal vest. Ko sem se oprostil mehkih vezi, sem odel fantiča in hitel k morju.

V temni plašč zavita, žalujoča vdova, je ležala Adrija pred menoj. Pa skoro, skoro, zažari v zlatu, vstaja... Že se je borila tmina z mladim jutrom... Prvi traki svetlobe so se kazali nad Učko, naznanjali, da premaga mladi, svetli dan. Mirna je ježala Adrija — jaz pa sem si želel burje, viharja, da bi mi odgovarjal bučeči grom na vprašanje bolne duše: Kje je izhod, lek bolečin?

V rjavi halji, veličasten v svoji skromnosti je prihajal po morju pater Avguštin. Črno oko je svarilo, spodbujalo. — V delu, je rekel, — v delu za vzore . . .

Ko je vstala bučeča tramontana, ko je zažarela naša Riviera v solnčnem zlatu, sem klečal pri postelji svoje žene — ji razkril svojo dušo.

Oklenila se me je s solzami. Tvoje želje so moje želje, je rekla, — tvoj dom moj dom. Žena ti bodem odslej tudi po duhu — samo ne uniči sreče svojih otrok! . . .

Zdaj porablja Julija zadnje dni najinega bivanja v Opatiji za učenje našega jezika, jaz preiskujem stare cerkvene listine, proučujem gradivo povesti, s katero stopim po tolikih letih zopet pred svoj narod.“

Nežno je pogledal Lijano, tolažeče prigovarjal:

„Lijana — išči tudi ti dušo svojega moža, vzgajaj dušo svojega sinčka, dobre Anice, za svete vzore — in prazno ne bo tvoje življenje.“

Prijel je otožno njeno roko, ji pokazal na Adrijo in njene bregove.

„Poglej, Lijana, to krasno zemljo . . . Čuj Adrijino pesem . . . Pride tujec, občuduje ta kras, nese s seboj spomin na Adrijino pesem — na pesem o bornem neznanem rodu . . . Sliši tujec — pa ne razume teh zvokov. Tolmačiva Adrijino pesem svetu, Lijana . . . Lastno gorje umolkne ob boli velike narodove duše . . . Čuj, kaj šumi po mladih lipah?

„Slava izraste iz trpljenja — ti ovenča čelo.“ Zatopile se bodo deklice v tvoje sladkotožne melodije, Lijana, in umele, da je krvavelo ob takih zvokih umetničino srce.

Tragična usoda, dušne borbe mojega junaka, bodo orosile lica nežnih dev, budile v srcih čitatelja misel, da je opisal pisatelj s srčno krvjo lastno gorje . . .

Z Bogom, Lijana, prenežni cvet! Zbudila si me k novemu delu, naredila iz mene novega moža. Ne zabim te . . . Pa Učka se pokriva . . . Pri Dukiču čaka moj voz — odhiti, preden razbesni nevihta.“

Bela megla nad Učko se je širila, rastla, temnila. Naglo se je dvignilo morje, naraščalo, butalo, šumelo. Splašene ptice so hiteli brodi v varno zavetje pristana, rdeče znamenje v luki je branilo izhod.

Nizko so letale lastavice, kriče so šumele jate vznemirjenih galebov ob morju, mušice so se vrtele v besnem plesu.

Sparina je pritiskala. Po naravi je legel molk. Nemi grozni molk pred nevihto. Negibno, v pričakovanju je stalo drevje in grmovje, boječe cvetlice so se tresle.

Zasikalo, zagrmelo je nad Učko. Vetrovi so zatulili, zaplesali besni ples. Tmina se je širila naglo, zagrnila obrežje in otoke. Iz črnih oblakov je padal gost dež s stokom po zemlji, se mešal v bele morske pene. Valovi so se dvigali v gorate hribe . . . kot da hite dežju naproti, kot da tožijo valovi in dež o veliki tajni boli . . .

Valovi so se metali drug čez drugega, butali besno v obrežje. Mostišča in poslopja ob bregu so se tresla . . . brodi na morju škripali. Zdaj se tresi mornar, zdaj se oziraj na Trsat . . . Silovita je Adrija, mogočna v srdu in ljubezni. Otroka je zibala, kropila, mladeniča je mamila na svoje valove . . . Njen ljubljenec si, mornar . . .

Ko je valovilo drevje in morje v divjem stoku, ko so pršele pene v okna vil, je prihitela iz Sternanove vile drobna, drhteča postavica. Z veselim vriščem jo je sprejel vihar. Razplel ji je lase, trgal tenko belo obleko. Pri stopnicah, ki vodi v kopalno hišico, se je ustavila drhteča, se prijela za držaj in strmela s trudnim pogledom v vihar.

Bila je Lijana. Osramočena, uničena je prišla iz Kastve. Pavlovi nasveti je niso umirili, njegov mir jo je užalil do smrti. Kaj ji pomaga delo, slava, dolžnost . . . Ljubezni je želela — v njej bi našla mir. Zdaj ga ni na svetu zanjo . . .

Kje je mir? V tihem dnu morja. Šumna pesem viharja jo mami, jo kliče . . . „Po meni barke plavajo, v mojem dnu počivajo . . .“

Vihar jo je trgal od stopnic, šumelo, vrtelo se je po razboljeni glavi.

„Oprosti, Prečista!“ je šepetala z bledimi ustnami, zaprla oči . . . Roke so opuščale držaj, dež in pene so lile po bledem obličju . . .

Skozi piš se je prikolebalo plaho, objelo Lijano z nežnimi rokami: „Mama, pojdi domov, mene je strah, in Karlo joče.“

Aničin objem, njene besede so zbudile Lijano iz čudne omame. Karlo joče . . . otrok, ki ne more živeti brez nje, jo prosi, da se vrne. — Živi za otroka, ji je rekel Pavel. Živeti, o Bog, kako . . . Brez upanja, ljubezni . . . Mož se dvigne iz svoje moči, a ona uničena, bedna — kam naj se obrne? . . . Trepetala je, se oprijela trdno držaja stopnic, da ne odnese vihar tudi otroka ž njo.

„Mama, mama, kako si mokra — pojdi gori . . . Ah! Poglej, mama . . .“

Lijana je pogledala. V dolgem siku je švignil blisk nad Reko . . . Zasvetilo se je morje in obrežje, v zeleni luči je zažarela sveta gora — Trsat.

Jasno je preletelo Lijanino lice: Tam je uteha — mir . . .

SPOMINŠČICA NA ŠTIRISTOLETNO ZDRUŽENOST GORIŠKE IN GRADIŠČANSKE Z AVSTRIJO

Oglej in ondotna bazilika.

Spisal dr. Fr. Kos.

Meseca maja leta 1906. so gojenke goriškega ženskega učiteljišča s svojimi učitelji napravile izlet v Oglej. Po posredovanju profesorja Casteliza je isti dan prišel tja tudi dr. Henrik Swoboda, profesor dunajskega vseučilišča, ki brez dvoma najbolj pozna preteklost ondotne bazilike. Ta nam je nato na licu mesta natančno pojasnil razne znamenitosti v baziliki, kripti, presbiteriju in na pokopališču. Rečenega leta je izšla tudi velevažna knjiga „Der Dom von Aquileja“, katero je izdal grof Lanckoroński, a spisala sta jo večinoma profesorja Niemann in Swoboda. Velik del naslednjega mojega spisa je sestavljen deloma po knjigi Lanckoroškega, deloma po ustnih podatkih profesorja Swobode. Na podlagi knjige Lanckoroškega je tudi Josip Dostal spisal kratek sestavek „Oglejska bazilika“, katerega je priobčil letošnji „Čas“ str. 275—280.

V preteklem letu se je v Gorici ustanovilo društvo, katero ima namen, da bi ohranilo oglejsko baziliko in njene umotvore. Prvi predsednik tega društva je goriški nadškof, prevzvišeni dr. Fr. Sedej, drugi predsednik: deželni glavar goriški dr. Alojzij vitez Pajer, načelnik: ekscelencija Albin baron Teuffenbach, eden izmed odbornikov pa prej imenovani dr. Swoboda. Društvo nabira denarne doneske od svojih članov in od drugih dobrotnikov, da bode lažje izvrševalo svoj namen.

Od leta 811. pa do ustanovitve goriške nadškofije leta 1751. so bili oglejski patriarhi višji cerkveni pastirji skoraj vsem tistim Slovencem po Primorskem, Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, ki prebivajo južno od Drave. Po nekaterih straneh Primorskega in Kranjskega so imeli patriarhi nekaj časa kot deželni gospodje tudi posvetno oblast Oglej z ondotno baziliko je bil mnogim Slovencem dolgo časa cerkveno središče, nekaterim pa tudi deželno glavno mesto. Oglejski patriarhi so dobivali s slovenske zemlje mnogo svojih dohodkov, katere so potem lahko uporabljali za postavljanje in popravljanje svoje bazilike, mnogo novcev so pa najbrže pobožni Slovenci sami darovali v ta namen. Zato se smemo tudi mi Slovenci zanimati za to prestaro stavbo.

I.

Rimljani so utemeljili mesto Oglej (Aquileia) leta 181. pred Kristusom. V ta namen je rimski senat poslal legijo vojakov, to je 3000 pešcev in 300 konjnikov na določeno mesto. Vsak mož je dobil po 50 rimskih oralov zemlje, vsak stotnik po 100 in vsak kónjik pa po 140. Triumvirji, kateri so imeli privedi naseljence v Oglej, so bili P. Cornelius Scipio Nasica, C. Flaminius in L. Manlius Acidinus. Kmalu nato (leta 180.) se je moral rimski konzul Aulus Manlius vojskovati s sosednjimi Istrani. Ko je zapustil

Oglej, je postavil svoj tabor blizu Timave, kjer se je Rimljanom posrečilo, da so premagali istrske prebivalce ter si nato podvrgli vso Istro.

Ker je pa bila ena legija vojakov prešibka, da bi mogla odbijati navale sovražnih Istrov in Karnov, zato je rimski senat leta 169. poslal še 1500 vojakov v Oglej. Ako pomislimo, da so bili rimski vojaki večinoma oženjeni ter imeli po več otrok, bi lahko trdili, da je imelo mesto že takrat kakih 30 000 prebivalcev. Leta 90. pred Kristusom je dobilo naslov „municipium“. Ko se je Julij Cezar leta 58. vojskoval s Helveti, je poklical na pomoč tudi tri legije, katere so prezimovale v oglejski okolici.

Še bolj se je Oglej povečal pod cesarjem Avgustom, pod katerim se je za mesto pričela doba srečnih let. Pod tem cesarjem se je priklopil k staremu štirjaškemu mestu še en štirjaški prostor iste velikosti bolj na severu tam, kjer je sedanji Monastero. Ko se je Avgust vojskoval z ilirskimi razrodi, se je dalj časa mudil v Ogleju, in tako je mesto za nekaj časa postalo prestolnica rimske države. Tu sem je med drugimi prišel judovski kralj Herod I. Antipater, da bi pri cesarju Avgustu dobil pomoč zoper svoje sinove, o katerih je mislil, da mu strežejo po življenju. Nato je Avgust pomiril očeta s sinovi.

Tudi nekateri poznejši rimski cesarji so bivali več ali manj časa v oglejskem mestu. Za olepšanje Ogleja sta posebno skrbela cesarja Hadrijan in Septimij Sever.

Ko so Rimljani podvrgli razne razrode po Vzhodnih Alpah in po Krasu ter so svojo oblast razširili noter do Donave, so nanovo pridobljene pokrajine zvezali z dobrimi cestami, katere so se stikale na oglejskih tleh. Glavni promet med Italijo na eni strani, Panonijo in Ilirikom na drugi je šel skozi Oglej, ki je na ta način postal trgovinsko mesto prve vrste in ondotnim prebivalcem je kupčija donášala lepe dohodke. Njih blagostanje je trajalo tako dolgo, dokler niso Rimljani izgubili Norika, Panonije in Ilirije.

Koliko prebivalcev je imel Oglej v prvih stoletjih po Kristusu, ne vemo. Ker nam je pa lega starega mestnega obzidja znana, smemo iz njegovega obsega sklepati, da mesto ni moglo imeti pol milijona duš, kakor trdijo nekateri pisatelji novejše dobe. Rimski pisatelj Avzonij, ki je umrl okoli leta 393., pravi, da je bila Aquileia po velikosti deveto mesto v rimski državi. Vrhunec svoje sijajnosti je mesto doseglo v mirnih časih drugega stoletja. Zaradi ugodne lege in zdravega zraka so se razni tujci iz drugih krajev naselili v mesto, da bi tu v miru preživeli svoja leta. Livija, soproga cesarja Avgusta, je ljubila oglejsko mesto zaradi zdrave lege in dobrega vina, katero je zrastle na sosednjih kraških tleh.

V takem mestu, kakor je bil Oglej za časa rimskih cesarjev, so postavili mnogo javnih poslopij, kakor cirkus, v katerem so se vršile slovesne igre, potem amfiteater, kjer so se gladiatorji borili med seboj, itd. Ko so bili prebivalci še poganske vere, so zidali templje, v katerih so častili rimske in tudi druge bogove. Več svetišč je bilo posvečenih solnčnemu bogu Belenu.

Izmed drugih javnih poslopij naj omenim veliko skladišče za žito (horreum Romani imperii), odkoder je rimska vojska dobivala svojo hrano. V Ogleju je bila tvornica za vojaško in mornarsko obleko, potem tvornica za orožje ter tvornica za novce, katere predstojnik se je zval procurator monetae. Iz napisov na kamenitih ploščah je razvidno, da je bila v mestu tudi bojarnica za baržun. V Ogleju je prebival poveljnik brodovja (praefectus classis Venetum), čigar oblast je segala od ustja Adiže pa do ustja Raše v Istri. Izkopanine po oglejskih tleh nam dokazujejo, da so bili ondotni prebivalci pridni obrtniki, ki so izdelovali razne predmete iz kamena, gline, stekla, železa itd. Ti obrtniki so imeli svoja društva. Poleg obrtnosti je v oglejski okolici cvetelo tudi poljedelstvo. Mnogo žita in vina se je poslalo iz Ogleja v druge kraje.

Trgovino so pospeševale dobre ceste in pa bližnje morje. Ena taka cesta je vodila iz Ogleja proti Gradišču (ad Undecimum), potem čez Sočo (Ponte Sonti) proti Prvačini (ad Fornulos) in Ajdovščini (Castrum) čez Hrušico v Emono. Druga cesta je držala iz Ogleja proti severu čez Kanalsko dolino v Virunum na sedanjih koroških tleh. Tretja cesta je peljala mimo Timave čez Kras proti Trsatu. Četrta cesta je vodila mimo Timave v Trst, potem pa dalje v Poreč in Pulj. Kot peto omenimo lahko tisto cesto, ki je vezala Oglej z Rimom.

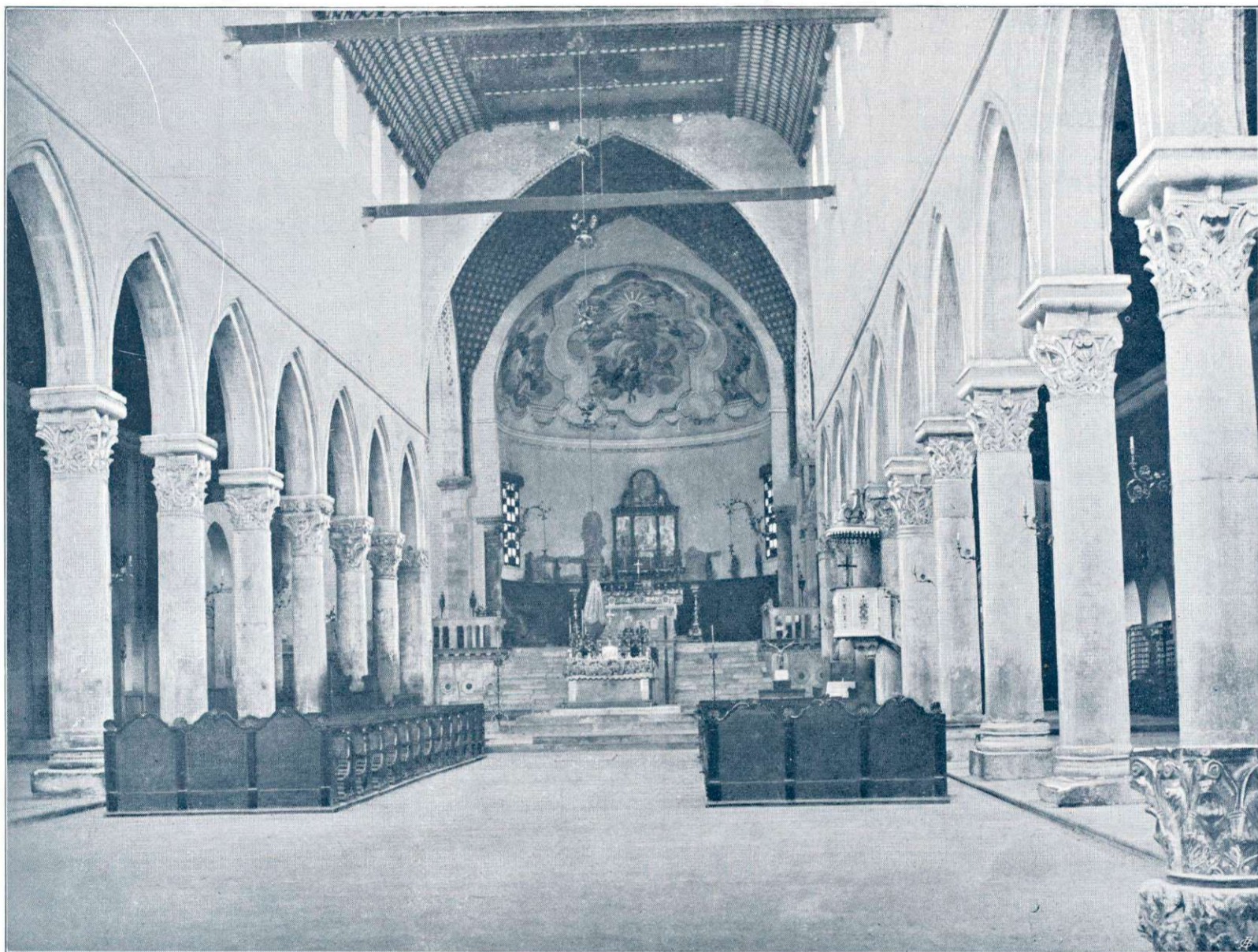
O trgovini, katera je nekdanj cvetela v oglejskem mestu, nam pripoveduje Strabon, da je Oglej tržišče raznim ilirskim razrodom. Ti dobivajo iz Ogleja prekomorsko blago, olje in vino, katero se v lesenih sodih na vozeh spravlja dalje; prodajajo pa v rečni kraj sužnike, živino in kože. Blago gre iz Ogleja čez Hrušico na Vrhniko (Nauportus). Mimo tega kraja teče plovna reka (Ljubljanica), ki se izliva v Savo. Po čolnih se blago po teh dveh rekah lahko spravi v Sisek. — Tudi Herodian in sv. Hieronim poročata v svojih spisih o cvetoči trgovini v oglejskem mestu.

Oglej je mnogo trpel zaradi preprirov med rimskimi cesarji in njih proticesarji. Ko sta se cesarja Oton in Vitelij vojskovala, so vojaki prvega, ko so čuli o smrti svojega gospoda, oplenili oglejsko meto. Kmalu nato (leta 70. po Kr.) so rimske legije v Ogleju oklicale Vespazijana za cesarja. — Ko so leta 169.

Markomani in Kvadi premagali rimske čete, so pridri v severno Italijo, razrušili več mest ter oblegali tudi Oglej. Vendar tu niso nič opravili, ker je bilo mestno zidovje premočno. — Leta 238. je oblegal oglejsko mesto cesar Maksimin Traks, ki je s svojimi trumami prišel od vzhodne strani. Iz Emone (Ljubljane) je najprej poslal proti Italiji svoje konjike, da bi zasedli gorska pota; nato je z ostalimi četami šel proti Ogleju. Čez Sočo, ki je ravno takrat jako narastla, je iz sodov napravil most. Ko je 22 dni oblegal oglejsko mesto, so se mu lastni vojaki uprli ter ga umorili. — Cesar Konstantin (323–337), ki je

zvedeli, da je cesar Konstancij medtem umrl, so priznali Julijana za svojega vladarja. — Leta 388. se je zoper Teodozija in Valentinijana II. vzdignil Maksim, ki je bil pa pri Sisku pobit. Nato so ga Teodozijevo vojski v Ogleju ujeli, mu odrezali glavo ter truplo vrgli v reko. — Šest let pozneje je prišlo do zanimivega boja med Teodozijem in Evgenijem, v katerem je vipavska burja pripomogla, da je pri Ajdovščini zmagal prvi ter nato v svojih rokah združil obe polovici rimske države.

Leta 401. je prišel do italske meje Alarik, kralj Zahodnih Gotov, ter pri Ogleju premagal čete za-

NOTRANJŠČINA OGLEJSKE BAZILIKE

bil, kakor nam je znano, kristjanom naklonjen, se je večkrat mudil v Ogleju. Že leta 306. je tu praznoval svojo svatbo s hčerjo cesarja Maksimijana. Po njegovi smrti sta se njegova sinova Konstantin II. in Konstant leta 340. vojskovala v oglejski okolici. Ko so Konstantina ubili in njegovo truplo vrgli v Avšo, je Konstant kot zmagovalec prišel v Oglej.

Ko se je leta 361. Julijan Apostata vzdignil zoper cesarja Konstancija, sina cesarja Konstantina I., se mu oglejsko mesto ni hotelo podati. Zato ga je Julijan začel oblegati. Ko so pa mestni prebivalci

padnorimskega cesarja Honorija. V tem času je bilo oglejsko mesto še vedno znamenito po svoji trgovini in po blagostanju ondotnih prebivalcev, kar nam potrjujejo razni pisatelji, kakor Avzonij, Amijan Marcellin in sv. Hieronim.

Hud udarec je zadel oglejsko mesto leta 452., ko se je hunski kralj Atila napotil s svojimi četami proti Italiji. Prebivalci iz oglejske okolice so iskali zavetja deloma v utrjenem mestu, deloma po lagunah, deloma po težko pristopnih gorskih krajih. Poveljnik oglejski posadki je bil Kaj Menapij, ki je v naglici

dal popraviti mestno obzidje. Dolgo časa je hrabra posadka odbijala naskoke sovražnih Hunov. Da bi se lažje upirala, je njen poveljnik poslal za bojevanje nesposobne ljudi na otok Gradež. Tri mesece so Huni brez uspeha oblegali mesto. Že so mislili na to, da bi odšli. Ko pa nekega dne Atila zagleda čapljo, ki je prenašala svoje mladiče z nekega stolpa, dobi nanovo pogum ter ukaže svojim vojakom še enkrat naskočiti obzidje. Sedaj se je Hunom posrečilo, da so se polastili mesta. Nato so ga oplenili in požgali ter pomorili več tisoč prebivalcev. Baje je takrat v Ogleju izgubilo 37.000 ljudi svoje življenje.

Mesto ni nikdar več doseglo starega blagostanja, akoravno so se prebivalci po odhodu Hunov vrnili ter razrušena poslopja popravili, kolikor se je dalo. Glavni vzrok, da se Oglej ni mogel več povzdigniti, je bil ta, da so razni razrodi zasedli pokrajine, ležeče od njega proti severu in vzhodu. Trgovina z Norikom in Panonijo je prenehala, ko so tod razsajale razne bojaželjne čete, pristanišče je voda zasula s peskom in blagostanje oglejskih prebivalcev je šlo rakovo pot.

Leta 476. je Odoakar napravil konec zahodno-rimskemu cesarstvu. A tudi on se ni mogel dolgo veseliti svoje sreče. Vzhodnogotovski kralj Teodorik mu je vzel državo, katero si je bil osvojil. Prišel je s svojim ljudstvom iz Mezije in blizu izliva reke Vipave v Sočo je leta 489. prvič premagal Odoakarja. Teodorik je potem gospodoval po Italiji in tudi po naših krajih do svoje smrti leta 526. Bil je dober vladar ter je marsikaj storil, da bi pomnožil blagostanje svojih podložnikov. Leta 535. se je začela vojna med Bizantinci in Vzhodnimi Goti. To priložnost so porabili Franki, da so se leta 548. polastili večine Beneškega. Bizantinski poveljnik Narzes je moral leta 552. svoje čete po lagunah spraviti v Italijo, ker mu Franki niso dovolili iti po suhem.

Leta 568. so arijanski Langobardi zapustili Panonijo ter se napravili v Italijo. Da bi bili med potjo razrušili Oglej, ni gotovo; viri o tem ničesar ne poročajo. Zadostoval je pa strah pred sovražniki, da so pred njimi bežali oglejski prebivalci na otoke. Tako je pred Langobardi oglejski škof Pavlin ubežal na sosednji otok Gradež, kjer je takrat stalo utrjeno mesto. Tu sem je tudi spravljal svetinje in zaklade oglejske cerkve. Oglejsko mesto je na ta način izgubilo mnogo svojih prebivalcev. Tudi pod dvestoletno oblastjo Langobardov je najbrže bolj hiralo kakor napredovalo, kajti v tem času so večkrat Slovenci in Obri pridrli na Furlansko ter opustošili ondotno zemljo.

II.

V starem Ogleju se je zgodaj ukoreninilo krščanstvo. Pripoveduje se, da je sv. Peter poslal sv. evangelista Marka v Oglej, kjer je ta potem ozna-

njeval božjo besedo ter pridobil Kristusovi veri veliko prebivalcev. Pred odhodom si je izbral za predstojnika ondotne krščanske občine sv. Hermagora (sv. Mohorja), katerega je vzel s seboj v Rim, da bi ga sv. Peter posvetil v škofa. Nato se je sv. Mohor povrnil v Oglej, kjer je deloval 20 let ter za krščanstvo pridobil veliko ljudi. Ko so ga pa poganski duhovniki zatožili pri predstojniku Sevastu, je moral iti v ječo. Tu je izpreobrnil ječarja Poncijana, ki je nato dovolil, da je sv. Hermagora pri nekih stranskih vratih lahko občeval z drugimi kristjani, tako s patricijem Gregorijem. V ječi je tudi za svojega naslednika določil dijakona Fortunata, kateri je med drugimi krstil vdovo Aleksandrijo. Ko je Sevast vse to zvedel, je dal sv. Mohorja in Fortunata obglaviti. Ječar Poncijan je vjel kri obeh mučenikov. S pomočjo omenjenega Gregorija in imenovane Aleksandrije so trupli in pa kri obeh svetnikov pokopali na nekem zemljišču zunaj mestnega obzidja. Kdaj se je to zgodilo, ni znano; najbrže okoli leta 69. pod cesarjem Neronom.

Najbrže pod istim vladarjem so umrle mučeniške smrti sv. Evfemija in Doroteja, hčeri oglejskega prebivalca Valencija, ter Erazma in Tekla, hčeri Valencijana, brata Valencijevega. Ko so jih umorili, so vrgli njih trupla z nekega stolpa v reko Natiso.

Eden izmed naslednikov sv. Hermagora je bil sv. Hilarij, ki je baje pod cesarjem Numerianom (med letom 282. in 284.) umrl mučeniške smrti. Ž njim vred so bili umorjeni dijakon Tacijan, Feliks, Larg in Dionizij. Pod cesarjem Dioklecijanom (od l. 284. do 305.) so morali zaradi svoje vere umreti sv. Kancij, sv. Kancijan in sv. Kancijanila pri S. Canzianu vzhodno od Ogleja.

Vse to nam pripovedujejo legende. Pa tudi, če se nanje ne oziramo, je vendar gotovo, da je bilo krščanstvo proti koncu tretjega stoletja v Ogleju jako razširjeno. To nam dokazujejo liste ondotnih škofov ter več kakor tisoč starokrščanskih kamenitih spomenikov, shranjenih v oglejskem muzeju.

Kmalu za Dioklecijanom je nastopil cesar Konstantin, ki je kristjanom dovolil versko svobodo ter bil tudi prebivalcem oglejskega mesta jako naklonjen.

V naslednjih desetletjih se je krščanska vera v Ogleju utrdila tako, da je l. 381. ondotni škof Valerijan v tem mestu sklical sinodo zoper pristaše arijanske vere. Sinode se je udeležil tudi sv. Ambrož, takratni nadškof milanski. Sploh je bilo oglejsko mesto v tistem času nekako središče krščanskega življenja. Tu je več let preživel sv. Hieronim, kateri je izrekel, da se mu oglejski duhovniki zde kakor zbor angelov.

Ko so leta 452. Huni oblegali mesto, je takratni nadškof Sekund (?) s svojo duhovščino zbežal na Gradež. Sekundov naslednik Niceta se je po odhodu

Hunov povrnili v Oglej. Marcelijan, ki je sledil Nicetu, je moral iznova iskati zavetja na gradeškem otoku, da se je ognil Vzhodnim Gotom, ki so takrat prišli v Italijo. O njem se tudi pripoveduje, da je južno Ogleja na razvalinah nekega Belenovega svetišča dal napraviti samostan. Škofa Marcelin in Štefan sta včasih prebivala v Ogleju, včasih pa na Gradežu. Ko so leta 568. Langobardi zasedli oglejsko zemljo, je bežal pred njimi na Gradež škof Pavlin ter tusem tudi prinesel zaklade oglejske cerkve, tako n. pr. ostanke sv. Evfemije, Doroteje, Tekle in Erazme ter svetinje sv. Kancija, Kancijana in Kancijanile. Nekateri pobožni oglejski meščanje so pa takrat spravili na Gradež trupla sv. Kvirina, Hilarija in Tacijana.

Škof Pavlin (sam se je začel zvati patriarh) je bil pristaš treh poglavij, istotako tudi njegovi nasledniki Probin, Helija in Sever, ki so vsi imeli svojo stolico na Gradežu. Ko je bilo leta 607. po smrti patriarha Severa treba določiti novega naslednika, so pristaši treh poglavij pod langobardskim vplivom v Ogleju, tedaj na langobardskih tleh, izbrali opata Ivana za svojega cerkvenega pastirja, katoličani pa so v istem času na sosednjem Gradežu, kjer so takrat ukazovali bizantinski vladarji, postavili Kandidijana za svojega vladika. Kadar je pozneje umrl katoliški škof na Gradežu, je dobil novega naslednika; ravno to se je zgodilo v Ogleju, ako je ondotni razkolniški škof zapustil ta svet. Stara oglejska cerkev, katero sta ustanovila sv. Marka in sv. Hermagora, se je sedaj razdelila v dve, v oglejsko in gradeško, kar ni ostalo v teku časa brez usodepolnih posledic. Večkrat je prišlo do hudih preprirov med obema patriarhoma, ki sta bila, kar se tiče verskih vprašanj, v prvih desetletjih različnih misli, v političnem oziru navezana vsak na svojega gospoda, a razentega je vsak izmed nju hotel biti pravi naslednik sv. Marka in sv. Hermagora.

Vsled prizadevanja papeža Sergija I. se je takratni oglejski nadškof okoli leta 698 iznova združil z rimsko cerkvijo. Papež Gregor II. je leta 723. pisal oglejskemu patriarhu Serenu, da mu je poslal palij, ker je zvedel, da sta se on in njegova cerkev oklenila prave vere. S tem činom je pa papež obenem tudi potrdil oglejskemu patriarhu njegovo dostojanstvo. Iz rečenega pisma je pa tudi razvidno, da se je že takrat vršil prepri med gradeškim in oglejskim patriarhom zaradi prvenstva. O Serenovem nasledniku Kalistu vemo, da je prebival izprva nekaj časa

v Korminu, pozneje pa v Čedadu. To je najbrže storil zato, da ni bil preblizu svojemu nasprotniku na Gradežu, katerega je oškodoval na ta način, da se je polastil nekaterih posestev samostana Matere božje na otoku Barbani, do katerih je imela pravico gradeška cerkev. V Čedadu sta prebivala tudi Kalistova naslednika Sigvald in Pavlin II.

Izmed poznejših oglejskih patriarhov naj v prvi vrsti imenujem Maksencija, pod katerim je cesar Karol Veliki I. 811. določil, da naj se oblast oglejske cerkve proti severu razprostira do reke Drave. Proti jugu je hotel Maksencij razširiti svoj delokrog čez Gradež in Istro. Na sinodi v Mantovi se je leta 827. podarjalo, da Gradež je le fara oglejske patriarhije. Oglejska metropola, ki se je v teku časa razdelila v dve, naj se zopet zedini ter povrne v prejšnji stan. Maksencij in njegovi nasledniki naj tudi po Istri posvečujejo ondotne škofo. Leta 854. je cesar Ludovik II. potrdil oglejskemu patriarhu Teotmaru metropolsko oblast čez istrske škofo in cerkve.

Od leta 898. naprej so po oglejski zemlji večkrat plenile madjarske čete. Prišle so po stari rimski cesti, ki je vodila iz Panonije čez Ptuj, Celje, nekdanjo Emono, Logatec, Hrušico in Vipavsko dolino. Od tod so jo mahnile proti zahodu po cesti, ki je držala skozi Furlanijo in katero so potem ondotni prebivalci dalj časa imenovali Ogrsko cesto.

Kar se tiče naslednjih oglejskih patriarhov, naj omenim Popona (1019—1042), ki je mnogo storil za oglejsko mesto, kamor je tudi prestavil svojo stolico. Po zgledu nekaterih svojih prednikov je tudi on delal na to, da bi dobil otok Gradež v svojo oblast. Leta 1027. se je na neki sinodi v Lateranu določilo, da naj bode oglejska cerkev za rimsko prva v Italiji. Patriarh Popon je na podlagi prejšnje cerkve nanovo preuredil cerkev Matere božje v Ogleju ter zraven nje sebi postavil palačo. V neki listini iz leta 1031. pravi Popon, da so bila poslopja in utrdbe oglejskega mesta, katero je bilo nekdanje jako na glasu, razrušene vsled grozovitosti poganov, cerkev pa oropana svojega krasa. Zato je z božjo pomočjo sezidal cerkev na čast Materi božji ter sv. Hermagoru in Fortunatu, jo blagoslovil v navzočnosti mnogih škofov, dobil iz raznih krajev, posebno pa od rimske cerkve mnogo svetinj ter jih skrbno shranil v njej. Tudi je postavil v rečeni cerkvi petdeset kanonikov ter jim podelil mnogo posestev, da bi imeli potrebnih dohodkov za svoje življenje.

(Konec.)

Vročinska bolezen ali legar.

Spisal dr. Ivan Plečnik.

Legar je nalezljiva (kužna) bolezen; nastopa ali v epidemični obliki ali sporadično. Sporadična je bolezen, če se pojavi v občinah le pri poedincu in ne prehaja od tega na ostale občane.

Legar je nevarna in mučna bolezen. Menimo, da je prav o njej izpregovoriti par besedi in pokazati, da jo je možno zatreti že v kali, če si le ohranimo mirno dušo pa trezno pamet in ne delamo zase, temveč za občni blagor.

Legar je infektivna in nalezljiva bolezen.

Infektivne bolezni nastanejo, če preidejo živali (organizmi) iz vnanjega sveta v človeško ali živalsko telo, se v njem množe in s tem boleznijo povzročajo. Take živali (organizme) imenujemo parasite.

Nalezljivo pa imenujemo bolezen, pri kateri prehajajo parasite naravnost od človeka na človeka. To oboje velja za legar.

Strogo znanstveno je ta opredelba pomanjkljiva. Glede na dejstvo, da nastane legar, infektivna bolezen, tako, da prehajajo organizmi v človeško in živalsko telo, se množe in s tem povzročajo bolezen, si stavimo ta-le vprašanja:

1. Kako se kaže bolezen na živem človeku (njen klinični tipus)?
2. Kake izpremembe se kažejo v mrtvem truplu?
3. Kateri parasite povzročajo bolezen?
4. Odkod in kako prehajajo ti parasite v človeško ali živalsko truplo?

Ker se gre za tifus, bomo govorili za naprej samo o človeškem truplu.

1. Kako se kaže legar pri človeku?

Mesto odgovora par opazk: Bolezni so v bistvu tako različne in pojavi teh v bistvu različnih bolezni tako enolični, da je zastoj to lajku opisavati: ločil in spoznal jih itak ne bo, tudi s približno gotovostjo ne. To spoznavanje naj prepusti zdravniku: temu naj pa lajik dobrovoljno pomaga izvrševati potrebne ukrepe; dobro voljo naj podpira um, ki naj si nabere iz sledečih stavkov svoj kapital.

2. Kake izpremembe nam kaže legar v mrtvem truplu?

Bolezni se razvijajo različno: jetika traja pri enem par tednov, pri drugem par mesecev ali par let, pri tretjem desetletja — torej nedoločeno dolgo

in nihče ne ve dneva in tudi ne sluti dneva, ob katerem bo ozdravljenje ali smrt prekinila bolezen.

Šenj se prične in v par urah, v par dnevih že preneha; čez par ur ali dni se pa zopet iznova pojavi — nobene gotovosti ni pri tem.

Legar pa ima svoj tipus: legar traja redno štiri tedne; pričakovati je torej, da ni vseeno, kdaj pregledamo mrtveca: in res kažejo obdukcije, da je pri legarju opaziti neke stadije v telesnih boleznih izpremembah, te faze pa odgovarjajo približno tednom.

Navadno je legar črevesna bolezen.

Črevo obstaja iz več kožic: v notranjščini ima kožico sluznico (Tunica mucosa). Ta ima žleze, ki oddajajo prebavilne sokove; ima pa tudi v svojo tkanino vpleteno limfatično tkanino, ki jo rabi telo za izpopolnitev krvnih telesc. Taka limfatična tkanina je poraztresena skoraj v vseh organih in ni nič drugega, kot iz podolgovatih veznih celic obstoječa vezna tkanina (Bindegewebe), med temi podolgovatimi celicami pa so posejane okrogle brezbarvne, brezbarvnim krvnim telescem slične celice. Ta tkanina je po črevesni sluznici neredno posejana: tukaj precej enakomerno, tam pa tvori zopet male zadebeline, katere je Peyer natančneje opisal in ki jih po njem imenujemo Peyerjeve plaques; teh je na spodnjem koncu tenkega črevesa prav posebno mnogo.

Želodec prehaja v tenko črevo in tu je funkcionalno in po legi zgornji konec tenkega črevesa; kjer tenko črevo prehaja v debelo črevo, tam je funkcionalno in po legi spodnji konec tenkega črevesa (seveda pri človeku).

V prvih dneh legarja se vname in napne sluznica tenkega črevesa, napno se Peyerjevi plaques, oboje zaradi po silnem krvotoku, ki nastane v njih, sluznica ostane potem približno do konca bolezni taka. Peyerjevi plaques pa se napenjajo bolj in bolj in v koncem prvega tedna bolezni izgleda zardela sluznica, po kateri so ti napeti plaques posejani, kot rdeč baržun, krit z belimi, trdimi, navidezno razpokanimi bulami.

Napetost teh bul, Peyerjevih plaques, postaja vedno večja, tako da v drugem tednu bolezni, ravno zaradi svoje prevelike napetosti deloma zamro in se zgnoje: iz bul nastanejo ulesi (Geschwür, ulcus). Vrhnja plast bul se izpremeni v nekako mokro,

gnojno, sluzasto krasto (Schorf, escharon) in ta pričenja odpadati. Plaques se s tem nekoliko zmanjšajo.

Ti ulesi segajo tu globočje, tam plitveje v sluznico in druge črevesne kožice. Zgodi se včasih — in ne ravno preveč redko — da se pri tem gnojenju ognoji tudi okolica kake večje žile na dnu ulesa, ognoji se žila sama; črevo se kot po navadi oži in širi, krči in daljša — tako se ognojene in najedene žile natrgajo in iz njih prične krvaveti v črevo. Odtod krvavitve iz črevesa pri legarju.

V teku tretjega tedna odpadejo kraste; kjer so bili poprej napeti plaques, se pokažejo obsežne globočje in plitvejše rane. Dno teh ran je lepo rdeče, iz ulesa nastane zdrava celeča se rana. Koncem tretjega tedna se sčistijo ulesi scela, v četrtem tednu se celijo in zacelijo.

To je v kratkih potezah patološka anatomija legarja, seveda samo glede glavne telesne izpremembe in glede sedeža bolezni.

3. Kateri paraziti povzročajo legar in kako?

Paraziti sploh so različni in jih delimo v pododdelke po več principih.

V didaktične namene jih porazdelimo tako-le: v komplicirano sestavljene pa v enostavno sestavljene. Slednji so celice-poedinke, so prostemu očesu nevidni, silno majhni; pa so popolni, samostojni organizmi: mikroorganizmi. Mikroorganizme delimo v podvrste; ena teh vrst so bakterije: bakterije so enocelične prostemu očesu nevidne glivice. Te bakterije delimo po obliki¹⁾ v koke (coccus), če imajo krogličasto obliko, bacile (bacillus), če so paličaste oblike, vibrijone (vibrio), če so vijasto zavite oblike.

Parazit, ki povzroča legar, je bacil: ime mu je *Bacillus typhi abdominalis* Eberth. Oblike je neotesane (plump), dolg je do 5 tisočink milimetra, ob robu je poraščen z dolgimi dlačicami, (Geißelfäden), ki se neprenehoma gibljejo in s tem tudi bacil premičejo, in sicer s precejšnjo hitrostjo.²⁾

Raste in plodi se lahko na vseh za bakterije sploh pripravnih gojiliščih (Nährboden).

Rast in ploditev je brez posebnosti, tako da se bacil težko spozna in določi (identifikuje), in lahko se reče, da je oni že prav dober bakteriolog, ki zna določiti, kateri je legarjev bacil.

Če gojimo bakterije v mesnem cedivu (Bouillon) in jih potem odstranimo tako, da imamo po eni strani bakterije zase, po drugi pa čisto mesno cedivo brez bakterij in to cedivo živalskemu organizmu

(pod kožo) vbrizgamo, nastanejo pri tem navadno pojavi, slični vcelem tisti bolezni, ki jo povzročajo bakterije.

To pa ne velja za legarjev bacil. On ne producira v mesnem cedivu nikakih strupov-toxinov. Nasprotno pa: če zamorimo legarjeve bacile same in njih telesca živalskemu organizmu vbrizgamo, oboli žival: to je dokaz, da so v bacilnih telescih gotovi strupi-toxini, ki se izločajo iz bacilov, ko smo jih zamorili, in začno v živalskem organizmu prhniti. Ti toxini so v telescih bacilov in imenujemo jih endotoxine.

V svoji razpravi o kačjem piku¹⁾ smo omenili, da moremo proti toxinom dobivati antitoxine-immunserume. Tudi smo povedali, kako jih moremo dobivati. Na one stavke se danes opiramo in jih specielno za legar obdelamo tako:

Legarjev bacil ne živi večno v telesu: po par urah ali dnevih pogine (seveda ostanejo njegovi potomci); potem prične v telesu prhniti in razpadati in v bolnem telesu nastajajo proti substancam razpadajočih bacilov (proti endotoxinom) protisubstance. Teh je največ v sokrvci (serum) in imajo posebno lastnost: zatirajo legarjeve bacile, raditega jim pravimo tudi baktericidne substance. Če vzamemo bolniku, ki je na legarju bolan, kapljico krvi, imamo v njej nekaj te baktericidne substance. Človeška kri ima sicer po svoji naravi baktericidne substance, pa v neznatnih množinah. Pri legarju ali bolje vsled legarja jih dobi silno množino, in to specifičnih: naperjene so samo proti legarjevim bacilom. Rekli smo, da se legarjev bacil giblje, seveda samo v tekočih gojiliščih: če dodamo takim gibajočim se bacilom nekaj krvi na legarju obolelega človeka, omami ta kri bacile, nahajo se gibati in popadajo na dno posode z gojiliščem. Pri tem moremo tudi določiti moč, oziroma množino, baktericidnih substanc: treba nam je le vedno večji množini gojilnega sredstva (z živimi bacili) dodajati isto množino baktericidnih substanc krvi na legarju obolelega človeka. N. pr. 1 kapljico krvi pa 39 kapljic bacilov = 1:40; ravnatoko 1:79 ... 1:100 časih gre ta rekracija še do 1:20.000 in več. Če upoštevamo še časovno hitrost reakcije, dobimo za njeno intenzivnost novo merilo. Pri razredčenju 1:40 se konča reakcija (s krvjo) *A* v eni uri: slučaja *B* v pol ure, slučaja *C* v petih minutah, slučaja *D* v trenutku.

Te reakcije rabijo tudi gotovo množino toplote, če to upoštevamo, imamo tudi v tem novo določilo. Pri razredčenju 1:40 in toplini 15° C rabi slučaj *A* 15 minut, *B* 20 minut i. t. d.: pri istem razredčenju a pri toplini 37° C rabi slučaj *A* eno

¹⁾ Gl. „Dom in Svet“ 1906, str. 480.

¹⁾ Morfološko. Dobre razvrstitve bakterij dandanes še nimamo. Naša razvrstitev je le umetna.

²⁾ Mikroskopik meri vedno le po tisočinkah milimetra in $\frac{1}{1000}$ milimetra zaznamuje z grškim μ ; 5μ pomeni torej $\frac{5}{1000}$ milimetra.

minuto, *B* pet minut itd. za reakcijo. Takih določil rabimo. Rekli smo, da ima naša kri že po naturi baktericidne substance, pa malo; pri obolelosti se poviša ta množina, in sicer specifično: pri legarju le proti legarjevemu bacilu. Izkušnja je pokazala, da so naturalna, prirojena baktericidna sredstva pri 38° C in razredčenju 1 : 40 tekom ene ure brez vpliva na legarjev bacil. Če imamo torej zmes 1 : 40, in jo pustimo eno uro pri 38° C in najdemo potem legarjeve bacile omamljene, vemo, da ima kri, ki smo jo uporabili, nenavadno mnogo baktericidnih substanc specifičnih proti legarjevemu bacilu; in ta pozitivna reakcija nam je dokaz, da ima bolnik legar. Opisal je to reakcijo prvi Gruber, v praksi uporabil jo je pa Widal. Imenuje se reakcija po njih Gruber-Widalova reakcija.¹⁾

Toliko o bacilu legarja. Ta parazit zaide torej v človeško telo, se naseli v črevih, se množi tudi z velikansko silo, preide tudi v kri. Črevesna sluznica se vneme, odtod znamenja hudega črevesnega katarja; v krvi pa se bacil plodi in zamira in prhne, pri tem prehajajo endotoksini (strupi) v kri in to povzročata težko splošno obolelost.

Še eno vprašanje: kaj je z bacili legarja po ozdravljenju? Misliti bi bilo, da se nabere v telesu toliko baktericidnih substanc, da zamore vse bacile. V telesu, v kolikor je prepojeno s krvjo (ta ima baktericidne substance), je temu tako.

Po nekaterih telesnih duplinah pa, ki niso prepojene s krvjo, se ohranijo živi legarjevi bacili tudi po več let; najti jih je posebno v žolčnem mehurju: z žolčem prehajajo v črevo, odtod zopet na prosto: v stranišča, na polje, na travnike; odpadki polni legarjevih bacilov onesnažijo živila, perilo in prehajajo po teh v zdrave ljudi. Po legarju

¹⁾ V napisanih stavkih je marsikaj znanstveno malo dognanega in nekaj napisanih misli je v resnici kompliciranejših kot so označene — pisano je pa vselajiku, kateremu bo obdelana tvarina tudi v tej enostavni obliki dosti težko umljiva.

se izpremeni črevesna sluznica tako, da se bacili legarjevi ne morejo več v njej naseliti, in je torej umevno, da nosilci bacilov (Bazillenträger), ki so že preboleli legar, nimajo nikakih boleznih znakov in so vobče zdravi. Takih trajnih nosilcev legarjevih bacilov je približno 2—5% onih, ki so boleli na legarju in so ozdraveli. Kako važna, so vsa navedena dejstva, bomo videli takoj.

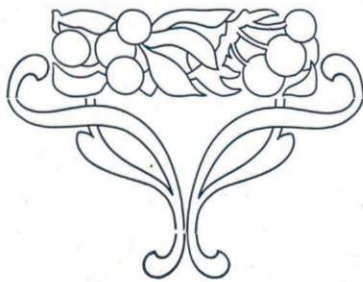
4. Odkod in kako prehajajo ti paraziti v človeško telo? Teoretično premišljati, kako so se iz pradob do nas bolezni širile, ni drugega kakor prazno slamo mlatiti, dobiš samo neporaben drobiž. Nam zadošča, da vemo, da so bile že pred nami legarjeve epidemije.

Te epidemije so zapustile 2—5% trajnih nosilcev legarjevih bacilov. Odpadki teh trajnih nosilcev prehajajo v vodnjake, v vodovode: tam se pomnože in prehajajo z vodo v zdrava telesa; tako nastanejo naenkrat velike epidemije. Mislimo si pa drug slučaj: nosilec legarjevih bacilov pride za dva do tri dni v hotel. Ondi mu urno opero perilo, perica si onesnaži pri tem roke, z nesnažnimi rokami pojé kruh svoje južine — čez par dni oboli na legarju; če jo o pravem času izolirajo, ne zboli nihče drugi na legarju — to so na prvi pogled mistični slučaji: kjer ni bilo nikdar prej legarja, se pokaže legar, samo en človek oboli, in to človek, ki že leta in leta ni bil v tujini, ki ni imel prilike inficirati se v krajih, kjer je legar epidemičen.

Ker je nastopil legar ravnokar epidemično v Postojni, dostavljamo tu sledečo opazko.

Čisto brez dvojbe vlada po postojnskem okraju legar le vsled trajnih nosilcev legarjevih bacilov; ko bi v Postojni napravili stranišča količkaj higienično in bi si vsak roke umil, ko pride s stranišča, in bi preskrbeli, da se vse perilo prekuha: — same najelementarnejše higienične zahteve —, pa bi legar enkrat za vselej izginil.

No — o higieni po kranjskih trgih in mestih drugo pot.

Hajdimo v Rezijo!

Spisal I. Trinko.

(Dalje.)

Meni se je res mudilo v Videm. Proste, vesele ure so kmalu potekle. Krasno smo se imeli, a oditi je bilo že čas. S težkim srcem sem se poslovil od ljubeznivega župnika z obljubo, da ga o priliki zopet obiščem.

Kaplan in profesor sta me spremila do Bila. Tu sem si štel v veliko dolžnost, da se poklonim častitemu in uzornemu duhovniku Štefanu Valente, zavednemu Rezijanu, ki zaradi bolehnosti in visoke starosti ni mogel več zdoma. Šli smo peš kake pol ure pred pošto, katera naj bi me dohitela v Bilu.

Pri vasi smo zavili s ceste po stranski stezi k veliki in čedni kmetski hiši, obkoljeni od sadnega drevja, ki jej je delalo prijetno senco. Dobili smo doma mlado brhko gospodinjo, ki nas je peljala v starčevo sobo. On je sedel pri mizi, obloženi z raznimi knjigami. Molil je, dobri starček. Vzkliknil je z bolehnim, tresočim se glasom kedar nas je zagledal, a ko je vpri v me umne in še živahne oči, se je kar razjokal, da se mi je milo storilo. Toliko veselja je skazal, toliko se mi je zahvaljeval, da sem ga obiskal, toliko dobrih, laskavih besed in izrazov mi je nagovoril, da nisem mogel premagati ginjenosti.

Žal mi je bilo ljubeznivega gospoda. Starost mu je bila sklonila ramena, bolehnost ga je bila silno potrla na telesu, a duh mu je bil še vedno boder, jasen, čil. Z mirnim očesom je zrl v obličje neizprosne smrti, ki je bdela pred njim in čakala tiho, potrpežljivo, a tudi gotovo, dne in ure in trenotka, kdaj ga prime za skoraj prozorno grlo, da ga zadržavi. Govoril je o njej, kakor se govori o določeni zadevi, katero moramo od trenotka do trenotka izvršiti. — Zdaj pa lahko grem, ko sem vas videl; saj ste se dali dolgo čakati! — tako je sklenil.

In res, bodi mimogrede povedano, nepozabni starček je nedolgo potem odšel po plačilo vzglednega in delavnega življenja, kakršno je bilo njegovo v njegovi ožji domovini. Ž njim je zmanjkala župniku izvrstna in nenadomestljiva pomoč.

Z ginjenim srcem in v veliki zadregi sem se poslovil pri častitem starcu. Videl sem jasno, da mož stopa že v večnost, in znal sem, da je to poslednje slovo. Kaj naj mu reče človek? Naj mu vošči srečno pot, ali naj mu želi še dolgo let življenja? Prvo je krutost, drugo ironija!

Nekaj jako težkega mi je leglo na dušo, in ko sem se poslovil še s kaplanom in z ostalim gospodom, ter sem drdral na poštnem vozičku po trdi cesti, se mi dolgo ni nič ljubilo, ni govoriti, ni gledati. Zdelo se mi je, kakor da se vračam od pogreba.

Toda tako molčeč vendar nisem mogel ostati že iz same vljudnosti ne. Na poštnem vozu, ki je bil to pot boljši in elegantnejši, sem imel zopet družbo, zopet Rezijana in Rezijanko. Prvi je bil odličnejši, omikan mož, krepke in precej obile postave, da sem se skoraj bal za voz pod njegovo težo. Dobrodušnost mu je sijala iz polnega in zdravega lica, a oči so mu pohlevno in umno gledale v božji svet. Izprva sem mislil, da je kak laški miru želeč gospod, ki je prišel na letovišče v Rezijo, kakor prihajajo vsako leto. Toda kmalu sem ga spoznal za domačina. Bil je eden onih podjetnih Rezijanov, ki vzdržujejo precejšnjo trgovino, posebno z južnim sadjem, ki ga nakupujejo v dolnji Italiji ter razprodajajo po raznih avstro-ogrskih deželah in si s takim trgovanjem imenitno pomagajo. Saj so nekateri na tak način postali uprav veliki bogataši, malo da ne milijonarji. Žive večinoma v Budimpešti, na Dunaju, v Pragi, v Gradcu, v Trstu in drugod; pa stare, skromne in kamnite domovine nikakor ne pozabijo, ampak vsako leto se vračajo v njo na počitek.

Gospod je bil jako prijazen in mi je marsikaj zanimivega povedal. Rezijanka pa je bila stara preprosta ženica, živeča nekje v Furlaniji, gotovo sorodnica njegova, ki ga je bila prišla obiskat in najbrže pomoči prosit. Videlo se je, da je bila zadovoljna. On je prav lepo ravnal ž njo ter jo nalašč spremljal do Rezijute, kjer ji je tudi kupil potni listek in ji prav skrbno dobil prostor ter jo posadil v kupé, kar se mi je zdelo jako lepo in hvalevredno.

Toda pustimo to. Meni se je duša zopet nekako razjasnila, če prav navadno odhod ni nikdar tako vesel kakor prihod. Zopet sem gledal na vse strani in vprašal po tem in onem, a posebno me je veselila prekrasna rezijanska rečica, ki mi je neprestano božala posluh s prijetnim žuborenjem in šumljanjem, kakor da bi mi hotela zopet in zopet razkazovati in hvaliti krasoto male deželice, ki jo preskrbuje s srebrnočistim valovjem.

Rezijanska dolina je precej zakotna in zaprta ter ne more imeti živahnega prometa. Razen kakega letoviščarja ob vročini pasjih dni, kakega turista, ali kakega uradnega človeka drugih tujih gostov tjakaj ni. Cesta je navadno pusta. O tem sem se prepričal tudi iz lastne, čeprav jako omejene izkušnje. Ko sem se peljal po nji, od Rezijute do Ravnice nismo srečali nobenega voza in le kakega prav redkega pešca. Na povratku se nam je skoraj isto godilo; samo nekako na sredi pota nam je pridrčal naproti koleselj z iskrim konjem. Na koleslju sem takoj spoznal pontebanskega župnika, vrlega in zaslužnega Beneškega Slovenca. Nepričakovano srečanje nas je razveselilo. — Oh, zdravi!

SAMOSTAN USMILJENIH BRATOV V ŠT. VIDU NA KOROŠKEM

Kje pa ste bili? — Oh, živio! Kam pa greste? — Pozdravili smo se iskreno in si odgovorili na vzajemna vprašanja. On se je peljal tja, odkoder sem jaz odhajal. Obžalovala sva, da se nisva dobila pri skupnih prijateljih. Podala sva si roko, želela si zdravja, pa smo zopet zdrčali v nasprotni smeri...

Kmalu je pošta pri malem studenčku prekoračila rezijansko mejo in počutil sem naenkrat, kakor da se mi je nekaj utrgalo v srcu. Okolica je bila še vedno krasna in slikovita, a toplega, hrepenečega zanimanja ni bilo zanjo. Gledal nisem več z navdušenim zanosom, ali, če je bilo treba, z dobrohotnim potrpljenjem; ampak le s hladnostjo kritičnega očesa, ki odobruje in obsoja z nepristransko objektivnostjo. Nismo bili več med rojaki. Kaj hočete! Kri ni voda. Taki smo!...

Povzpeli smo se polagoma na zakrivljeno rebro. Poslednji pogled nazaj po dolini in — z Bogom Rezija! Bog te obvaruj širnemu Slavjanstvu!...

Zdrčali smo po drugi strani doli kakor v drug svet, in kmalu smo bili v Rezijuti. Tukaj sem se poslovil od sopotnikov, zapustil pošto in, ker je bilo še čakati do vlaka, sem stopil v čedno pivnico pri postaji na domače pivo; pravim domače, kajti prav ondi ga varé. Ni se mi zdelo slabo. Ugodno sedeč pred odprtim razgledom sem ogledoval divje, navpične in pečinaste gore Železnega kanala. O svojem času sem stopil na postajo. Kmalu se je začelo iz ozke doline zamolklo bobnenje in drdranje. Prikazala se je v dalji ogromna črna kača ki se je

urno vila in vlekla ob pontebanski Beli. Takoj je prigromel vlak. Zginil je poslednji ostanek poezije in nastopila je vsakdanja praktična proza. Na dušo mi je palo nekaj temnega, kakor črna preproga; misli so se splašile in razpršile, lepi vtiski se poglobili in skrili v dušne kotičke.

Sedel sem kakor povsem drugačen človek med tuje ljudi v kupeju. Kmalu smo odšli. Zopet

me je mimogrede prijazno pozdravila stara Možnica, zopet smo prehajali iz predora v predor, zopet srdita Bela, zopet pečine, samotne hiše in vse drugo, kakor sem že mnogokrat videl in ki me ni več veliko zanimalo.

Dan se je nagibal k večeru. Šli smo mimo raznih postaj ter prišli zopet na furlansko planjavo. Solnce je zahajalo, tako krasno zahajalo, kakor zna na Furlanskem, kedar se ob čistem nebu pogloblja, kakor v gorečo neskončnost, tam za gorostasna pleča Konjske gore (Monte Cavallo), ponosno se dvigajoče med alpaškimi (Alpago) predalpami na skrajnem zapadu.

Zopet se mi je pred slikovitim prizorom za trenotek zasanjalo, zopet so začele dvigati pestre glave iz raznih dušnih kotičkov prelepe in svetle

slike, spomini in vtiski. — Toda poslednji pisk, poslednje ropotanje! Prigrmeli smo na videmsko postajo.

— Uscita! uscita! (izhod! izhod!) je kričal paznik.

Mahnem jo čez ulice že popolnoma navaden in vsakdanji človek.

— No pa! Kod si pohajal? — me vpraša par prijatelj, v katere sem se naenkrat zaletel na ulici

— V naši lepi Reziji sem bil.

— Aha, na propagandi, seveda!

— Kaj pak! kar tisoč ruskih rubljev sem nesel tja s seboj in porazdelil v naše svrhe.

Pa smo se zasmeli in šli narazen.

Kmalu sem že sedel v svoji tihi sobici. Najprvo sem pogledal obširnejši furlanski zemljevid, češ, poglejmo malce, kako se kaže na karti ta zanimiva Rezija — čeprav sem jo že stokrat prej pregledaval.

Pomislil sem na krasni izlet, ki sem ga napravil, ter sem marsikaj zabeležil, da ne pozabim. Sklenil sem obenem, da ga o priliki ponovim in izpopolnim.

Nič se zdaj ne čudim, da se furlansko planinsko društvo in posamezni turisti tako zanimajo za one kraje. Tudi lahko tolmačim rezijansko navdušenje za te goste ter entuzijazem patriotičnih manifestacij pri kakem oficelnem izletu, naprej ali nazaj grede, na Kaninsko gorovje. Vse to znatno pomaga gostilničarjem in drugim ljudem, čeprav ne koristi narodnemu čutu in zavesti.

Vprašal sem se nadalje, zakaj Slovenci, ki so vendar dobri hribolazci, ne prihajajo tudi v naše kraje? Saj bi jim ne bilo težko, posebno iz Soške doline. Kako bi lepo vplivala na ljubezen in ohranitev narodne govornice lepo govornjena književna slovenščina! Kaj pa, če bi med turisti bili povrh še dobri pevci, kar ni redko med Slovenci? Slavjanski duh bi se okrepil pod gorkim vplivom krilatih, do srca segajočih slovenskih melodij; kajti tudi Beneški Slovenci imajo čut zanje.

Sklenil sem svoje vtiske popisati častitim čitateljem „Dom in Sveta“, ter jim povrh podati tudi stvarni opis Rezije in Rezijanov.

* * *

Pustimo zdaj na stran izlete, prijatelje, turistiko, vesele in nevesele vtiske ter vsako fantaziranje in poglejmo z resnim in mirnim očesom nazaj na Rezijo, da jo vsaj površno proučimo in vsestransko spoznamo.

Rezijanska dolina spada k Julijskim Alpam, ako vzamemo za mejo med njimi in Karnijskimi Pontebansko Belo (Fella). Cela dolina je dolga kakih 21 km in se vleče v smeri od izhoda do zapada.

Njena površina obsega približno 120 km². Njeno gorovje kaže večinoma apneno-dolomitski značaj z lijaskimi in trijaskimi sestavinami; a nizko v dolini se nahajajo krednate tvorbe in marniški konglomerati. V geološkem oziru je dolina važna tudi zato, ker si je izmed furlanskih goratih krajev najdalje ohranila svoj posebni ledenik, čigar moreniški ostanki se tuintam opazujejo, n. pr. pri Bilu in na spodnjem koncu doline Velikanske osamljene skale, ki se ponekod nahajajo, so najbrže erratične, rajši nego prihrule v dolino vsled gorskih plazov. Tla na dnu doline se kažejo tuintam v obliki ogromnih in vzvišenih pologov ali planot, ki so postale deloma v diluvialni, deloma v ledeni dobi.

FR KRAŠEVEC

MOTIV IZ REZIJUTE

Dolina je važna tudi v orografskem oziru, ker tvori zakrivljen podaljšek velike Karnijske doline.

Deželica je eminentno gorata in večinoma pusta.

Tudi dno doline je tuintam prodasto in pešeno vsled delovanja voda, ki deroč iz gorkih gručastih obronkov, vlečejo seboj in kupičijo mnogo grušča ob glavni vodi.

Izmed gorâ najvišja je Kanin (rez. Čanín), ki se vzpenja do 2592 m; skalnata, razrita in strma gora, iz katere se vživa eden najlepših razgledov, in zato jako priljubljena turistom. Furlansko planinsko društvo je napravilo nanjo varno pot in ugodno za vetišče kakih 2000 m visoko. Kaninska ogromna skupina se ti prekrasno kaže, če jo gledaš koncem jeseni ali pozimi iz Vidma pod večer jasnega dne. Zahajajoče solnce siplje nanjo poslednje žarke, a ona se tožno smeji zavita v lahko rdečo barvo.

tako, da si po pravici zasluži ime furlanski Monte Rosa. Kaninska posebnost je tudi, da pod severnim vrhovjem proti Rakolanski dolini obstoja še zdaj mal ledenik.

Druge rezijanske visoke gore so Sart (2324 m), Žleb (2342 m), Baba (2169 m), Indrinica (1782 m), Muzac (1972 m) in še nekatere manj visoke. Razen navadnih velikanskih prepadov nimajo nič posebnega. Rastlinstvo se po teh višinah dobi kot redek pojav tuintam še precej visoko. Trava leška se nahaja celó do 2600 m. Nižje, kjer se razvija le količkaj travnika, zagledaš takoj kako pastirsko koč. Kjer jih je po več skupaj, tam se kraj zove planina (v šentpeterskem narečju „planino“ srednjega spola). Takih planin ima Rezija lepo število; največja je Karnica (tudi Njivica) pri dotičnem prehodu iz Rezijske v Učjo (Volčjo) dolino. Živina ostaja na planinah dokler je mogoče in dokler še more dobiti kako bilko. Pastirsko življenje dela pitome in tako-rekoč blaži one gorate predele, ki bi brez njega bili stokrat bolj pusti in divji v svoji osamelosti; saj te še pozimi, kadar se človek in živina zatečeta niže v boljše zavetišče in te slučajno pot pelje po takih krajih, že sam pogled na pastirsko koč razveseli, če nenadoma naletiš nanjo v puštinji. Popisovati pa planinsko življenje Slovincem, je popolnoma odveč, saj je povsod enako in Slovincem stokrat spretno popisano.

Ob kaninski ogromni glavi se rada zasnjuje in razvije marsikaka nevilhta. Čemerno in sivo vrhovje ogromnega velikana se često zavije v neprodirne plasti črnih oblakov, ki jih južno vreme polagoma gori priganja od Jadranskega morja. V nastalem mraku posameznosti izgubijo svoje očrte in se zlijejo v fantastične oblike, ki jih pastirska bujna domišljija razlaga po svojem. Bliski zdajpazdaj spreletajo oblake, kakor da bi kaj neznanega in nadčloveško velikega švigalo in migalo z očmi; gro-

menje se množi in odmeva po gorskih kotih in duplinah, kakor da bi se neznano bitje togotilo in mrmralo; veter žvižga in turobno tuli po prelazih in po soteskah; čudno vzklikajo in frfotajo divje ptice; nedoumno glasje zdajpazdaj spreleta ozračje — vse to čudovito vpliva na pastirske samotarje, da si obrazujejo, kar si morejo bolj skrivnostnega, groznega in vražjega. In tako se mora tolmačiti po mojem mnenju nastanek onih legend, ki so tako razširjene celó po Furlanskem, o zakletih in pogubljenih dušah, ki premetavajo skale, rožljajo z verigami in razsajajo na vse mogoče načine po kaninskih grebenih in kotlinah. Pa pustimo to!

Izmed vodâ je glavna Rezijanska Bela (v italijanskih kartah prosto „Resia“), ki ji domačini pravijo „velika vöda“, ali tudi samo „vöda“. Omenil sem jo že večkrat; dostavim še, da izvira na zapadnem pobočju gore Baba, in da je dolga vsega skupaj 21,5 km. Po poti pobira na desni in levi več pritokov, izmed katerih najbolj slovi radi narodnih legend divjeromantični Barnam. Nadaljni pritoki so Laznik, Dol, Suhi potok, Lomnik, Kravji potok, Črni potok, Rezartik in več drugih. Vsa Rezijanska voda, izvzemši Volčjo (Učjo), se izliva pri Reziuti v Pontebesko Belo (Fella) in z njo v Tulmento (Tagliamento).

Pri izviru Barnama se nahaja zanimiva jama z istim imenom. Barnamsko vodovje je nedavno prevzela v svojo last neka milanska družba v industrijalne svrhe.

Volčja reka (ital. Uccia) teče po dolini istega imena in se izliva v Sočo pri Žagi. Dolga je nekaj čez 13 km. O Volčji dolini sem že prej govoril.

Drugih zemljepisnih zanimivosti ni, da bi se dale v kratkem opisu omenjati. Rudnin Rezija nima. V neki italijanski karti, ki jo imam pri roki, vidim krajevno ime Slatina (slov. najbrže Zlatina), pa ne morem določiti, kaj je dalo povod temu imenu.

(Dalje.)

Zalost.

Zložil Vekoslav Remec.

Bela megla skozinskozi,
polje mrtvo vse pod njo —
težke sence so spustile
se mi v dušo žalostno.

Pa se dvigne bela megla,
polje v solncu oživi —
sam Bog ve, če tudi dušo
težka žalost zapusti.

Pismo.

Črtica. — Spisal Pavel Perko.

Pomlad je prihajala — in ž njo je prihajalo upanje.

Vsako leto na pomlad se je stari Mari vrnilo upanje, da pride njen Franjo domov . . . Pride in se vrne! Kako naj bi se ne vrnil na pomlad; saj takrat se tudi v naravo vrača življenje!

No, in kako lepo je bilo tisto pomlad! Po bregovih, ki so bili obrnjeni proti solncu, so se prikazale rjave lise ter kakor velika rjava očesa radovedno gledale izpod snežene odeje. In ta očesa so bila vsako popoldne za nekoliko večja. — Na nebu pa je napravljalo ljubo solnce čedalje večji lok med dvema skalnatima vrhovoma, ki sta stražila ozko dolino proti solnčni strani. — Pred pragom v prahu so že greble kokoši, muhe so se budile iz zimskega spanja: vse je vstajalo k novemu življenju!

Tedaj je nekam čudno oživela tudi Mara. Nov lesk, ognju podoben, ji je zažarel v očeh. In nekega dne je povedala Tonci vsa vesela svojo misel: „Zdaj na pomlad, ko je vse oživelo, zdaj bo prišel!“

A čudno — Tonca se ni razveselila te misli! Povesila je glavo; oko pa ji je ostalo hladno . . .

„Prišel bo Franjo, prišel! Kaj misliš, Tonca?“

„Vse je mogoče,“ je odgovorila Tonca.

„Vse je mogoče! Prosim te, ljubica moja, vse je mogoče! Ali se tako govori?“ — In razvnela se je Mara, da je bila videti skoro lepa navzlic svojim letom. — „Ne le mogoče: gotovo je, da pride! Zdajle na pomlad se naju bo spomnil. Opozoriti ga morava! Pisati mu morava! In zdaj pomladi, ko bo vse voljno in mehko v naravi, se bo tudi njemu omehčalo srce in ne bo zameril najinemu pismu — in bo prišel z vlakom, ali pa si bo najel voznika.“

„Še vselej je hodil z vlakom,“ je odgovorila Tonca.

„Prav! Saj res: z vlakom bo prišel!“

Potem pa so sledila različna ugibanja in preudarjanja o Franjevem prihodu. Kje mu pripravita spalno sobo; kakih cvetic mu postavita na okno; kako mu okrasita stene itd. Tonca je bila takih in sličnih vprašanj že vajena; saj jih je nekaj let sem slišala vsako pomlad. Kadar je prišla pomlad, so se začela ugibanja o Franjevem prihodu — in s tem se je pričel za Tonco čas muke in trpljenja. Ta čas pa je trajal dotlej, da je z odpadajočim jesenskim listjem izginil tudi iz Marinih oči tisti blesk in tisti sijaj.

„Torej z vlakom bo prišel! In lepo ga bodeva sprejeli.“

V bregu onstran vode se je vlekel v daljavo železniški tir. Rjava dolžina tira je imela na sebi nekaj večnosti podobnega: vlekla se je nedogledno na obe strani. Nad tirom v bregu je stala čuvajnica; pod tirom ob cesti pa je graščinska žaga vedno enakomerno rezala in hreščala. —

Mimo čuvajnice tik nad žago se je torej imel pripeljati Franjo. A sedaj še ne; zdaj je še sneg onstran vode. Ko skopni sneg, tedaj se pripelje. In to bo kmalu!

Ubogi Franjo kje je sedaj! Sedaj je preteklo šest let, kar je pisal zadnjič. Bilo je tudi pomladi. Pomlad, pravijo, prinaša srečo in novo življenje. Franjevo pismo pa je prineslo v hišo žalost in solze . . . Pisal je takrat in odločno prepovedal, da ga še kdo z doma nadleguje s pisanjem . . . On ve, kaj dela, ne potrebuje materinih svétov . . . Nadarjen, velik med svojimi tovariši, se ne bo zaprl za seme-niška vrata — škoda talenta! — On hoče prostosti, življenja, svetá . . .

To je bilo zadnje Franjevo pismo. Od tedaj ni več odgovarjal, dasi sta mu z materjo pisali še večkrat. In vselej sta pretehtali vsako besedo v strahu, da ga ne razžalita. Nič! On je vžival prostost, življenje, svet . . . No, nazadnje so odgovorili drugi mesto njega! Da je padel talent, da se je zrušil — v grob . . . ; prostost, življenje, svet so ga pokopali — v tujem mestu . . .

Od tuge je obolela mati. Njeno edino, veliko upanje, njena ljubezen, njen ponos . . . Palica njene starosti . . . Oh, Bog!

Omračilo se je revi in bolezen se je vračala vsako leto na pomlad. Tako tudi letos.

„Veš kaj, Tonca, pišiva mu takoj danes!“

In s hlastjo je vstala ter stopila k omari, kjer sta imeli shranjeno tinto in popir.

„Tonca, veš, kaj morava? Skrbno morava paziti na vsako besedo, ki jo zapiševa. Franjo je občutljiv — je mehkega srca . . . Najprej morava spisati nagrdo: potem bova vse popravili in premislili — nazadnje šele bodeš prepisala nalepo; tako mora biti! Tonca, poglej, kaj je tale popir!“

„To je prvo Franjevo pismo, ki ga je pisal z Dunaja.“ Pa takoj je bilo Tonci žal, da je povedala. Zdravnik je bil namreč strogo prepovedal zbudjati davne spomine . . .

„Ah, ali res? Prvo pismo z Dunaja! Že vem . . . Lepo piše v tistem pismu . . . Piše in prosi odpuščanja, da ni storil tako kot sva želeli midve . . . Vse vem, kaj piše! Vendar, Tonca, preberi, preberi pismo še enkrat!“

In Tonca je brala. Mara pa, dasi je znala pismo malone na pamet, je poslušala z napeto pozornostjo. Roka, ki jo je položila na mizo, se ji je tresla; ustnice so drhtele; oko se ji je rosilo . . . In čimdalje je Tonca brala, tem bolj je stopala Mari vznemirjenost na obraz . . . Na koncu pa je sedla trudna in izmučena, ter naslonila glavo na blazino!

Za hip je postalo v sobi mrtvaško tiho. —

Prva se je predramila Mara:

„Ah res, pisati morava!“

MEHIKANSKI CESAR MAKSIMILIJAN
ustreljen v Queretaru 19. julija 1867.

In zopet ji je roka, tresoč se, brskala po popirjih v omari. Ko je dobila primeren popir, ga je dala Tonci. In Tonca je sedla, Mara pa je narekovala v pretrganih stavkih:

„Zapiši najprej, da naj se ne prestraši in da naj pismo prebere do konca. Nič naj se ne boji: v pismu ne bo žaljive besede . . . Onkrat, zadnjokrat — tako zapiši — je bilo pismo žaljivo. Očitati sva mu, kar bi mu ne bili smeli očitati — danes ne bo tega . . . Ali si zapisala tako?“

„Sem.“

„Dobro. Zdaj pa napiši, da želiva samo to, da naj nama odpiše . . . Pravzaprav, ne! Ni treba — ampak kar pride naj! — Ali si zapisala, da naj kar pride?“

„Sem, mati.“

„Tako je prav. Kar pride naj! Zdaj je tukaj pomlad. Po bregovih kopni sneg, pred pragom grebejo kokoši . . . Solnce sije visoko; toplo in prijetno je doma . . . Vsako pomlad se je vrnil . . . In sam si rekel — tako mu piši — sam si rekel Franjo, kako prijetno je doma ob pomladnih dneh. Človek se iznebi otožnih misli; ves drug postane . . . No in tako, dragi Franjo, bodo tudi tebi prešle vse žale misli in zopet boš kakor si bil . . . Ali veš, Franjo, kako je bilo v tistih časih, ko smo se menili, da bodeš storil po najini volji, ter da bodeš vzel k sebi mene in Tonco? Tonca je sedaj velika in lepa in snubijo jo, toda ona ne mara . . . Ali si zapisala vse tako, Tonca?“

„Vse, kakor ste povedali.“

„Dobro. Sedaj pa počakaj, da se odpočijem.“

Starka se je naslonila nazaj in ostala kakor brezčutna. Misli so jo utrudile. Nekaj težkega ji je ključalo v glavi. Na oči ji je prilezlo dvoje solz, ki sta se zasvetili in zdrknili po licih . . .

Tudi Tonci se je hotelo storiti inako. A zatrla je solze, preden so ji prišle na oči; zakaj zdravnik in poštna gospa sta ji strogo prepovedala kazati se žalostno ali celo jokati vpričo matere. — Ko bi se pač mogla narediti kar mogoče veselo in brezskrbno!

„Mati, prijetno bo to, ko bomo zopet skupaj: vi in jaz in Franjo.“

„Prijetno, praviš —“ in starka je gledala topo in brezizrazno, kot da se ne more domisliti, kaj pomeni beseda: prijetno — „ah tako! Da, prijetno! Ali si zapisala vse, kakor sem rekla?“

„Vse.“

„Prosim, preberi.“

Tonca je brala. Medtem pa, ko je brala, je klonila starkina glava vedno nižje, in zopet sta jo premagala trud in pobitost. Ko se je vzdramila, je hlastno dvignila glavo ter se zmedeno ozrla krog sebe. Tonca je bila medtem dokončala.

„Ali si prebrala do konca?“

„Sem.“

„Nisem slišala. Prosim te, Tonca, preberi še enkrat.“

Šele v drugo je poslušala do konca. —

„Prav tako. Zdaj pa zopet zapiši, da ga pričakujeva in ga bodeva pričakovali vsak dan. Kadar bodo vozili vlaki mimo, vselej bodeva ali pri oknu, ali pa pred hišo na klopici. In naprej vem, kako bo. Kadar bo kdo stal pri oknu vlaka ter mahal z rutico v pozdrav: vselej bodeva rekli: „To je naš Franjo!“ Skrb imava zanj! Celo ponoči, kadar je mesečno in vozijo nočni vlaki, se prebudim, se sklonim na postelji ter gledam skozi okno, ako morda ne maha kdo z rutico v pozdrav . . .“

Starka se je naslonila v naslanjaču ter zadremala. Po obrazu ji je bila razlita muka in utrujenost. Ko se je prebudila, je vprašala s hlastjo:

„Ali si spisala do konca?“

„Sem.“

„No, zdaj pa prepishi!“

In Tonca je prepisala vse do zadnjega. Ko je dokončala, je bila utrujena tudi ona. Stopila je k oknu in naslonila vroče lice na steklo. Pogled ji je ušel na ono stran vode. Zgoraj v bregu se je vlekel v daljavo železniški tir . . . Nad tirom, v breg naslonjena, je čepela čuvajnica . . . Nizko doli pod cesto pa je hreščala žaga ter rezala hlode, ki jih je žagar vedno nanovo porival pod nenasitno rez . . .

— Morda se pripelje z železnico . . . Ali pa po cesti z vozom . . . Lepo bi bilo, ko bi se pripeljal mimo ter z belo rutico pozdravil skozi okno . . .

Zdrznila se je! Moj Bog! Čutila je, da se je bila izgubila v toku misli . . .

„Tonca, sedaj je prepisano?“

„Je.“

„Prosim te, preberi še enkrat!“

In zopet je brala Tonca od kraja do konca. Mati je slonela s komolcem na robu naslanjača in ni trenila z očmi. Mišice na obrazu so počivale ter pričale, kako napeto poslušajo. Ako je v pismu kaj manjkalo, ali bilo kako drugače kaj nepopolno, je ustavila Tonca sredi branja in zahtevala, da popravi. Če se ji je zdela kaka beseda manj dobra, ali če je donela premalo prijazno, se je oglasila takoj in rekla: „Počakaj!“ In posvetovali sta se dolgo časa, dokler nista našli primernejšega izraza. In ko je naposled bilo vse popravljeno, je bilo od začetka do konca videti skoro samih črt in popravkov. Takega pisma seveda nista smeli dati iz rok. Kaj je torej kazalo drugega, kakor vse skupaj prepisati še enkrat . . . In tako se je zgodilo, da je morala Tonca prepisati pismo po trikrat, štirikrat, preden ga je mogla odnesti na pošto!

„Moj Bog, daj mi moči! Ne daj, da bi omagala in —“

Bala se je najhujšega. V glavi ji je bilo svinčeno težko in kljuvalo je ob sencih . . .

Vendar je nazunaj začuda ohranila mir in ravnodušnost. Saj to je bilo iz ljubezni do nje — do mamice . . .

Popoldne je odnesla pismo na pošto. Mara pa je stala ob oknu in gledala za njo toliko časa, da je izginila za ovinkom. In ves čas, ko je zrla za njo, ji je bil obraz napeto pozoren . . . Ko je izginila Tonca, ji je globok vzdih olajšal srce. In bilo je, kot da ji je naenkrat s popolno gotovostjo zasijalo prepričanje: „Sedaj pride! Na to pismo pride!“

Poštna gospa, ki je tedaj, ko je vstopila Tonca, sedela za mizico ob oknu, je vstala in vedela takoj, kaj in kako.

„Zopet pismo, kajne Tonca?“

„Zopet —.“

In deklica se je naslonila na mizo ter zaplakala naglas. Bridkost in tuga, ki jo je morala skrivati doma, je z nepremagljivo silo pridrla na dan. Drhtela je v joku, da se je stresala mala mizica in črnilo na njej . . . Vmes pa so ji prihajali iz stiskanega srca obupni vzkliki:

„O Bog, jaz zblaznim sama! Tega ne prestanem! To je grozno!“

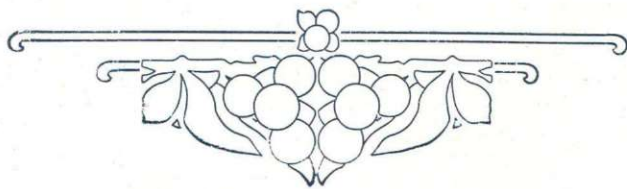
„Revica! Kako si izmučena, kako si blede! Umiri se, Tonca!“

Kako čudno moč so imele te lepe besede! To so bile besede tolažbe, ki so prišle naravnost iz srca . . . In šle so zopet do srca! Tonca je čutila, kako ji je bilo bolje . . . Bolje in lažje . . . In glava se ji je polagoma dvigala . . . Svet, ki je sijal skozi okno, se ji je zazdel hipoma mnogo lepši . . . Kar se ji je pred nekaj časom zdelo neznosno, to je postalo naenkrat za polovico lažje . . .

Ah da: poštna gospa, to je blaga žena!

In oči, rosne od solza, so se hvaležno uprle navzgor. Ne dolgo — in blažen nasmehljaj, ki je izražal nov pogum, je zaigral Tonci na ustnah!

— Da, da zopet hoče trpeti in prenašati. Z novim pogumom bo šla na delo! Zatajila, premagala se bo; saj to velja ljubi mamici! Treba je imeti potrpljenje ž njo in to jo bo polagoma ozdravilo — tako trdi zdravnik. In zdravnik je blag mož . . . Ah da — in tudi poštna gospa je blaga žena.

Književnost.

Dragotin Kette. **Poezije.** Druga, pomnožena in pregledana izdaja. S podobo pesnikovo, faksimilom njegovega rokopisa ter življenjepisnimi in književno-kritičnimi črticami. Uredil A. Aškerc. Ilustroval Maksim Gaspari. V Ljubljani 1907. Založil L. Schwentner. — Kette je bil brez dvoma najbolj talentirani lirik iz mlade generacije, a umrl je, preden se je mogel razviti in dozoreti. Med njegovimi pesmimi je mnogo lepih liričnih motivov, jezik kaže pravega pesnika, in žal nam je, ko čitamo te dijaške proizvode, da se ni ta duh mogel popolnoma razviti in razcvetiti. V „Basnih in otroških pesmih“ kaže lep pripovedovalen dar; pod vplivom „Vrtčevega“ urednika je res zadel pravi ton mladinskega pisatelja. V „Pesnih“ je mnogo nedovršenega, neopiljenega; dijaška nezrela ljubezen in gostilniško življenje silita preveč na dan, a vmes so nekateri pravi lirični biseri; če bi se bil pesnik dalje razvil, bi bil mnogo teh pesmi ali zavrgel ali pa predelal, kajti mnogokrat moti harmonijo kak nepoetičen

DRAGOTIN KETTE

glas, ki bi ga estetično izobrazen okus opilil ali omilil. V „Sonetih“ se pesnik čisti in pospeva višje; tu je pokazal res izreden dar in spretno lahkoto pesniškega snovanja.

Aškerc je popisal pesnikovo kratko življenje in podal oceno njegovih pesmi. Nepotrebno je bilo, da je izkopal iz pozabljenosti nepremišljen dijaški pamflet, ki nima nobene pesniške cene in le kaže, kako kvarno vpliva pri nas na literarne talente ona gonja

proti katoliški misli, ki je zastrepila že marsikatero nadepolno mlado življenje.

Dr. Ivo Šorli: **Pot za razpotjem.** Roman. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. Str. 172. — Šorli veruje v neko dogmo: Če hočeš biti čist, moraš iti skozi blato. Tudi v tem romanu morajo vsi junaki skozi blato, in sicer skozi jako debelo blato, in čudno: ko pridejo iz blata, so pa čisti! Ta dogma je pa tem neumestnejša tukaj, ker si je izbral pisatelj za junake duhovnike, ki jih pere v — blatu.

Osnovna misel Šorlijeva še ni tako napačna: On vidi v duhovniku res svečenika, ki je poklican, da vodi ljudstvo po veri do morale in kulture. A zmeta njegova je v tem, da mora človek sam preizkusiti greh, če ga hoče spoznati in se ga dalje ogibati. Ne, bolje spozna bistvo greha oni, ki se je od početka zmagovalno boril proti njemu, nego oni, ki se mu je dal vjeti in si je dal razum potemniti, kajti to je ravno največje prokletstvo greha, da zaslepi svoje žrtve.

Šorli pa svojo misel jako nejasno izpeljuje. Kot ideal duhovnika postavi pred nas župnika Orla, ki je

že šel skozi blato in je zdaj miren, dostojanstven, molčeč in resen; ljudje se preplašeni poskrijejo pred njim, če gre skozi vas, otroci se umaknejo pred njim v hiše. „Tuintam je stopil kdo na cesto in, če je bilo še dovolj daleč, se je obrnil v čudni zadregi zopet nazaj; če pa že ni mogel več, se je zganil in potegnil klobuk plaho in spoštljivo z glave. In župnik je ozdravil kratko in resno ter šel dalje. Ko je bil pa že mimo, so prihajali zopet na prag in gledali za njim, kako je stopal tako visok in mogočen proti župnišču, in kako so odmevali njegovi koraki tako svečano med hišami.“

Tak je torej Šorlijev ideal duhovnika — nekaj strog janzenist ali jozefinec, kakršni so se našli še pred sto leti. Njegov Bog ni milosten, dobrotljiv, prizanesljiv, ampak je strašni Jehova, ogromen snežnik, in vrhovi gorâ so njegove pesti, s katerimi grozi človeštvu. Mladi kaplan Ribnik še ni prišel do takega ideala; zato ga pa Šorli pošlje v šolo greha, da ga „izčisti“ in ta šola je grda. Šorliju je „greh predpogoj inteligentnosti,“ in življenje se mora gnusiti po njegovi filozofiji onemu, ki hoče dospeti na pravo vzvišeno „pot za razpotjem“. Tudi politične boje je zapletel pisatelj v svoj roman, a tako nejasno, da res ne vemo, zakaj se pravzaprav boré. Družba malomestne inteligence je tudi v tem romanu jako izprijena; njena predstaviteljica je sodnikova žena, ki grdo vara svojega moža, in duhovnik, ki se jej vda, najde pri pisatelju strogo obsodbo: „Ni je gnusnejše stvari na svetu, nego je ‚liberalen far‘, in ni je za duhovnika klavrnejše slave, nego če ga hvalijo gospodje Peterlini in . . . naše dame“ (str. 156.). Družba, ki jo popisuje pisatelj, tudi opravičuje tako sodbo.

Obsojati pa moramo tisto brezobzirno nedelikatnost, s katero se popisuje nemoralnost. Ako pisatelja ne odvrta od takih grdih snovi moralni čut, ki si ga mora tudi realist ohraniti, bi mu moralo že estetiško čuvstvo povedati, kje je meja beletristične dostojnosti. Žal, da tega čuta za moralno lepoto pogrešamo, in zato v Šorlijevem romanu svetloba ne zakrije velikih, črnih peg, ki ga kazijo. Razpotje je tu, a prave poti ni izbral pisatelj, Dr. E. L.

Simon Gregorčič. **Življenjepis.** Spisal Anton Burger. 1907. Založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Založil Ignacij Gruntar. 102 strani. — Slovenci imamo sicer malo literarno-kritičnih del, vendar v onih, ki izidejo, smemo zahtevati, da so sedaj že nekoliko boljša, kot se je pričakovalo od kritike za časa slovenskega preporeka, ko se je vse križem samo hvalilo, ker je bilo narodno.

„Žurnalistika ni kritika“ in s tem načelom Arno Holza je naša knjiga ocenjena in karakterizirana. Knjižica naj bi skratka „dvigala srca kvišku“ (str. 4.) To načelo apriori pove, da je pisana s tendenco, in čitatelj je v neprijetnem položaju, da mora verjeti vse, kar sliši, a sam ne more videti ničesar. Stvar literarnega kritika je, da opredeli svoje gradivo in da skuša premostiti brezdno, ki zevajo vanj, z mostički svoje bistroumnosti in s pripomočki, ki mu jih nudi literarno-historična metoda. In če hoče napisati kdo samo panegirikon z geslom „kvišku srcu“, naj stori to v govoru

ali pa v dnevnikih, knjige, ki so pri nas redke, pa naj bodo stvarne. Ne bavimo se natančno s knjigo stran za stranjo, preveč dela bi imeli s tem. G. Burgerju za v bodoče samo eno: Pisma se citirajo; sicer ne dvomimo o njegovi verodostojnosti, a neprijetno nas dirne, da so data tam navedena, kjer so malo važna, važna data si pa misli sam. Če ni Gregorčič skoro nikdar sam napisal dneva odpošiljatve, je to stvar kritika, da jih potom literarno-historičnih pripomočkov eruiru.

Zakaj ni povedano (str. 19.) odkod ima gospod pisatelj data o odnošaju Gregorčiča do Brezovška? Sploh naj pa to mesto primerja vsak sam z dekretom (str. 22.), pa bo videl, da bi imel tu literaren publicist takoj priliko, da preišče stvar, in je ne le konstatira. „Čuti dečko, koliko sem nad tabo“ (str. 19.) se ne vjema s pohvalnim dekretom. „Secesijonistov“ (str. 61.) v literaturi ni, secesija in impresionizem v slikarstvu odgovarjata literarnemu simbolizmu.

Doba, ko se je trdilo, da napadi in ostre kritike škodujejo, je minula, in le strah površnosti in slabosti jo še pozna. Zakaj naj bi imeli vedno kadivnice v rokah? Dobri stvari najstrožji kritik le koristi. Ni moja stvar, da bi preiskaval, koliko so bile ocene dr. Mahničar v „Rimskem katoliku“ opravičene, koliko prestroge — samo sodba, da so te kritike „neizmerno oškodovale naše slovstvo“ (str. 92.) spada v dobo sentimentalnega malikovavstva. Glede političnega življenja pesnika v zadnjem času se lahko gospod pisatelj za drugo izdajo knjige objektivno informira, in zvedel bo, da Gregorčič ni bil slep, ampak je šel z duhom časa naprej. V koliko se vjema Gregorčičev: „Maščeval se ne bi nikoli nad nikomer, da bi mu škodovalo“ (str. 91.) in pa „Bolje je in raje vidim, da me ne obišče“ (str. 40.) s katerimi besedami je baje odbil obisk dr. Mahničar, ki je želel se z njim sprijazniti, ne vem. Ali gospod pisatelj to odobrava ali ne, to bi nam moral povedati. Da je moral Gregorčič maševati pri zaprtih vratih, se je zgodilo le zato, da niso ljudje opuščali župnikovega glavnega cerkvenega opravila s pridigo zaradi Gregorčičeve „suhe“ maše brez propovedi, ker je bila krajša. Iz tega izvajati očitanja o kakem preganjanju, je pač smešno. DrugEGA ne bom preiskaval, kajti gradivo mi ni dostopno, in pisma brez dat, osebna oziroma ustna sporočila o tem in onem in le enostranske informacije tega ne zaslužijo.

Če je spis panegirikon, spada v liste, če pa naj bo kritično delo, je izgrešilo svoj cilj, kajti črevljar mora vedeti, da so mu za delo potrebna šila in kopita. Sicer trdi pisatelj prvo, (str. 4.) a zakaj se ni tega konsekvntno držal? Če je življenjepis, zakaj potem mestoma nuditi več, če pa ni, zakaj bi Slovenci ne imeli potem temeljite razprave? *Adolf Robida.*

Zabavne knjižnice za slovensko mladino, ki jo urejuje in izdaja Anton Kosi, je izšel XIII. zvezek s kratkimi, primernimi sestavki.

Stališče Bleiweisovih „Novic“ glede književnega zedinjenja Slovanov. Priobčil Janko Lokar. V Ljubljani 1907. Natisnila Kleinmayr in Bamberg. — Pisatelj govori najprej o stališču „Novic“ glede enotnega pravopisa, potem nabira iz njih razne izjave glede jezikovnega zedinjenja Slovanov. Pisatelj zasleduje stališče „Novic“ do l. 1881., in sklepa slednjič:

„Kakor so prigovaljali nekateri Hrvati Gajevi „Danici“, da hoče napraviti iz njih Vlahe, da jih hoče pobežjati ali da se v nji vse meša in jezik samo kviri, tako so pazili tudi na Slovenskem mnogokateri na pisavo raznih listov in glasno oznanjali, da ne marajo nobene mešanice ali tujega narečja, ampak da hočejo ostati Slovenci. Vsi so sicer čutili potrebo sloge in vzajemnosti, bili so o nji prepričani, a niso znali, da zahtevajo velika dela velike žrtve, dasi so imeli v neposredni bližini, pri že omenjenih kajkavcih, krasen zgled požrtvovalnosti. In kakor se godi navadno ljudem, ki nosijo v srcu lepo idejo, a delajo proti nji, tako so čakali tudi Novičarji na čas, o katerem so vedeli, da ne pride, na dobo vseslovanskega jezika. Šli so celo dalje kot do sanj, ki bi se morda nazadnje dopolnile kot nekak čudež slovanske vzajemnosti, in govorili o neizvedljivi misli, o starem cerkvenoslovanskem jeziku kot vseslovanskem. Vendar so nas združile „Novice“ v pisavi s Čehi in Hrvati, kar jim moramo šteti v veliko zaslugo. Saj je znano, kako se je branil Prešeren do zadnjega gajice in da je bilo sredi minulega stoletja pri nas še precej separatistov, ki so bili proti češko-hrvaškemu črkopisu. V jezikovnem oziru sicer ni obveljalo načelo ilirizma, t. j. zgodovinsko slavno in zemljepisno razširjeno štokavsko narečje bodi književni jezik jugoslovanske narodne enote, a „Novice“ so združile kolikor toliko slovenska narečja v en sam slovstven jezik. To ni bilo tako lahko, ker je smatral vsak pisatelj in slovničar svoje narečje, oziroma svoje oblike za najpravilnejše ali vsaj najlepoglasnejše. Vrhutega so pripomogle, da se zavedajo Slovenci kot del velike, daleč razširjene slovanske družine. In ta zavest tvori tudi člen slovanske vzajemnosti.“

Pouk o latinski tretji sklanji v prvem in drugem razredu je naslov metodično-jezikoslovni razpravi dr. J. Gnidovca, ki jo objavlja II. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano.

P. Tom Burke. Značajna slika iz zgodovine cerkvene zgovornosti. Sestavil dr. Fr. Pernè. V Kranju 1907. Str. 34. — Iz dveh izvestij kranjske gimnazije je dr. Pernè dal ponatisniti življenjepis slavnega irskega cerkvenega govornika P. Tom Burka. Ob koncu je dodal pisatelj tri odlomke iz govorov Burkovih kot zgled njegove zgovornosti.

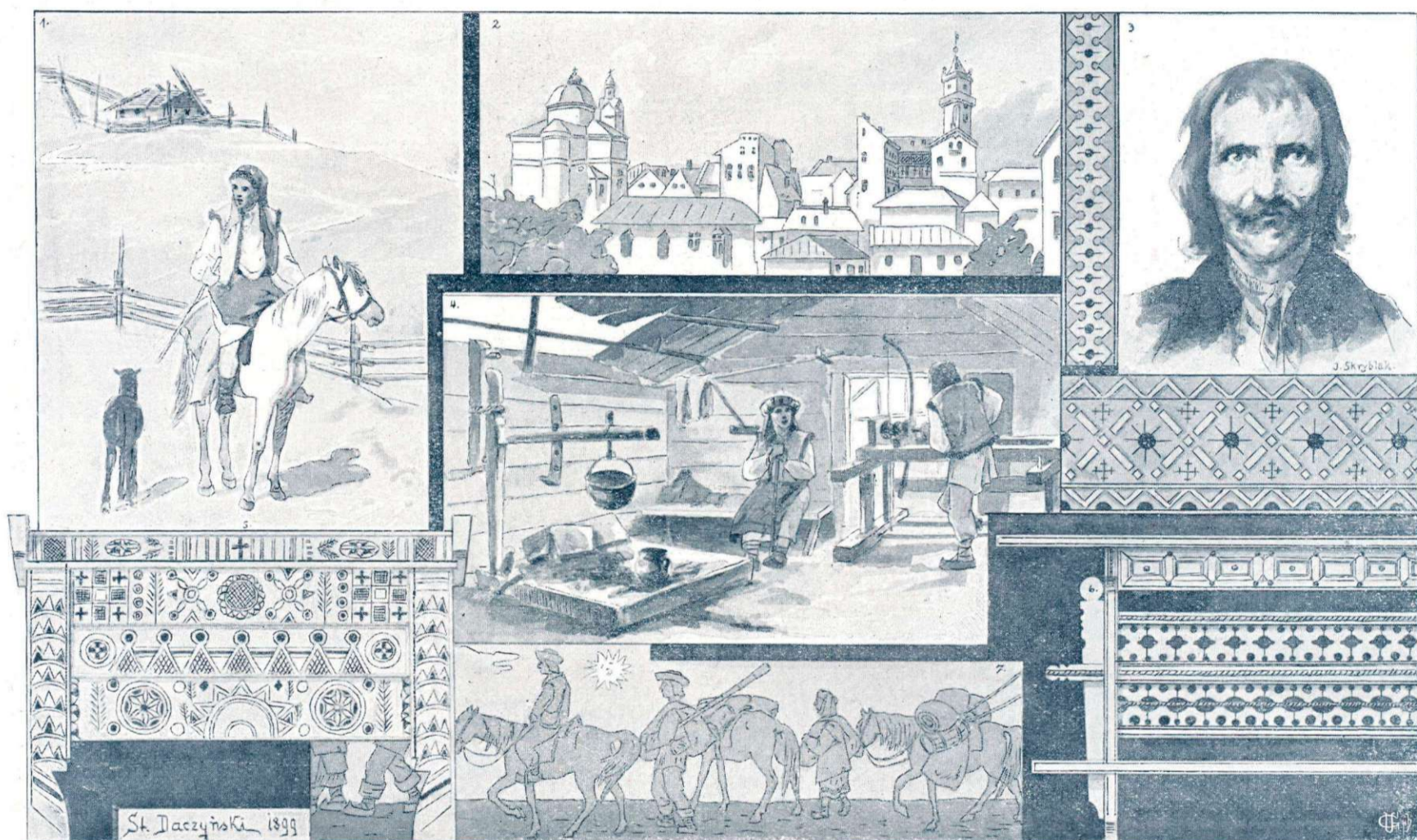
Znamenje štirih. Londonska povest. Angleški spisal A Conan Doyle. S pisateljevim dovoljenjem poslovenil D. B-t-n. Ljudska knjižnica. Prvi zvezek. 1906. Založila Katoliška Bukvarna v Ljubljani. Tisk Katoliške Tiskarne — Conan Doyle in Sherlock Holmes sta postali tipični imeni za novo vrsto romana —: za detektivni roman. Conan Doyle je ustvaril v tem žanru uprav nepresegljive vzore. Kakor je Karl May zanimal s svojimi potovalnimi romani, polnimi junaških dogodkov in zanimive etnografske vsebine, kakor je Jules Verne prirodoslovje beletristično uporabil in s svojo domišljijo upreza prirodne zakone, da mu vrše prave čudeže, tako se je Conan Doyle zamislil z vso bujnostjo svoje domišljije v delo detektiva, ki zasleduje skrivnostne dogodke po vseh temnih in zavutih kotih in potih velikega mesta. Z veliko bistrumnostjo proučuje neznatne malenkosti, da iz njih dela dalekosežne

sklepe in iz najskritejše slučajnosti dobi ključ do rešitve oddaljenih uganjk.

Gotovo nam ne predstavlja detektivni roman viška umetnosti, a v pripovedni literaturi ima lahko svoje častno mesto, ako se drži pisatelj na nravni višini in če je v resnici bistroumen. To pa se mora priznati Conan Doyle. Bil je vojaški zdravnik in tudi v povesti nastopa kot zdravnik dr. Watson, ki pomaga detektivu Sherlocku Holmesu pri njegovem iskanju. Kajti iskanje in zasledovanje je življenje detektiva in tisočere zvijače in bistroumnosti, ki jih mora uporabiti pri tem, različni položaji, v katere ga zavede njegova služba, dajejo dovolj snovi za najdrznejšega pripovedovavca. Pri tem ima tudi veselje, da se lahko norčuje iz državne policije, kajti pisatelj že skrbi zato, da njegov Sherlock Holmes vse prekosi v bistroumnosti in spretnosti.

menju štirih“ ima Sherlock Holmes dovolj posla, da po vseh kotih ogromnega Londona zasleduje izgubljeni veliki zaklad iz Indije. Čitatelj ima pa vžitek od njegovih zvijač in lahko napenja svojo lastno bistroumnost, češ kako bi sam izpeljal tako nalogo.

Slovenski posojilničar. Drugi popravljeni in pomnoženi natis „Navoda o snovanju in poslovanju slovenskih posojilnic.“ Spisal Ivan Lapajne. V Krškem 1902. Založil pisatelj. Tiskala „Zadružna tiskarna“ v Krškem. — Pisatelj je pridejal knjigi za uvod življenjepis g. Mihaela Vošnjaka. „Kratek zgodovinski pregled posojilništva“ je pomanjkljiv in pristranski; pisatelj ima tendenco zakriti delovanje ljubljanske „Zadružne zveze“. Nato daje dober navod posojilničarjem s postavnimi določbami. Slovensko posojilništvo se zadnji čas širi

HUCULI V GALICIJI IN NJIH DOMAČI LESNI OBRT

V pripovedni literaturi so motivi iz navadnega človeškega življenja že tako izčrpani, da si človek upravičeli česa novega. Ljubezen in zopet ljubezen — to je tista neprestana vsebina, ki nas srečuje povsod, kot da ne bi bilo drugega na svetu. Da pisatelji v kljub temu dosežejo zanimanje, morajo rabiti že skoro nasilna sredstva; iz ljubezni naredijo nemoralnost, bolezen ali blaznost. To je pa slaba hrana za človeško domišljijo, znamenje propada intelektualnega in moralnega, ki mu sledi tudi fizično pešanje naroda. Zato z veseljem pozdravljamo kot neko osveženje književnosti, ako kdo najde novo polje, na katerem se razširi delovanje nepokojne domišljije.

Zato je postal Conan Doyle tako hitro svetovno-slaven. „Ljudska knjižnica“ nam je ustregla, da je podala v prevodu enega njegovih romanov. V „Zna-

s posebno naglico. Mnogo se ustanavlja nanovo, tako da je tretja stotina slovenskih posojilnic že prekoračena. Zato je pa potrebno, da dobe posojilničarji v roke tudi dobre navode za poslovanje. G. Lapajne je napisal svojo knjigo iz izkušnje, torej podaja mnogo porabnega in praktičnega.

Vohun. Roman. Spisal I. F. Cooper. V Trstu 1902. Str. 419. — Ameriški pisatelj Cooper spada med najboljše pripovedovavce, in njegovi spisi so razširjeni po vsem svetu. Ker je bil rojen v Ameriki l. 1789., je bil blizu časa velikega boja za osvoboditev Američanov, v katerem se vrši povest „The Spy“, ki jo imamo zdaj pred sabo v slovenskem prevodu. Duh Washingtonov veje v „Vohunu“, ki ga bo gotovo rado čitalo tudi slovensko občinstvo.

Jugoslovanska ideja in Slovenci. Dr. Henrik Tuma. V Gorici 1907. Str. 48. — Gospod pisatelj se ozira v tej knjižici na narodne borbe Slovencev. Naglaša, da slovenstvo napreduje tudi v Gorici in v Trstu. O Trstu pravi, da je samo vprašanje časa in složnega nastopa slovenskega, hrvaškega in srbskega elementa, da se to mesto preobrazi.

O Slovencih pravi: „Slovenski narod treba vzeti kot demokratski narod kmetskega stanu, neodvisnega malega posestva, brez aristokracije, brez lastne velike trgovine in industrije. Zadostnega kolektivnega bogastva, na odličnem zemljepisnem ozemlju, hladnega razboritega značaja, ki daje izvrsten material za kolonizacijo, za naraščaj v trgovini in v obrtu na Adriji in v največjem trgovskem emporiju Adrije, v Trstu, med slovanskimi narodi poleg Čehov v širokih narodnih

vijati vsled aristokracije in vojaškega sistema, dalje, da se hrvatsko ljudstvo vsled bližnje Turčije, vsled manj kulturnega madjara in brezbržnega beneškega naroda, niti pismeno ni moglo v toliki meri razviti, kakor so se razvili Slovenci. Z druge strani pa je hrvatski narod ohranil staro epsko tradicijo, stare slovanske običaje in čistejši jezik. Zato mi Slovenci težimo za tem, da se približamo slovanski, hrvatsko-srbski kulturi in da se ž njo zedinimo.“

Enako se ozira tudi na Srbe in Bolgare. Za bodočnost polaga pisatelj največjo važnost na Trst:

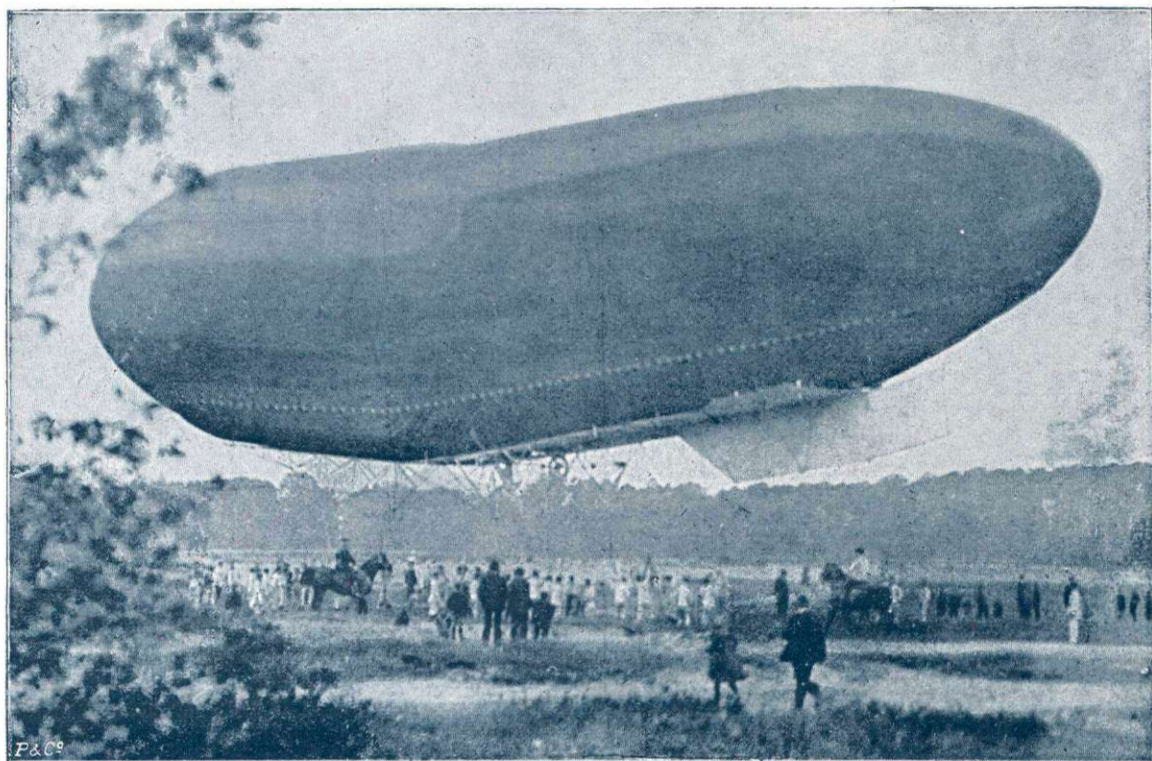
„Prvi intelektualni korak obstoji v tem, da organizujemo trgovino v Trstu in da za to pripravimo Slovence in Hrvate. Že zgodovina nas uči, da Slovence in Hrvate vodi gospodarski razvoj na Adrijo. Razvoj pomorske hrvaške moči in naseljenje Trsta po Slovencih in Hrvatih, to sta dva najbližja cilja in prvi odločen korak do oživetvorjenja jugoslovanske ideje in zveze s severnim, edinim industrijalnim slovanskim plemenom, s Čehi.“

Slednjič pa zahteva „združeno slovensko-hrvaško-srbsko Ilirijo“, češ da brez nje v bodočnosti ne more biti Avstrije. Prav ima pisatelj, ko opozarja na potrebo gospodarsko-zadružnega dela. Glede interkonfesionalnosti smo seveda drugih misli, tudi glede socialne demokracije, ki jo pisatelj zamenjuje z delavstvom. Zupanje v lastno delo nas bo rešilo.

Ułaszyn Henrik. **Jakub Ciszyński poeta lużycki.** (Odbitka ze „Swiata słowiańskiego“ za grudzień 1906.) Jakub Ciszyński je pesnik po številu najmanjšega slovanskega naroda. Lani so njegovi častivci slavili petdesetletnico njegovega življenja. Lu-

žiška književnost sega nazaj do šestnajstega stoletja, a se je do srede devetnajstega stoletja ohranila le na narodnem temelju. Ognjišče za razvoj narodne književnosti je postala srbsko-lužiška „Matica“ v Budišinu, osnovana l. 1847. Jakub Ciszyński je epik, dramaturg, lirik, predvsem pa rodoljub. On je prvi umetni pesnik svojega naroda; nekatere njegove pesmi so preložene tudi na druge jezike. Založništvo „Swiata Słowiańskiego“ je storilo prav, da seznanja širšo slovansko javnost s tem pesnikom bratskega nam naroda.

Illustrierte Weltgeschichte, herausgegeben von S. Wildmann, P. Fischer, W. Felten. — Ta izvrstna svetovna zgodovina, opremljena s krasnimi slikami, je dospela do 33. snopiča. (Cena vsakemu snopiču je 1 marka.) Ta snopič razpravlja o stari rimski zgodovini. Dobi se v „Kat. Bukvarni“.

VOJNI ZRAKOPLOV MAJORJA PARSEVALA

slojih najizobrazenejši. Dokaz temu je nad 200,000.000 kron vloženih v zadrugah in manjših hranilnicah in razširjenje prosvetne družbe sv. Mohorja, ki ima med Slovenci toliko članov, da pride na okroglo milijon kompaktnega števila Slovencev nad 80.000, t. j. 8 % vsega prebivalstva. To je narod, ki se je od početka narodne ideje naglo razvil, ki je tekom enega veka asimiloval ali izluščil iz sebe skoro popolnoma nemški in italijanski živelj in sedaj vidljivo prodira na jug na Goriško in v Trstu.“

O Hrvatih trdi: „Tudi Hrvat je po svojih plemenskih lastnostih demokratski, ekonomski priprost kmet, a velika trgovina in industrija, kolikor je nahajamo, se je prinesla k njemu od drugod, iz tujine. Obstoji pa v tem razlika v korist Slovincem, ki imajo že precej močno razvitega malega in srednjega kmečkega posestnika, a Hrvatje se v tej smeri niso mogli tako raz-

To in ono.

Naše slike. „Cvetlični praznik v starem Rimu“ (str. 392.) je ena onih slik slavega poljskega slikarja Henrika Siemiradzkega, ki nas predstavljajo v dobo rimskega cesarstva. Žrtveniki ta dan ne sprejemajo žgalnih darov in krvavih žrtev, ampak se venčajo s cvetjem. Mladenke spletajo vence in jih darujejo, dete prinese starcu cvetno kito. Spodaj leži mesto in v daljavi se dvigajo Albanske gore. — Kip sv. Petra (str. 401.) je prost posnetek starega bronastega kipa v cerkvi sv. Petra v Rimu. G. Repič je obdržal splošno podobo, le obleko je drapiral po svoje bolj živahno. — Spominčica, ki so jo kovali l. 1900. v spomin, da sta Goriška in Gradiščanska že štiristo let združeni z Avstrijo, je delo g. Tautenhayna ml. Na eni strani je podoba cesarja Franca Jožefa z napisom: „Fides per quattuor saecula servata — Zvestoba skozi štiri

stolnice sv. Vida, ki je popravilo poškodovana dela stare zgradbe in zdaj nadaljuje zidanje. Dovršen je le presbiterij, pol stolpa in en del ladje. Tudi telo svetega Vaclava počiva v tej cerkvi, kjer se vidi tudi še njegov šlem in oklepjača. — Zrakoplovstvo napreduje zadnji čas s hitrimi koraki. Najtežji problem je ta, kako kretati zrakoplov svojevoljno proti vetru. Dokler to vprašanje ni rešeno, se zrakoplov ne more praktično rabiti. Posebno vojaštvo se jako zanima za zrakoplove, kajti jasno, je kolikega pomena bi bil kretljiv zrakoplov za vojne namene. Iz Pariza se je čul nedavno glas, da se je posrečilo sestaviti zrakoplov, ki je svobodno sledil premikanju čet ob vojaških vajah. Ob istem času pa so tudi iz Berlina zagnali krik, da je nemški major Parseval tudi iznašel kretljiv zrakoplov, ki se je baje dobro obnesel. Poizkušnjo s Parsevalovim

zrakoplovom vidimo na (str. 429.). Če pojde tako dalje, se bomo kmalu vozili po zraku namesto po zemlji! — Huculski domači lesni obrt v Galiciji, na (str. 428.) je nekaj posebnega. Lesenim izdelkom svojim dajejo fino izrezljane in stilizirane narodne ornamente, ki so v marsičem zelo podobni jugoslovanskim motivom — Letos je štirideset let, odkar je izdihnil v Ameriki cesar Maksimilijan (str. 424.) brat našega cesarja, ki nas spominja nanj še zdaj lepi Miramar pri Trstu. Ni mu bilo usojeno, da bi dolgo nosil krono mehikanskih cesarjev. Največ krivi so bili njegove sreče Francozi, kajti Napoleon III., ki mu je obljubil pomoč in ga nagovoril, naj gre v Mehiko, ga je v odločilnem trenutku za-

KAKO BOMO ODSLEJ POTOVALI
(Zrakoplovni načrt tehnika Fr. Pališa.)

stoletja ohranjena,“ na drugi strani sta pa podobi kralja Maksimilijana in goriškega grofa Leonharda. — Grob sv. Janeza Nepomučana v cerkvi sv. Vida v Pragi (str. 405.) je izredno dragocen. Nad oltarjem držita angela rakev, v kateri počivajo ostanki svetnikov, nad cerkvijo pa je velika njegova podoba iz čistega srebra; glavo mu obdaja pet diamantnih zvezd. Blizu njega dviga angel ahatni jezik, podobo nestrohnjenega jezika svetnikovega, ki se hrani v spomeniku Štiri podobe, predstavljajoče kreposti, obdajajo nagrobnik, in srebrni angeli nosijo baldahin, ki je razpet nad spomenikom. Spomenik tehta 1500 kg in se ceni na 400.000 K. — Stolna cerkev sv. Vida na Hradčanih, kakor znano, ni še dogotovljena. Kar imamo, pa spada med najznamenitejše spomenike srednjeveške gotike. L. 1859. je ustanovil grof Frančišek Thun društvo za dozidanje

pustil. Sovražniki so dobili v roke nesrečnega vladarja in ga ustrelili z dvema tovarišema. Trije preprosti križi kažejo še dandanes usodni kraj. Truplo je prepeljal v Evropo zmagovavec pri Visu admiral Tegetthof. Rakev je shranjena pri kapucinih na Dunaju. Letos so nam veterani Maksimilijanovi, ki jih živi nekaj tudi še na slovenski zemlji, obudili spomin na ta žalostni dogodek. — Nagrobni spomenik Leona XIII. v lateranski cerkvi je dogotovljen, kakor ga vidimo (str. 431.) Dne 23. julija ga je slovesno izročil kipar Padolini, ki je naglašal, da je idejo za spomenik zajel iz spisov papeževih. Truplo se prenese iz cerkve sv. Petra v lateransko baziliko, kadar bodo razmere za to ugodne v Rimu. Spomenik je na evangeljski strani pred presbiterijem. Na drugi strani počiva Inocenc III., ki mu je Leon XIII. priredil spomenik.

Jugoslavenska akademija.

Jugoslavenska akademija znanosti in umetnosti je izdala ravnokar svoj „Letopis“, iz katerega posnemamo sledeče: Predsednik ji je Tade Smičiklas. Razredni predstojniki so: V zgodovinsko-jezikoslovnem razredu dr. Tomo Maretić, v modroslovno-pravoslavnom dr. Franjo Marković, v matematično-prirodoslovnem Spiro Brusina. Prvi tajnik je dr. Fran Vrbanić, drugi tajnik in knjižničar dr. August Musić, arhivar Tade Smičiklas. Ravnatelj Strossmayerjeve galerije slik je dr. Josip Brunšmid. Odbori so: finančni, odbor za izdavanje zgodovinskih in zgodovinsko-pravoslavnih spomenikov, odbor za izdavanje starih hrvaških pisateljev, za nabiranje spomenikov tradicionalne literature in odbor za galerijo slik. V „Letopisu“ čitamo med raznimi poročili tudi izvestje dr. Karola Horvata o njegovem delu v rimskih arhivih, zlasti v vatikanskem, kjer je iskal in prepisoval vire, doslej še nedostopne hrvaškim zgodovinarjem. Sledita nekrologa: Življenje in delovanje dubrovskega pesnika, pedagoga in diplomata Matija Bana (1818—1903) je napisala Kamila Lucerna, da je čitamo življenje arhimandrita Hilariona Ruvarca, srbskega zgodovinarja. — Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena je došel do XII. knjige. (Urednik: dr. D. Boranić). Dr. Dj. Polivka objavlja kot donesek h komparativnemu proučevanju narodnih pripovedek spis „Ali-Baba i četrdeset razbojnika“. To narodno pravljico zasleduje pri raznih ljudstvih in primerja, kako obliko je našla v raznih razmerah in prilikah. — Vatroslav Rožić popisuje narodno življenje in običaje v Prigorju, Juraj Lesar pa priobčuje „Narodne pripovijetke iz Podgajaca. — Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (knjiga 168. Razredi historičko-filološki i filozofičko-juridički. 67.) ima sledečo vsebino: Dr. T. Maretić razpravlja o „Metriki narodnih naših pjesama“. Široko zasnovana razprava govori o razmerju metrike do glasbe, primerja narodno metriko s staro klasično, podaje v uvodu pregled hrvaških narodnih stihov, pripeve, kitice itd., potem pa analizira vsestransko narodno pesniško mero. — Stjepan Ivšić obdeluje „Šoptinovačko narečje“, ki se govori v viroviški županiji. — Dr. Dane Gruber nadaljuje razpravo o „Dalmaciji za Ludovika I.“ (1358—1382).

Slikarsko šolo sta ustanovila v Ljubljani gosp. Rihard Jakopič in P. Sternen.

Dramaturg zagrebškega gledišča je postal g. Ivo Vojnović, znan pisatelj iz Dubrovnika, ki je napisal mnogo novel in glediških iger, izmed katerih najbolj slovi „Trilogija dubrovačka“. Iz krvave zgodovine srbske je vzeta „Majka Jugovića“. Vojnovičevo dramo „Ekvinocij“ so nedavno z velikim uspehom igrali tudi v Budimpešti.

Ivan Vazov, bolgarski pesnik, je napisal dramo v petih činih „Ivan Aleksander“.

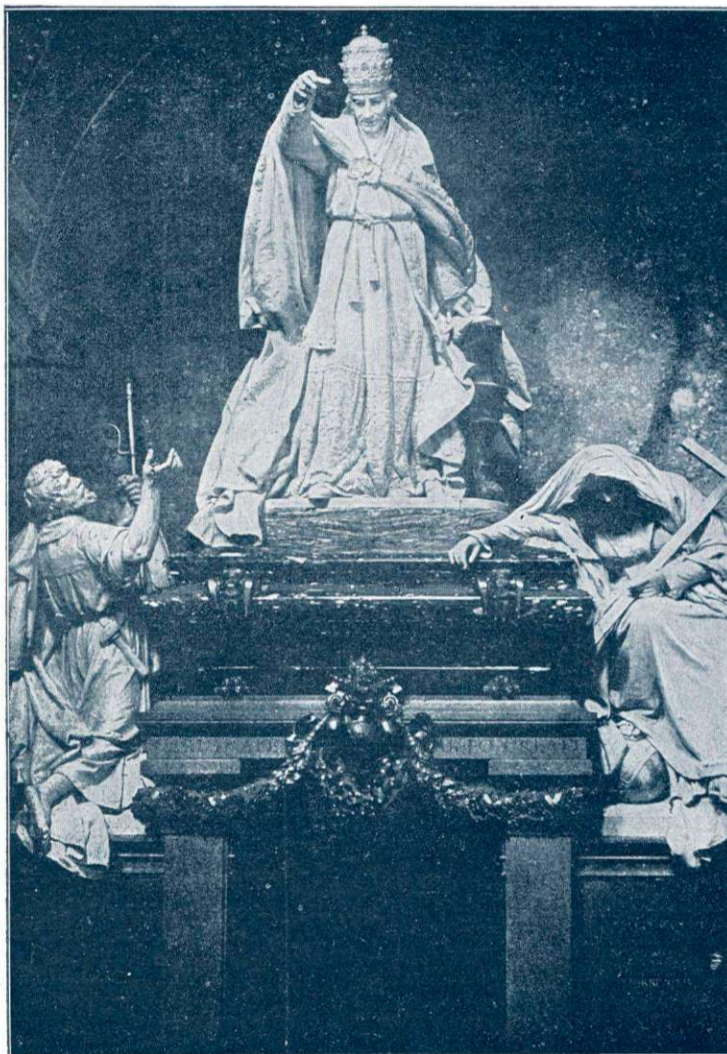

Msgr. dr. František Borg. Krásal, posvečeni škof praški in prošt metropolitnega kapitola v Pragi, ki je umrl dne 27. julija t. l., je bil jako zaslužen češki pisatelj in znanstvenik. Kot zgodovinar se je najbolj bavil s katoliško reformacijo in je napisal iz te dobe leta 1885. obširno delo „Arnošt hrabě Harrach“. Potem je izdal knjigi „Sv. Prokop, jeho klášter a památka u lidu“ (1895) in „Sv. Vojtěch, druhý biskup pražský, jeho klášter i ucta u lidu“ (1898). Vsi Krásalovi spisi se odlikujejo po bogatem zgodovinskem materialu, ki ga je zbiral z veliko pridnostjo. Kot sourednik „Časopisa katolického du-

chovenstva“ je objavil v tem listu mnogo razprav. Bil je starosta „Dědictví sv. Prokopa“ in „Katoliškega tiskovnega društva“. Mnogo se je trudil za katoliško društveno življenje. Bil je predsednik „Krščanske akademije“ in „Jednote sv. Vaclava“.

Kje je bil stari Velehrad? Mnogo nejasnega je še iz časa sv. Cirila in Metoja tudi glede raznih krajev. Stari Velehrad so stavili doslej v Hradišče, Požun, Děvín a i Nitro. Viktor Pinkava pa v „Novem Životu“ dokazuje, da je stari Velehrad — Olomuc ter dokazuje z raznimi podatki. Odtod tudi razlaga, da je Olomuc od nekdanj nadškofovska stolica kot nadaljevanje Metodove stolice.

„Arabia Petraea“. Nedavno je izdal sloviti češki orientalist prof. dr. Alois Musil znamenito delo „Kusejr Amra“ (Grad Amra), zdaj pa je od istega učenjaka izšla prva knjiga „Moab“ s 190 slikami, kot začetek velikega dela „Arabia Pe-

NAGROBNIK LEONA XIII. V LATERANSKI CERKVI V RIMU

traea“, ki ga izdaje dunajska znanstvena akademija. Druga knjiga je „Edom“. Dr. Musil je profesor bogoslovja in je posvetil prvo knjigo svojega monumentalnega dela nadvojvodi Rainerju, drugo pa olomuškemu nadškofu dr. Bauerju.

Brezžični telefon. Kako napreduje uporaba elektrike v praktične namene, se lahko razvidi iz dejstva, da so že doseženi začetki brezžičnega telefona, ko je brezžični telegraf še vedno nepopolen. Poroča se namreč, da so v New-Yorku na prevoznih čolnih, ki vozijo preko North Riverja, za poskušnjo vpeljali brezžični telefon, ker so se poskusi na suhem dobro obnesli. Iz druge strani se poroča, da je bil profesor Slaby s tehnične šole v Charlottenburgu na Nemškem, tekem svojega predavanja v brezžični telefonični zvezi z brezžično telegrafično kompanijo v Berlinu, in da je dosegel popoln uspeh.

Največje verige na svetu so one, ki jih bodo rabili na novih orjaških parnikih Cunard proge, Mauretanijska in Lusitania, ki jih gradijo sedaj v Pontypridd, S. Wales, na Angleškem. Vsaka teh verig bo tehtala okoli 200 ton. Členi, ki so dolgi 4 čevlje, so iz $4\frac{1}{4}$ palca debelega železa in tehtajo po 243 funtov. Končni členi pa so iz $5\frac{3}{8}$ palcev debelega železa in tehtajo 336 funtov. Te verige bodo porabili za sidra, katerih vsako bo tehtalo 12 ton.

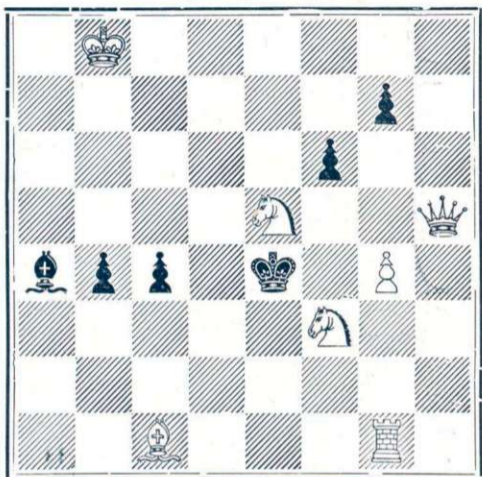
Dramatična produkcija na Francoskem je dosegla izredno višino. Lani je izšlo 953 igrokazov, od katerih so bili predstavljeni vsi, razen 165, ki so izšli samo v tisku. Zanimivo je pri tem, da je od tolikega števila prišlo na Pariz, kot glavno mesto dramske umetnosti, jako malo, in sicer le ena novost za Veliko opero, šest za Šaljivo opero in 10 za Francosko opero. Seveda pri toliki množini ne more biti kakovost vseskozi tudi dobra: Dramatična umetnost postaje – blago.

Šah.

Priraja A. Uršič.

Naloga 306.

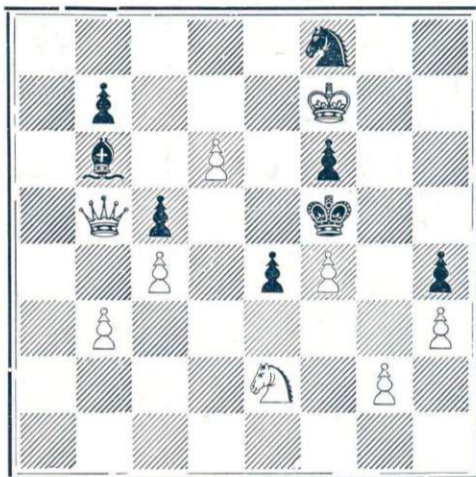
V. Holst (Kjöbenhavn).
(Original.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 307.

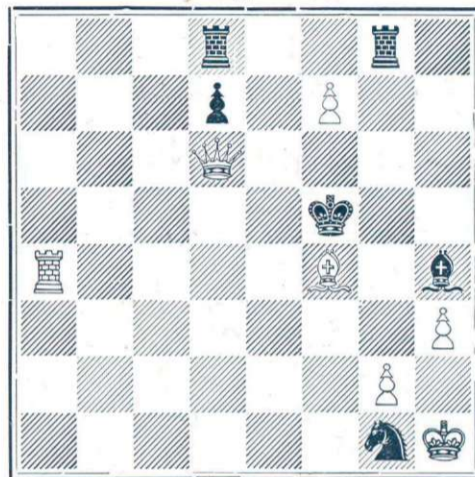
I. Berger (Gradec).
(Bohemia.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 308.

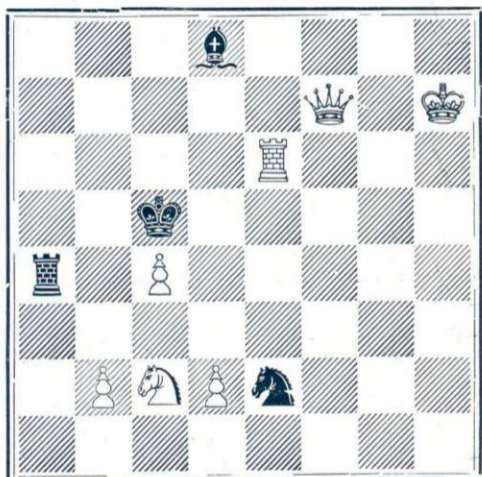
J. Jespersen (Svendborg).
(Original.)

Mat v drugi potezi.

Naloga 309.

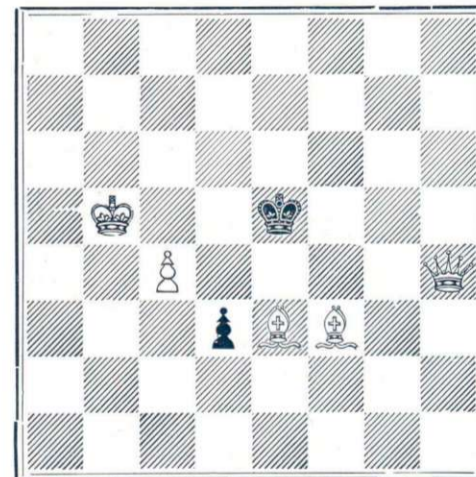
A. Uršič (Šlovrenc).
(Original.)

Mat v drugi potezi.

Naloga 310.

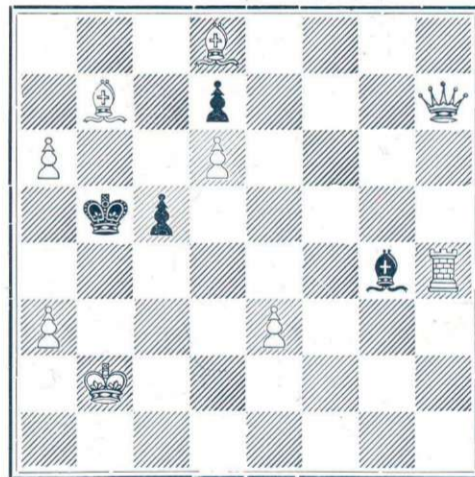
Fr. Dadrle (Brno).
(Original.)

Mat v drugi potezi.

Naloga 311.

Dr. Frankenstein (Leipzig).
(D. Schachzeitung 1907.)

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog v št. 6. in 7.

Nal. 288. 1. Sa4 in žal! tudi 1. Sc3+. — Nal. 289. 1. Kb2 do c3 itd. — Nal. 290. 1. c4—c5 itd. — Nal. 291. S črnim letavcem na f8 1. Ld7 itd. — Nal. 292. 1. Dh1 itd. — Nal. 293. 1. Df1 itd. — Nal. 294. 1. Lf7! itd. — Nal. 295. 1. Da8! itd. — Nal. 296. 1. Lh5 itd. — Nal. 297. 1. Th5 itd. — Nal. 298. 1. Dc5 itd. — Nal. 299. 1. e6—e7 itd.

Razno.

Naloga 303 je mat v 3. potezi. Danes podamo našim šahovcem dva izvirna severna bisera. V. Holst je že

znan — pridružil se je našim sotrudnikom tudi svetovnoznani komponist J. Jespersen iz Svendborga. Bodi mu izrečena tudi na tem mestu prisrčna zahvala! Imamo še izvirne doneske v rokah. Vivant sequentes! Do danes nam je poslal edini gospod Fr. Dadrle, učitelj v Brnu rešitev nalog v št. 8. — Izvrstno urejvani „Časopis českých šachistů“ vabi šaholjube na subskripcijo (2 K 80 h) zbirke šahovskih nalog J. Dobruskega. Zadnja številka ima 30 nalog slavnega mojstra in lepo fotografijo. Priporočamo najtopleje ta časopis! Naslov: Václav Kautský Praha-Žižkov 956.